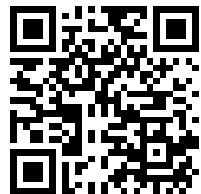

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

CU56159641

896Su2 G7682

Soendanesche bloemle

SOENDANESCHE
BLOEMLEZING.

VERZAMELD

DOOR

G. J. GRASHUIS,

GEWEZEN O. I. AMBTENAAR.

LEGENDEN EN MOSLIMSCH E LEERBOEKJES.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1891.

Columbia University
in the City of New York

LIBRARY

SOENDANESCHE BLOEMLEZING.

SOENDANESCHE
BLOEMLEZING.

~~~~~
VERZAMELD

DOOR

G. J. GRASHUIS,

GEWEZEN O. I. AMBTENAAR.

—————
LEGENDEN EN MOSLIMSCH E LEERBOEKJES.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1891.

7219
F. J. O'Leary
3-12-29

8965u2
G7682

VOORREDE.

Verschillende oorzaken hebben gemaakt dat de „Bundel Soendanesche Stukken”, dien ik lang geleden beloofde te geven, eerst nu verschijnt. — Veel heb ik er niet bij te voegen, want de medegedeelde Stukken spreken voor zich zelf. Alleen mag ik niet nalaten den Lezer te verzoeken, dat hij de Inleiding gelieve aan te nemen als eene toegift op de bestaande Woordenboeken en op de Spraakkunst van OOSTING. Ook zij, die Soendaneesch leeren of kennen, zonder veel werk te maken van het Maleisch of van het Javaansch, zullen, naar ik hoop, niet ontevreden zijn over mijne poging om de Soendanesche Woordvorming te behandelen als een afzonderlijk deel van de Spraakkunst.

Die bij het beoefenen van het Soendaneesch gebruik maken van mijne „Handleiding voor het aanleeren van het Soendaneesch Letterschrift”, zullen be-

grijpen dat genoemd stuk zich aansluit aan dit Leerboek. Het stuk over de Soendanesche Woordvoeging is bestemd voor degenen, die zich oefenen in het vertalen uit het Hollandsch in het Soendaneesch, en kan worden gebruikt als een Vervolg op de „Soendasche Grammatica, door H. J. OOSTING.”

G.

Leiden, 22 Maart 1891.

VERBETERING.

Op bladzijde 9 van de Inleiding leze men in den laatsten regel: soms door *r*, *l*, *k*, *g*, *t*, *p* of *s*.

INHOUD.

Inleiding.

	Bladz.
I. Soendanesche Woordvorming	1.
II. Soendanesche Woordvoeging	31.

Bloemlezing.

I. Tjarita Mandjor	1.
II. Tjarita Langon Sari.....	5.
III. Dongèng noe dikanijaja	16.
IV. Dongèng noe bodo kapinteran koe noe pinter	20.
V. Dongèng djalma lahoeta	23.
VI. Dongèng djalma kasalahan dulu.....	27.
VII. Dongèng djalma, sing-serewa tu aja kanjahona	29.
VIII. Iju Tjarita Nabi Joesoep.....	31.
IX. Iju Kitab Sadjarah	48.
X. Iju Kitab Tjarita Radja Naçoeha	70.

VIII

	Bladz.
XI. Iju Tjarita 'Anbin	78.
XII. Iju Kitab Hikajat Tjarijos Sètan	82.
XII. Iju Kitab Paririmbón Basa Soenda	88.
XIV. Iju Tjarita Kadoeng-sangsang	93.
XV. Iju Kitab Tjarita Ahmad Moehammad	103.
XVI. Iju Kitab Pakih Soenda	117.
XVII. Kitab Tasaoep	134.

I. SOENDANESCHE WOORDVORMING.

I. OVER DE WOORDEN IN HET ALGEMEEN.

§ 1. Een woord is een klank of een klankenreeks met beteekenis. In sommige talen zijn er woorden, die slechts uit één klank bestaan, maar deze zijn zeldzaam, en in den regel is een woord een reeks of aaneenschakeling van klanken. Wanneer zulk eene klankenreeks in eens, zonder rust of tusschenpoozing bij het uitspreken, wordt voortgebracht, is het woord *éénlettergrepig*, en wordt de aaneengeschakelde rij van klanken één of meermalen gebroken en met tusschenpoozing uitgesproken, zoo is het woord *twee- of veellettergrepig*. — Een lettergreep is een klank of een verbinding van klanken, die in eens wordt uitgesproken. Eindigt de lettergreep met een klinker, dan heet zij *open*, en komt aan het einde een medeklinker, dan draagt zij den naam van *gesloten*. — Hoewel een woord, voor zoo ver het gehoord wordt, niets dan klank is, heeft het beteekenis. Dit wil zeggen, dat de klank van het woord een hoorbaar teeken is, of van het begrip, of van de aanwijzing, in het woord opgesloten en door den spreker aan den hoorder kenbaar gemaakt.

§ 2. Eigenlijke woorden zijn alleen de zoodanige, die begrippen uitdrukken en in den geest van den

hoorder voorstellingen wekken. De klanken, waarvan de mensch zich bedient om voorwerpen en plaatsen aan te wijzen, zijn evenwel allengs in het spraakgebruik tot den rang van woorden verheven. Dit is ook het geval met de uitingen van het gevoel, die van nature buiten de spraak liggen, al worden zij ook in klank waarneembaar gemaakt. — Begripswoorden zijn namen, en wel: 1°. van dingen of voorwerpen; 2°. van eigenschappen en hoedanigheden; 3°. van hoeveelheden; 4°. van werkingen en toestanden, en 5°. van plaats en tijd. Aanwijzingswoorden zijn: 1°. aanduidingen van voorwerpen, en 2°. aanwijzingen van plaats. Ten opzichte van de beteekenis zijn dus de woorden van *zevenderlei* soort. Hierbij komen nu als *achtste* rubriek eenige woorden, die oorspronkelijk tot de eene of de andere soort behooren, maar uitsluitend of hoofdzakelijk dienen voor den bouw der rede, die uit zamenhangende zinnen bestaat. Ten slotte worden ook de gevoelsuitingen als een woordsoort beschouwd en medegeteld als een *negende* soort. Gewoonlijk worden die soorten genoemd: 1°. zelfstandige naamwoorden; 2°. bijvoegelijke naamwoorden; 3°. telwoorden; 4°. werkwoorden; 5°. bijwoorden; 6°. voornaamwoorden; 7°. voorzetsels; 8°. voegwoorden, en 9°. tusschenwerpsels.

§ 3. Nevens de beide indeelingen der woorden naar den *klank* en naar de *beteekenis*, is er nog eene derde, en wel die naar de *wording*, dat is de onderscheiding in wortels, stammen, stamwortels en afleidingen. De vergelijking der vormen leert namelijk wel niet alles, maar toch iets omtrent den *oorsprong* en het ontstaan van vele woorden. Van sommige is het zelfs mogelijk de geschiedenis te beschrijven en op te geven welke veranderingen, of in klank, of in beteekenis, of in klank en in beteekenis, zij in den loop der tijden hebben ondergaan. Bij de vier genoemde soorten komt een vijfde klasse van vormen, de *stamverdubbelingen*, die ontstaan uit de herhaling van een *stam*, en eene zesde klasse, bevattende koppelingen van

twee woorden, welke den naam dragen van zamenstellingen. — Dit alles betreft de woorden, op zich zelf beschouwd en afzonderlijk genomen. In de taal komen zij echter steeds voor als deelen van den zin, dat is, van de gedachte in woorden uitgedrukt. De leer van den zinsbouw is dan ook een belangrijk deel van de beschrijving en de verklaring der woorden en uitdrukkingen, die den taalschat van een volk uitmaken.

II. OVER DEN INHOUD DER SPRAAKKUNST.

§ 4. De spraakkunst eener taal is het zamenhangend overzicht van de taalwetten, volgens welke de vorming dier woorden en de bouw der zinnen in die taal plaats heeft. Daar de talen, die door ons worden beoefend, bijna alle reeds lang in schrift zijn gebragt, is het gewoonte om aan de Spraakkunst eene eerste afdeeling toe te voegen, waarin gehandeld wordt over het schrift en de uitspraak. Eigenlijk behoort dit tweeledig onderwerp niet geheel tot het stelsel der taalwetten, want de leer der Spelling is een zamenstel van regels, gemaakt voor het gebruik en ontstaan uit de behoefte aan teekens voor de taalklanken. Verder is de behandeling van de *Uitspraak* in verband met het *Schrift* alleen dienstig voor den vreemdeling, die eene of andere taal wil aanleeren. De leer van de uitspraak der klanken, waarvan zich een volk in zijne taal bedient, behoort bij de reeks der klankwetten, dat is bij het Klankstelsel. Deze leer met die der Spelling is dus het *eerste* deel der Spraakkunst, terwijl in het *tweede* wordt gehandeld over de woordvorming, in het *derde* over de woordsoorten en in het *vierde* over den zin. Het tweede deel splitst zich in drie afdeelingen, waarvan de eerste over wortels, stammen en stamwortels handelt, de tweede over afleidingen, stamverdubbelingen en zamenstellingen, en de derde over bas-

terd woorden. Bij de eerste rubriek der tweede afdeeling treedt de beteekenis der vormen meer op den voorgrond dan bij de wortels, stammen en stamwortels, en daarom kunnen de verschillende *afleidingsvormen* gevoegelijk worden behandeld bij de woordsoort, waartoe zij behooren.

§ 5. Het *vijfde* deel der Spraakkunst beschrijft den vorm der poëzie, dat wil zeggen: handelt over de zamenstelling van het vers of over de Verskunst. De beschouwing en bespreking van den inhoud der poëzie ligt buiten het gebied van de Spraakkunst en behoort tot de Aesthetiek of Schoonheidsleer. Niet wat de dichter teekent of schildert, niet wat hij schept of verhaalt, maar alleen *de wijze, waarop hij zich van de woorden bedient om te dichten of te zingen*, behoort tot het gebied van den taalkundige en van den spraakkunstschrijver. Van Verskunst is dus alleen sprake bij eene taal, die gesproken wordt door een volk, dat in het bezit is van eene *litteratuur*. Hoe schilderachtig en dichtelijk sommige uitdrukkingen der spreektaal mogen zijn, in verzen spreekt men niet. Het vers is de kunstvorm voor de dichters, die de grondleggers zijn van de litteratuur. De prozaschrijvers komen eerst later en staan op de schouderen van hunne oudere broeders. Ook hunne kunst, hoe nauw verwant zij moge zijn met de spreektaal, ligt buiten de grenzen, welke de taalkundige niet mag overschrijden. De behandeling van het proza als kunstvorm, is een bepaald deel der Aesthetiek, waaraan de naam van Rhetoriek of Redekunst wordt gegeven.

§ 6. Al wat in de vijf voorafgaande paragrafen werd gezegd, is toepasselijk op het Soendaneesch, even zeer als op het Hollandsch. Want welk verschil er tusschen beide talen moge zijn, de Spraakkunst van de eene zoowel als van de andere taal heeft dezelfde indeeling en behandelt in hoofdzaak dezelfde onderwerpen. De meening van sommigen, als zouden de Indonesische talen geheel anders zijn van aard en zamenstel dan de Indogermaansche, is louter vooroordeel, ontsproten uit wijsgeerige en onwijsgeerige gis-

singen, en gesteund door onjuiste opvattingen en verklaringen. Wie zich onbevooroordeeld zet aan het onderzoek van het Javaansch, het Maleisch of het Soendaneesch, vooral wie eenige aandacht wijdt aan de punten van overeenkomst, welke in die talen zijn waar te nemen, zal *verschil* ontdekken tusschen zulk eene taal en eene of andere Europeesche, welke hij kent en met de Indonesische vergelijkt. Maar juist het verschil, dat zich in menig opzigt aan hem voordoet, zal hem te meer bevestigen in de overtuiging, dat de talrijke punten van overeenkomst met zijne moedertaal of met eene andere Westersche taal voldoende bewijzen zijn tegen het zoo even genoemde vooroordeel. Tegenover de bewering van degenen, die zeggen dat in de talen van den Indischen Archipel bijna alles anders is dan in die van ons werelddeel, zal hij moeten volhouden, dat daarin bijna niets anders is, alleen met uitzondering van enkele Indonesische eigenaardigheden.

III. OVER DE VERGELIJKING VAN HET SOENDANEESCH MET HET JAVAANSCH EN HET MALEISCH.

§ 7. Bij de behandeling van het *klankstelsel* en bij de beschouwing der *wortels* eener taal is het van belang, zowel voor de beschrijving der taalvormen als voor de opgave der klankwetten, de hulp in te roepen van ééne of meer zustertalen. Elke taal heeft in den loop harer ontwikkeling verliezen geleden, en waar zich leemten vertoonen, is het dikwijls mogelijk met behulp van de verwante talen na te gaan, hoe de tegenwoordige toestand uit een vroegeren is ontstaan. Vooral bij de beschouwing der klanken en der wortels verspreidt de taalvergelijking menigmaal een verrassend licht over sommige verschijnselen, die, op zich zelf beschouwd, raadselachtig en onverklaarbaar schijnen. Zonder vergelijking zou het dikwijls half werk zijn om iets mede te deelen over een klank of over een wortel. Volledigheid en duidelijkheid van de Spraakkunst eener taal

worden dus bevorderd door aanhaling van voorbeelden uit verwante talen. Om die reden zal ook te dezer plaatse enkele malen worden gewezen op woorden, die het Maleisch en het Javaansch aanbiedt, ter opheldering of verklaring van hetgeen uit het Soendaneesch zelf niet voldoende blijkt.

§ 8. Daar echter de beoefening van het Soendaneesch kan plaats hebben zonder studie van Javaansch en Maleisch, en daar grondige kennis van de eerstgenoemde taal verkregen kan worden door iemand, die zich op de beide andere niet toelegt, zou het overbodig zijn de taalvergelijking verder uit te strekken dan noodig is voor de behandeling van klanken en wortels, omtrent wier ontstaan het Soendaneesch zelf geen oplossing geeft. — Een enkel Maleisch woord moge reeds in den aanvang dienen als een proeve van vergelijking en als een bewijs van de wenselijkheid om buiten de taal hulp te zoeken, voor het geval die binnen haar eigen terrein niet is te vinden. De Soendanesche woorden *awèwè* en *tjawènè* zijn verwant en in klank en in beteekenis, en beide zijn afkomstig van denzelfden wortel, zooals blijkt door vergelijking met het Maleische *bini*. *Awèwè* beteekent: vrouw of vrouwelijk, en *tjawènè*: maagd. Het Maleische woord *bini* beteekent: vrouw, in den zin van echtgenoot. Nu is *bini* M. = **wini* S. ¹⁾ = **wènè* S.; hieruit ontstond **wawènè*, en later werd dit *tjawènè*. Verder is *bini* M. = *bi + ni*; uit **wi* S. = *bi* M. ontstond **wiwi* = **wèwè*, en dit werd later *awèwè*.

IV. OVER KLANKVERBINDING, KLANKSPLITSING EN KLANKSCHEIDING.

§ 9. Klankverbinding is: 1°. de vereeniging van een klinker met één of meer medeklinkers tot een letter-

¹⁾ Het teeken: *, geplaatst vóór een woord, duidt aan, dat het in dezen vorm thans niet voorkomt, maar vroeger denkelijk voorkwam.

greep of tot een éénlettergrepig woord, en 2°. de koppeling van twee of de aaneenschakeling van meer dan twee lettergrepen tot een twee- of veellettergrepig woord. De vorming van lettergrepen heeft plaats op meer dan ééne wijze, want de klinker kan volgen, of voorafgaan, of tusschen medeklinkers staan, en de medeklinkers kunnen bij paren of drietallen worden verbonden. Maar niet alle denkbare verbindingen zijn in het Soendaneesch mogelijk, en in den tegenwoordigen toestand der taal worden verschillende klanken tot lettergrepen gemaakt of vereenigd en verschillende lettergrepen tot woorden verbonden naar de volgende algemeene regels of klankwetten.

I. Elke klinker kan een lettergreep uitmaken, maar geen van de letters *a*, *e* en *u* kan slotlettergreep van een woord zijn, behalve de *a* in *boa*.

II. Elke medeklinker kan begin- en slotletter eener lettergreep zijn, en een koppelklank, *tj*, *dj* of *nj*, alleen beginletter, terwijl de *j* steeds slotletter van een woord is, en de *w* alleen slotletter in *toewuw* en *gatuw*.

III. Verbinding van medeklinkers door zamenvoeging of zamensmelting komt alleen voor aan het begin eener lettergreep.

IV. Zamenvoeging van medeklinkers heeft plaats bij de koppelklanken *tj*, *dj* en *nj*, bij de vereeniging van *tj* en *dj* met een smeltletter, en van de lipletters, behalve *w*, met den halfklinker *j*.

V. Zamensmelting van medeklinkers heeft plaats: 1°. bij de vereeniging van een der klemlitters met een smeltletter, paar aan paar, met uitzondering van *t* en *d*, welke niet met *l* kunnen worden verbonden, en 2°. bij de vereeniging van *s* met *r*, terwijl voorheen ook *s* met *l* zamensmolt.

VI. De lettergrepen van een woord zijn open of gesloten (zie § 1), en sluiting heeft alleen plaats door één medeklinker.

VII. De laatste lettergreep kan door alle medeklinkers

worden gesloten, maar in de overige, oorspronkelijk opene lettergrepen wordt aan het slot soms een verbindingsletter ingevoegd, en wel doorgaans een neusklink, verwant met de beginletter der volgende lettergreep, terwijl sluiting vóór *l*, *r* en *s* plaats heeft door middel van den keelneusklink *ng*, vóór *tj* door middel van *n* of *ng*, en vóór *t*, *d*, *p* en *b* ook wel door *ng*.

§ 10. De werking der zeven genoemde wetten vertoont zich in alle Soendanesche woorden van inlandschen oorsprong, behalve dat de zevende wet niet geldt voor woorden, welke ontstaan door verdubbeling van dezelfde lettergreep of van hetzelfde woord, of door afleiding met behulp van het voorvoegsel *pang* en van de achtervoegsels *kun* en *na* of *nana*, of door zamenstelling. De basterdwoorden daarentegen worden deels ongewijzigd, deels gewijzigd overgenomen. In het laatste geval volgen zij bijzondere regels, die bij de behandeling der Woordleening moeten worden opgegeven. — Twee klankwetten, die slechts voor een bepaald aantal echt Soendanesche woorden gelden, en daarom ook tot de bijzondere kunnen worden gerekend, moeten onmiddelijk op de algemeene volgen, dewijl zij beide een zeker aantal uitzonderingen tot nieuwe regels maken. De eerste (VIII) is de klanksplitsing, dat is, de deeling van *a*, *i*, *oe*, *è*, *o* en *u* in *a-a*, *i-i*, *oe-oe*, *è-è*, *o-o* en *u-u*, waardoor éénlettergrepige woorden tweelettergrepig worden gemaakt. Voorbeelden hiervan zijn: *tjaah*, *tiis*, *boeek*, *dèèt*, *bool* en *kuung*, ontstaan uit: *tjah*, *tis*, *boek*, *dèt*, *bol* en *kung*. De tweede (IX) is de klankscheiding, dat is de verdeling van zamensmeltingen, met tusschenvoeging, in den regel van den daaropvolgenden en hoogst zelden van een anderen klinker, en dus de verlenging van het woord met ééne lettergreep. Voorbeelden zijn: *karapjak*, *kiripik*, *koeroepak* en *koropak*, ontstaan uit: *krapjak*, *kripik*, *kroepak* en *kropok*, benevens *doewa*, ontstaan uit *dwa*.

V. OVER KLANKAANWAS EN KLANKVERLIES.

§ 11. Voor eenige woorden gelden bijzondere wetten, volgens welke klanken aan bestaande woorden zijn toegevoegd of ontnomen. In het eerste geval verdween doorgaans het oorspronkelijke woord of de grondvorm om vervangen te worden door den nieuwen vorm. Voor deze wetten kunnen bepaalde namen worden gebruikt, op de volgende wijze.

X. Klankaanwas, dat is: of voorvoeging van een medeklinker of van een stamvormende lettergreep, veelal met de verbindingsletter (Wet VII), of invoeging van een klinker of een medeklinker, of van een lettergreep, midden in het woord, of achtervoeging van een medeklinker.

XI. Reduplicatie of voorvoeging, in enkele woorden van den eersten klinker, doorgaans van den eersten medeklinker van een woord met den daarop volgende klinker, zelden met de verbindingsletter *ng*, en met wegwerping van den tweeden medeklinker, zoo die er mogt zijn. — Deze wet is van groote beteekenis voor de vorming van afgeleide naam- en werkwoorden, en komt dus hier alleen voor als klankwet.

XII. Klankkoppeling of invoeging van *j* achter de beginletter *d*.

XIII. Klankaanvulling of invoeging van *j* na *i* en van *w* na *oe* in het midden van een woord.

XIV. Klankinvoeging of tusschenvoeging van een der lettergrepen *ar*, *al* en *oem*, of ook van *r* na den eersten medeklinker is een bijzondere soort van klankaanwas. — Deze wet geldt bijna uitsluitend voor afgeleide werkwoorden. Begint een woord met een klinker, dan wordt een der drie lettergrepen tot voorvoegsel, of wel *m* in plaats van *oem*.

XV. Klankversterking of sluiting van een wortel of een stam door *h*, *n* of *ng*, soms door *r*, *l*, *k*, *g*, *t* of *p*.

XVI. Klankverlies is: 1°. Klankafkapping of wegwerping van de eerste lettergreep, en 2°. Klankuitstooting of wegwerping van een letter midden in een woord.

VI. OVER KLANKVERANDERING.

§ 12. In andere woorden zijn de oorspronkelijke klanken veranderd, en zoo ontstonden nieuwe woorden of nieuwe vormen; de laatste komen met de oude voor in het Soendaneesch, maar het ontstaan van de eerste kan alleen door vergelijking met het Maleisch en het Javaansch, of met een van beide talen worden verklaard. — Klankverandering heeft plaats naar de volgende wetten.

XVII. Klankverscherping is de overgang van *i* in *è* en van *oe* in *o*, b. v. in *ogè* = *oegi* J.

XVIII. Klankverheldering is de overgang van *e* in *i*, o. a. in *pinoeh* = *penoeh* M.

XIX. Klankverlenging is de overgang van *e*, *a* of *oe* in *u*, z. a. in *bungkut* = *bengket* J., *dukut* = *dekat* M. en *dulu* = *doeloe* Oud-J., zelden van *e* in *oe*, b. v. *koeramas* = **keramas* = *kramas* J.

XX. Klankverwisseling is de vervanging van eenen klinker door eenen anderen, b. v. b. in *broel* = *bral* en in *roengseb*, verwant met *rangseb*. Deze wet beheerscht het grootste gedeelte der stamverdubbelingen.

XXI. Klankverschuiving is de vervanging van den eenen medeklinker door den anderen, behalve die van *l* door *r*, z. a. in *wad* = *bad*, *taloepoeh* = *paloepoeh*, *tjai* = *wai* Oud-J., *hidung* = *ireng* J., *ngora* = *moeda* M.

XXII. Klankverharding is de overgang van *l* in *r*, b. v. b. in *rarang* — *larang* J. en M.

XXIII. Klankverweeking is de overgang van *r* in *j*, z. a. in *oraj* = **orar* = **olar* = *oelar* M., en van *s* in *j*, z. a. in *toeloej* = *toeloes*.

XXIV. Klankverspringing is de onderlinge plaats-

verwisseling van twee medeklinkers, z. a. in *bjar* = *braj* en in *buhngar* = *bunghar*, of van twee klinkers, z. a. in *tjaoe*, uit **waoe*, en dit uit **woea*, vroeger **hoea*, uit *√ hwa*.

VII. OVER DE BETEKENIS DER KLANKEN.

§ 13. Terwijl de ervaring leert dat een klank of een klankenreeks, die als woord (zie § 2) in gebruik is gekomen, oorspronkelijk een vaste beteekenis heeft, blijkt echter tevens bij de vergelijking van verschillende woorden uit dezelfde taal of ook van verschillende talen, dat de klank en de beteekenis slechts zelden met elkander in verband staan. Alleen bij de klanknabootsingen en bij de aanwijzingswoorden (zie § 2) wordt de bedoeling van den spreker uitgedrukt door den klank, dien hij voortbrengt, maar bij alle andere woorden is geen verband tusschen klank en begrip. Waarom een zekere klankenreeks deze of gene beteekenis heeft, is onverklaarbaar, behalve in een klein aantal oorspronkelijke voornaamwoorden en voorzetsels. Van deze laatste heeft de eene taal een grooteren voorraad dan de andere, en het Soendaneesch onderscheidt zich in dit opzigt gunstig van het Maleisch en het Javaansch. Bij de spraakkunstige behandeling dier aanwijzingswoorden moet de vraag naar het verband tusschen hetgeen men hoorbaar maakt en voelbaar wil maken van zelf ter sprake komen. Ook bij de beschouwing der verschillende afleidingsvormen van naam- en werkwoorden moet over enkele dezer klankenreeksen worden gehandeld. Bedoeld verband openbaart zich bovendien bij enkele wetten van klankaanwas en bij klanknabootsingen.

VIII. OVER WORTELVORMING.

§ 14. Woorden zijn in den regel reeksen van minstens drie klanken, en in het Soendaneesch bestaat een woord slechts zelden uit twee klanken. Worden *twee*

of *drie* klanken tot ééne lettergreep verbonden, dan ontstaat een wortel. Hoogst zelden ontmoet men een wortel, die uit *vier* of *vijf* klanken bestaat. Wortels van *één* enkelen klank komen thans alleen voor als deelen van woorden. De tweeletterige wortels zijn open of gesloten, de drie-, vier- en vijfletterige zijn gesloten.

I. Al de vijftien medeklinkere kunnen beginnen en sluitletters van wortels zijn, maar de drie koppelklanken alleen beginletters.

II. Alle klinkers, behalve *e*, kunnen aan het begin van gesloten en aan het slot van open wortels voorkomen. De uitzondering is wel te verklaren uit de vlugtigheid van den klank *e*.

III. De tweede letter of klank van vierletterige wortels is óf een smeltletter, óf de halfklinker *j*.

IV. Vijfletterige wortels beginnen met éen der koppelklanken *tj* en *dj*, waarop een smeltletter volgt.

V. Een wortel kan niet eindigen, wel beginnen met twee medeklinkers.

VI. Alle klinkers kunnen in het midden van gesloten wortels voorkomen.

VII. De veelletterige wortels zijn allen gesloten, behalve in het tusschenwerpsel *tjoe*.

VIII. Naar de beteekenis zijn de wortels te onderscheiden in *demonstratieve* en *praedictieve* of *verbale* wortels.

§ 15. Eenletterige wortels zijn er niet meer dan drie, namelijk: *a*, *i* en *oe*. De wortel *a* komt onder anderen voor in *anoe* = *a*+*noe*, de wortel *i*, door klankverscherping è geworden, in *èta* = *è*+*ta*, de wortel *oe*, verscherpt tot *o*, in *ogè* = *oegi* J. — Tweeletterige wortels zijn *open* of *gesloten*. Die van de laatste soort, op één na allen tusschenwerpsels, dus geene eigenlijke woorden, zijn: *ah*, *ih*, *oeh*, *èh*, *uh*, *uj*, *is* en *ang*; hierbij komt het praedica-

tieve hulpwerkwoord oer. Van de opene zijn hè, bo en bu = wu tusschenwerpsels. Ha komt alleen voor als laatste lid van eenige stammen en woorden met vragende beteekenis, z. a.: naha, saha, iraha. De overige open wortels van twee letters maken groepen uit van twee of drie wortels, die in beteekenis verwant zijn. Enkele daarvan komen niet meer afzonderlijk voor, maar worden aangetroffen in andere Soendanesche woorden, en zij zijn in *cursief* opgegeven. Die groepen zijn de volgende: ka, ki, koe; ta, ti, toe, tu; pa, pi, poe; ga, gi, gu; da, di, doe; ba, bi, boe; ja, joe, ju; ra, ri, roe; sa, si; na, ni, noe; ma, mi, moe. — De drieletterige wortel nja is een zamentrekking van ni + a, terwijl de achtervoegsels an, *kan = kun en de woorden poen en sing genasaliseerde versterkingen zijn van a, ka, poe en si, en tah, tèh = *tih, toeh, jah en sih gegutturaliseerde versterkingen van ta, ti, toe, ja en si. *Versterking van tweeletterige open wortels met praedicatieve beteekenis door een sluitenden medeklinker komt meermalen voor, en zoo ontstaan dus wortels uit wortels, onder anderen boeh en boes uit boe en goeh uit goe. Soms ontstaat weder uit zulk een versterkten wortel door klankaanwas een nieuwe vierletterige wortel, bijv. broes uit boes.* — Uit an zijn nog de beide wortels un en on gegroeid, die thans alleen als achtervoegsels voortkomen. Gè en kè zijn door klankverscherping ontstaan uit gi en ki; mah is een versterking van ma, jèn en pon zijn zamentrekkingen van ji + an en poe + an. Denkelyk is aing ontstaan uit *ai = a + i en tjoe uit toe.

§ 16. De veelleterige wortels, waarvan de meeste *drieletterig*, en sommige ongetwijfeld versterkingen van tweeletterige zijn, behooren met uitzondering van een zeer klein aantal tot de werkwoorden. Die uitzonderingen zijn: kur, tas, prah, gus, doeh, duh, bis, bet I = wet, boh, blèg, breng, han = ngan, hih, hèh, his, hum, hèg = sèg, hug = sug, wah, lah, luh; tjah = djah =

dah, tjik = tjing, tjis. De werkwoorden worden bijna alle uitsluitend gebruikt als praedicatieve hulpwerkwoorden. Deze zijn de volgende: kop I, kop II = top, kek, ker; toet, tès, tok, top, tel, tes, teng, trèt; poek, poer, pèk, pok, pot, pet I = pret, pes, plok, prak, proek I, proeng, prèt, prok; gap = gep, gèk, gok, ger I, dat, doeg, doer, dek, del = des = deng, der; boeg, boel, boer, boes, bèt, bèh, bol, bet II, ber, bes, beng, bjar, blak, blig, bloek, bloeg, blok, bleg, bleng, bles, bro, brak, braj, bral, broek, broeg, broel, broes, brol, brek, breg, bres; ham, hor, hol, hos; wak, wel; lar, lèb, lod, lob, lol, los, lep, leg, lej, les, leng, lut; rap, roep, rèt, rot, rob, roj, rep, ret, reg, red, rup; soep, soel, soer, sok, sot, sol, sor, sek I, set, sep, sed, ser, srog, srek; nek = ngek, nut; tjat, tjag, tjoet, tjoel, tjoer, tjèk, tjos, tjong, tjob, tjel, tjlak, tjlèk, tjlo, tjlok; djig, djoel, djog, djol, djor, djep, djeg, djlig, djlog, djleg, djleng; njen, njem. — Gewone werkwoorden zijn: kun, tèp, ploek, proek II, dèk = rèk, bras, woer, rob, tjob, tjek = tjèk, tjroet, tjrèt, djlok. Klanknabootsingen zijn: dog, breng, broeng, wak, wèk, ngoek, tjit, tjoes, tjès, tjes en enkele van de praedicatieve hulpwerkwoorden.

§ 17. Behalve de opgenoemde wortels, die nog in gebruik zijn als woorden, waren er vroeger ongetwijfeld eenige, die verloren zijn gegaan, en andere die in stammen zijn overgegaan of opgenomen, en die nu niet altijd meer zijn te herkennen. Door vergelijking is het echter mogelijk een klein aantal terug te vinden, en enkele op te geven, die naar alle waarschijnlijkheid gehouden moeten worden voor de wortels van gebruikelijke stammen. Nog andere wortels hebben eene zoodanige wijziging ondergaan, dat het thans niet mogelijk is den oorspronkelijken vorm te ontdekken. Overeenkomst of zelfs gelijkheid van klank bewijst in dezen niets. Immers bij de langzame, maar gestadige

ontwikkeling der taal en bij de versterving van vormen, die in onbruik geraken, is het denkbaar dat er bij de stamvorming klankverbindingen ontstaan, die vroeger reeds bestonden, maar die uit het spraakgebruik verdwenen. Een dergelijke klankenreeks is natuurlijk niet meer de wortel, die er eenmaal was, en die stierf en verdween, maar zij biedt slechts eene toevallige of schijnbare overeenkomst aan met dien gestorven wortel. Zoodra met genoegzame zekerheid van wortels kan worden nagegaan, of zij tot grondslag strekken van stammen, zullen zij in de volgende paragrafen worden opgegeven met het algebraïsch teeken $\surd$.

IX. OVER STAMVORMING.

§ 18. Stammen zijn woorden van twee of drie, zelden van vier lettergrepen, en zij zijn uit wortels ontstaan, of uit bestaande stammen voortgekomen. De eerste zijn eenvoudige of tweelettergropige, de laatste deels gewijzigde, deels verlengde of drielettergropige stammen, waarbij die van vier lettergrepen behooren. Stamwortels zijn onmiddellijk gevormd; het zijn stammen naar den vorm en wortels naar de beteekenis. Tot de stammen behooren ook de grondvormen van stammen en afleidingen, welke steeds met een aanwas of een aanhechtsel voorkomen, en dus op zich zelf niet als woorden mogen worden beschouwd, maar met den naam van ongebruikelijke stammen moeten worden onderscheiden. — Bij de stamvorming worden de algemeene en eenige van de bijzondere klankwetten toegepast, en wordt bovendien nog gebruik gemaakt van wortelverdubbeling, wortelkoppeling, klankscheiding en klanknabootsing.

I. Wortelverdubbeling, of herhaling van een wortel tot vorming van een stam, is: 1°. eenvoudig, of zij gaat gepaard met de toepassing van een bijzondere klankwet, en wel: 2°. met klankinvoeging, of 3°. met klankverwisse-

ling, of 4°. met klankaanwas, of 5°. met klankverlies, of 6°. met klankverschuiving. Voorbeelden zijn: 1°. ad-ad, niet weten hoe te handelen; ab-ab, veel plaats innemen, *van goederen, die niet netjes zijn ingepakt*; nini, grootmoeder; 2°. halabhab, dorst hebben; 3°. tjèktjok, ramelen, snateren, den mond, *of, van dieren gebezigd*, den bek roeren; 4°. awèwè, vrouwelijk, vrouw; 5°. djogdjrog, draven, *van een paard*; 6°. bawa, *stam* van het actieve werkwoord mawa, brengen, medebrengen, bij zich hebben, *en op zich zelf* ook in gebruik in den passieven zin van: medegebragt. Dit laatste woord is ontstaan uit √ wa, verdubbeld aanwezig in het Javaansche kawawa, sterk genoeg *om iets te doen of te dragen*, tjèktjok uit tjèk, zeggen, wat iemand zegt.

II. Wortelkoppeling, of verbinding van twee wortels tot een stam, komt voor: 1°. bij aanwijzingswoorden en 2°. bij werkwoorden. Voorbeelden zijn: 1°. kami, ik; iju, deze, dit; kiju, aldus; saha, wie; 2°. aja, aanwezig zijn; djadi, worden, ontstaan uit dadi.

III. Stamvorming door klankscheiding maakt van een wortel een stamwortel, en komt voor in doewa, twee, ontstaan uit dwa.

IV. Stamvorming door klankaanwas (Wet X) heeft bij sommige wortels plaats, en wel: 1°. door voorvoeging (met of zonder verbindingsletter) van een der volgende lettergtepen of phonetische voorvoegsels: a of ha, i of hi, oe, e of he, u of hu; tja of tje; ra, re of roe; ke of koe; ta, te, tu of toe, — *ter; sa, se of soe, — si; la, le, lu of loe, — li; pa, pe, pu of poe; da, de of du; dje of djoe; ge; ba, bu, bi, boe; — en 2°. door invoeging van een letter.

Voorbeelden zijn:

Andjog, met spoed, snel, — *van djog, praedicatief hulpwerkwoord bij en gelijk aan: datang, komen*;
 asoep, binnentreden, ingaan, *van soep, pr. hww. bij asoep en andere werkwoorden, beteekenende: naar binnen, er in.*

- Hantu, niet; neen, — *van tu, dat dezelfde beteekenissen heeft;*
- hakan, spijs, — *van √ kan;*
- Imah, huis, — *van √ mah;*
- ingkun, laat maar, — *van √ kun.*
- Hitoet, een wind laten, — *van √ toet II;*
- hiber, vliegen, — *van ber, pr. huw. bij en gelijk aan hiber.*
- Oedjoeng, punt, spits, — *van √ djoeng, nog voorkomende in poendjoeng, Oud-J., hoog, en in het Sd. causatieve werkwoord ngadjoeng-djoeng kun, optillen, opligten, omhoogheffen;*
- oempak, steenen neut, *waarop de paal van een huis staat,* — *van √ pak.*
- Embi, L. van bibi, K., tante, *jongere zuster van vader of moeder,* — *van √ bi;*
- hentu, *in gebruik nevens en = hantu, van tu.*
- Usi, inhoud, *wat in iets is,* — *van si, in de betekenis van iets (welke nu, wel is waar, niet meer in gebruik is, maar waarschijnlijk de oudste is, nevens die van iemand, welke nog bewijsbaar is uit het Javaansche betrekkelijke voornaamwoord sing = si + ng);*
- hulut, *tusschenruimte, tusschentijd,* — *van lut, achter elkander loopen, achter elkander.*
- Tjatoer, zeggen, spreken, — *van toer, eigenlijk = toet J., volgen, maar thans in gebruik als voegwoord, beteekenende: daarbij, en ook;*
- tjapit, *gewoonlijk met reduplicatie: tjatjapit, smids-tang,* — *van √ pit;*
- tjagur, gezond, welvarend, — *van √ gur;*
- tjengkat, het hoofd opheffen, *opziende of wel liggende,* — *van √ kat II.*
- Raket, *digt op elkander, z. a. van personen, die ergens zitten,* — *van √ ket;*

- rebah, omvallen, omliggen, *z. a. een heining of muur, — van √ bah I;*
- roeboeh, omstorten, ter aarde vallen, instorten, *van een huis, — van √ boeh, verwant met √ bah I.*
- Keboel, stof op een weg, opstijgende damp of rook; — *van boel, pr. hww., beteekenende z. v. a. ngeboel, opstijgen van stof of damp, en z. v. a. timboel, boven komen, van iemand of iets in het water;*
- koelit, huid, bast, schil, dop, *van √ lit.*
- Tambah, vermeerderen, toenemen, *van √ bah II;*
- tebèh, *van en gelijk aan bèh, kant, rigting;*
- tulum, duiken, — *van √ lum;*
- toenggoe, passen op iets, de wacht houden bij iets, — *van √ goe;*
- timboel, *van boel, (zie keboel);*
- torodjol, *(naar Wet IX ontstaan uit trodjol, en dit uit *terdjol) snel komen aanloopen, — van djol, pr. hww. bij en gelijk aan datang, komen.*
- Samber, *stam van njamber, aanvliegen op zijn prooi, van een roofvogel, — van ber (zie hiber);*
- selap, *ong. stam van njelap, in iets of tusschen iets in gestoken zijn, — van √ lap verwant met lep;*
- soegoeh, *wat men een gast voorzet, — van √ goeh;*
- silep, *uit het gezicht verdwijnen, — van lep, pr. hww. bij en gelijk aan: 1°. kaleboeh, zinken, van een vaartuig, en 2°. titulum zinken, verdrinken;*
- Lantjuk, *oudere broeder of zuster, — van √ tjuk;*
- lendjer, *stam van ngalendjer, lang uit liggen, — van √ djer;*
- lundjur, *stuk, stuks, dienende met de telwoorden om bamboe-, rotting- en suikerrietstengels te tellen, van √ djur, verwant met √ djer;*

- loenggoeh, zedig, bescheiden, *van* √ goeh;
 liket, kleverig, — *van* √ ket (zie Raket).
 Paguh, stevig, hecht, — *van* √ guh, *verwant met*
 √ goeh;
 pengkoeh, standvastig, — *van* √ koeh;
 purum, met gesloten oogen, — *van* √ rum, *verwant*
met √ lum (zie tulum);
 poegoe, bepaald, stellig, — *van* √ goeh.
 Dakoe, *stam van* dadakoe, voorgeven, — *van*
 koe;
 delèk, *stam van* ngadelèk, het hoofd afwenden, —
van √ lèk;
 dukut, nabij, — *van* √ kut, *verwant met* √ ket
 (zie raket).
 Djepit, *stam van* ngadjepit, klemmen, — *van* √ pit
 (zie tjapit);
 djeboel, komen opdagen, komen aanzetten, — *van*
 boel (zie keboel);
 djoetjoeng, met takken, die regt omhoog groeijen, *van*
een klapperboom, — *van* √ tjoeng.
 Gedjlig, *ong. stam van* gegedjlig, stampvoeten, —
van djlig, *pr. hww. bij* toeroen, afstij-
 gen, van boven afkomen.
 Bareng, te gelijk, — *van* √ reng;
 bungkut, bos, bundel, — *van* √ kut (zie dukut);
 boentoet, staart, — *van* √ toet I;
 biroe, blaauw, hemelsblaauw, *van* √ roe.
 Djoek, zitten, — *van* √ doek;
 burat, zwaar, — *van* √ bwat.

V. Stamvorming door reduplicatie (Wet XI)
 vertoont zich in de volgende woorden:

- Tjoetjoek, doorn, stekel, graat, — *met* poetjoek, top
 van een boom, uitspruitsel, *van* √ tjoek;
 tjoetjog, *stam van* njoetjog, steken, prikken, — *van*
 √ tjog, *verwant met* √ tjok, *die voorkomt*
in patjok, *stam van* matjok, bijten

pikken, *van een vogel, 'bijten, van een slang en een hagedis.*

Roeroeg, *stam van ngaroeroeg, te velde trekken, den vijand aanvallen, — van √ roeg, waarvan mede gevormd zijn: 1°. oeroeg, instorten, van een aardstorting, en 2°. roegroeg, omvallen, van een boom, instorten, van een huis of hut;*

rèrèt, *stam van ngarèrèt, den blik werpen op iemand of iets, — van rèt, pr. hww. bij nèndjo, iets zien.*

Kekeb, *aarden potdeksel, — van √ keb, verwant met √ koeb, waaruit de stam tangkoeb voortkomt, en daaruit weder nangkoeb, met den bollen kant naar boven liggen, z. a. een deksel of een omgekeerd vaartuig;*

koekoet, *stam van ngoekoet, een kind aannemen en grootbrengen, — van √ koet, mede voorkomende in akoet, stam van ngakoet, de rijst van het veld naar de schuur overbrengen, en verwant met √ kat II, waaruit ontstaan: 1°. angkat, L. van indit, K., vertrekken; 2°. kakat, stam van ngakat, goederen uitpakken, ergens uithalen, en 3°. tjengkat (zie onder IV);*

kukuh, *er bij blijvende, van iemand, die iets beweert, er op aandringende, van iemand, die iets verlangt, van √ kuh, verwant met √ koeh (zie pengkoeh onder IV), en met √ kur, die zich vertoont in pungkur, vast, stevig, zoo als vleesch, of ook iemands vleesch.*

Toetoer, I. *stam van noetoer, een spoor volgen, en van noetoerkun, achternagaan; II. stam van pitoetoer, vermaning, onderrigting; III. gewend aan iets, — van toer (zie tjatoer onder IV).*

- Sesek, propvol, — van $\sqrt{\text{sek}}$ II, verwant met $\sqrt{\text{seg}}$, waaruit voortkomt: 1°. seseg, stam van njeseg, vullen, stoppen, b. v. een matras of kussen, en 2°. sereg (van *sreg), naauw aan het lijf zittende, van een kleedingstuk; klemmen, van een deur.
- Woewoeh, vermeerderen, toenemen, — van $\sqrt{\text{woeh}}$ verwant met $\sqrt{\text{wah}} = \sqrt{\text{bah}}$ (zie tambah onder IV).
- Loeloës, blijven doorgaan, steeds goed blijven gaan, — van $\sqrt{\text{loës}}$, mede voorkomende in: 1°. toeloës, doorgaan, van een zaak, werkelijkheid worden, en 2°. moeloës, gaaf, welgemaakt. — Dit laatste is wel de eenige stam die door aanwas met *moe* uit een wortel is ontstaan, Uit toeloës is toeloëj voortgekomen (Wet XXIII), dat de beteekenis heeft van: daarop, vervolgens.
- Pepet, afgesloten, versperd, verstopt, — van $\sqrt{\text{pet}}$ II, die nog wordt aangetroffen in rapet, digt aan elkander sluitende, aan elkander klevende, en verwant is met $\sqrt{\text{ket}}$ (zie Raket onder IV);
- poepoes, I. L. van paèh, K., sterven, dood, overleden; II. stam van moepoes, uitwisschen, wat geschreven is, — van $\sqrt{\text{poes}}$.
- Dedeg, gestalte, lichaamsbouw, ook: fiksche van gestalte, — van $\sqrt{\text{deg}}$, waaruit nog voortkomt: 1°. adeg, stam van ngadeg L. van nangtoeng, K., staan, en 2°. degdeg, stam van ngadegdeg, in menigte naar iemand of iets staan te kijken.
- Djudjur, staak, stok, hengelroede, — van $\sqrt{\text{djur}}$ (zie lundjur onder IV);
- djoedjoer, regt door, in een rechte lijn, ook: braaf, van $\sqrt{\text{djoer}}$, verwant met $\sqrt{\text{djur}}$, en door aan-

was stam geworden van ngaladjoer = ngadjoedjoer, toegeven aan een hartstogt.
 Gugut, erg op iemand zijn, niet van iemand afkunnen,
 van verliefden en jonggehuwden, ook van een
 moeder in betr. tot een kind, — van $\sqrt{\text{gut}}$,
 verwant met $\sqrt{\text{kut}}$ (zie dukut en bungkut
 onder IV) en tevens de wortel van lugut, z. v.
 a. gutah, hars, gom, kleverig plantensap.

VI. Stamvorming door klanksplitsing (Wet VIII) komt voor bij een klein aantal woorden, wier wortelvorm nog overgebleven is in het Javaansch of in het Maleisch, en verder bij eenige andere woorden, die alleen in het Soendaneesch gebruikelijk zijn. Zoo is tjaah, bandjir of plotselinge zwelling van een bergstroom of van een rivier, ontstaan uit *tjah = wah = bah, M., dat dezelfde beteekenis heeft, — en bool = bol J. is de naam van den endeldarm.

VII. Stamvorming door klankversterking (Wet XV) is eigenlijk eene secundaire vorming, waaraan wortelkoppeling als primaire is voorafgegaan. De vorm $\sqrt{+}$ $\sqrt{+}$ verdwijnt, en de nieuwe, versterkte stam komt als woord in gebruik. Voorbeelden zijn:

Kènèh, *primair* kènè = kéné, J. = kini, MM. = ki + ni.

In het Sd. is de beteekenis: nog steeds;
 in het Jav. is het bijwoord van plaats: hier,
 en in het MM. bijw. van tijd: nu, thans.

Tèrèh, binnen kort, — *primair* *tèrè = *tiri = ti + ri.

Pisan, ten volle, uitermate, — *primair* *pisa = pi + sa.

Manan, dan (bij vergelijkingen), — *primair* mana
 = ma + na.

Tuing, te zeer, al te, — *primair* *tui = tu + i.

Barang, toen, op den tijd dat, — *primair* *bara =
 ba + ra, verwant met bari, terwijl, en tegelijk,
 tevens.

VIII. Stamvorming, door lettergreepkoppeling (zie § 9, onder 2°) heeft plaats bij stamwortels.

Zij is namelijk eene secundaire wortelvorming, niet meer van éénlettergrepige woorden, zoo als bij de primaire plaats had, maar van tweelettergrepige, wier bestanddeelen op zich zelf geene beteekenis hadden, voordat zij als stamwoord werden gebruikt. De overeenkomst in klank en zelfs de gelijkheid in klank bewijst hier niet, dat er aan verwantschap of afstamming moet worden gedacht. Deze stamvorming is spontaan, even als de oorspronkelijke wortelvorming, en er is geenerlei verband tusschen de klanken, waarmede een stam wordt gevormd, en de beteekenis van dien stam als woord. In een woord als boentoe, waarvan de grondvorm boetoe was, zoo als blijkt uit het Javaansch, heeft toe niets uitstaan met den wortel toe, en boe is niet de wortel boe en ook niet het phonetisch voorvoegsel, dat met de verbindingsletter aan den wortel toet is gehecht in het woord boentoet (zie onder IV). De lettergrepen boe en toe, èn op zich zelf, èn in verbinding met elkander, zijn louter klankkoppelingen, en de stam, die daardoor werd gevormd, heeft eene bepaalde beteekenis gekregen. Deze is in de drie zustertalen in den grond der zaak dezelfde, al zijn er ook bij de Maleische geringe wijzigingen op te merken. Het woord beteekent namelijk in het Javaansch, Maleisch en Soendaneesch: doodlopend, *van een weg of doorgang*, en in het Maleisch, ook: versperd, afgesloten, *van een rivier, door een bank*, en verstopt, *van een waterleiding*. Dan wordt het in het Javaansch en Maleisch nog gebruikt van den inwendigen mensch, en wel in het Javaansch in den zin van: suf, geen weg meer wetende, en in het Maleisch in den zin van: beperkt van geestvermogens. — Op dezelfde wijze als deze stam zijn een menigte andere woorden onmiddelijk gevormd, en later met of zonder verandering in gebruik gebleven. Sommige daarvan zijn in de drie zustertalen aanwezig, andere slechts in twee of een der drie, terwijl nog andere, behalve in het Soendaneesch, elders worden aangetroffen. Een voorbeeld van de laatste

soort is de naam bosèh, pagaai of schepriem, die in het Ponosakansch Alfoersch bosoi heet, in het Makassaarsch bisè, in het Dajaksch bèsäi en in het Bataksch borsi.

IX. Stamvorming door klankversterking heeft mede plaats bij sommige stammen, die uit stammen ontstaan, en wel door achtervoeging van *h, k, g, ng, p, t, l, r, s* of *n*. Voorbeelden zijn:

Boetoeh, gebrek hebben *aan iets, om iets verlegen zijn*, —
van boetoe (zie VIII) J.;

balik, terugkeeren, — van bali J., terugkeeren.

Gilig, cilindervormig, — van gili J., bergrug, zandbank;

giling, *stam van ngagiling, malen*, — van den stam gili, die oorspronkelijk de beteekenis moet hebben gehad van rond, ronding.

Alap, *stam van ngalap, trachten te verkrijgen*, — van ala, nemen, zich toeëigenen.

Boerit, het vallen van den avond, — van boeri J., achter, achterste gedeelte.

Gègèl, *stam van ngègèl, bijten*, — van gigi M., tand;

gilir, *stam van ngagilir, zich omdraaijen*, — van gili, *boven genoemd*.

Roewas, *geleding van planten, lid van een vinger*, — van roewa, stamwortel uit $\surd$ rwa, uitéén, van elkander verwijderd.

Lawan, tegenpartij, wedergade, — van lawa, stamwortel uit $\surd$ lwa = $\surd$ rwa.

X. OVER EEN VIJFTAL PRAEDICATIEVE WORTELS.

§ 19. De wortels zijn veelal drielingwortels, van elkander verschillende in den klinker of in een medeklinker. Een merkwaardige oude wortel is lwa, dwa, rwa: de beteekenis kan worden opgemaakt uit de verschillende afgeleide vormen, en hij beantwoordt aan ons begrip: *uitéén, van elkander verwijderd*. De afleidingen er van in het

Javaansch, Maleisch en Soendaneesch maken eene talrijke woordfamilie uit. Met den wortel zelf zijn de voornaamste de volgende woorden:

I. Lwa wordt als *stam*, of *loewa, en daaruit groeit: 1. *loewar*, 2. *loewas*, 3. *loewang*, 4. *loewah*, 5. *lowah*, 6. *lowar* (uit 1), 7. *lobang* (uit 3), — òf *laoe, en daaruit groeit: 8. *laoet*, 9. *laoen*, — òf *lawa, en daaruit groeit: 10. *lawas*, 11. *lawan*, 12. *lawang*, 13. *luwung*, 14. *lahan* (uit 11), 15. *lajan* (uit 11), 16. *lama*, 17. *lambat* (uit *laba), — òf 18. *laja* (uit lawa), en daaruit groeit: 19. *lajar*, 20. *lajang*.

II. Dwa wordt als *stam*, òf 21. *doewa*, — òf daoe, waaruit 22. *daoeh, — òf 23. *dawa*, waaruit 24. *daha*, 25. *darat*, — òf 26. *daja* (uit dawa), waaruit 27. *dajak* en 28. *dajuh*.

III. Rwa wordt 29. *ro*, en als *stam*, òf *roewa, en daaruit: 30. *roewas*, 31. *roewang*, — òf 32. *rawa*, en daaruit: 33. *rawang*, òf 34. *raja* (uit rawa).

Verder staan met dezen wortel in verband 35. *los*, 36. *wal*, 37. *lajoe*, 38. *lakoe* en 39. *parahoe*, benevens 40. *bral*, 41. *wedal*, 42. *oeraj* en 43. *tjeraj*, 44. *loeka*, en 45. *loenga*, 46. *lijang* en 47. *kolong*, 48. *lijar* en 49. *kalèr*, 50. *daoen* en 51. *dahan*, 52. *lungun* en 53. *tangan*, 54. *tahan*, 55. *tahoe* en 56. *tahoen*, 57. *djaba* on 58. *djero*, zoomede 59. *djoewal*.

IV. Uit rwa ontstond hwa, en daaruit wwa, oea en aoe, waaruit op nieuw stammen groeiden, zoo als: 60. *boenga*, 61. *boewah*, 62. *baoe*, 63. *tjaoe*, 64. *beras* en 65. *wos*.

§ 20. Omtrent de beteekenis van een deel der opgegeven woorden zullen enkele aanduidingen voldoende zijn, en tevens kunnen dienen als bewijzen voor den samenhang van die stammen met den *moederstam* loewa, doewa, roewa. — Het bestaan van den $\surd$ lwa, dwa, rwa is den Javaan thans nog bekend, en hij noemt die vormen *kaw*-woorden, terwijl hij het eerste verklaart door *ámhá*,

Ng., *wijar*, Kr., breed, wijd, ruim, — het tweede door *tingkah* en *soewiwi*, gang of gedrag en vleugel, — en het derde door *loro*, Ng., *kalih*, Kr., twee. Rwa Oud-J. is 29. ro Nieuw-J., voorkomende in *loro*, uit *roro*, en in *karo*, Ng., beide, er bij, met. Van de drie stamwortels *loewa*, *doewa*, *roewa*, komt de tweede voor in het M. en S. met de beteekenis van twee, ontleend van het tellen met de vingers en het scheiden van de beide voorste vingers. De versterkte stam 1. loewar beteekent in het J.: los, verlost, bevrijd van iets, maar in het M. en S.: de buitenzijde, wat buiten iets is of ligt; 2. loewas is in het M.: wijd, ruim, breed, en in het J. is het nauw verwant met 10. lawas, Ng. lang van duur, en beteekent: door lengte van tijd minder frisch of krachtig. De stam 3. loewang is in het Oud-J. in gebruik voor: woud, en verwant daarmee is het S. 13. luwung, bosch, en in het Nieuw-J. voor: kuil of gat in den grond. Van dezen stam is in het M. afgeleid: peloewang, stilte van wind of van drukte, en door klankverandering is er uit ontstaan: 7. lobang, kuil, gat in den grond, en daarvan is afgeleid: pelobang, kuil om dieren te vangen. Voor lobang, kuil, dat ook voorkomt, zegt de Soendanees doorgaans: lombang. In het Oud-J., zoomede in het Nieuw-J. heeft 4. loewah de beteekenis van rivierbedding, ravijn, en 5. lowah is in het J. in gebruik voor: bergpas, gaping, opening, terwijl 6. lowar beteekent: te wijd van gat of opening.

§ 21. De versterkste stam 8. laoet beteekende oorspronkelijk, — even als *daoe, in het Bataksch dao, in het J. versterkt tot 22. *daoeh, thans doh, Ng., niets anders dan: ver, verwijderd, ver weg, dus op *water* toegepast: *zeewaarts of naar het midden van een water*. Deze beteekenis komt nog voor in het Dajaksch, terwijl *de zee* in die taal den naam draagt van *tasik*, met welk woord het Maleisch *een meer* aanduidt; hiervoor heeft het Bataksch tao, ontstaan uit dao. In het Maleisch is ka laoet: 1°. zeewaarts, en 2°. naar het midden van een water, en melaoet is

van den oever afgaan, èn ter zee, èn op eenig ander water. De zee, als *het verre, verre water*, lag noordwaarts van het land, waar het eerst door de voorouders der Maleijers de hemelstreken met een bepaalden naam werden aangeduid, en thans nog komt de beteekenis van: *noorden* voor in de Maleische zamenstellingen timoer laoet, noordoosten en barat laoet, noordwesten. Verwant met laoet zijn het Oud-J. lwar, thans in het Laag-J. lor, het noorden, en het Balinesche *lod, voorkomende in kelod, Laag-B. voor *het noorden* in Noord-Bali, en voor *het zuiden* in Zuid-Bali, en in delod of bedelod, noordelijk, in het noorden (of ook: zuidelijk, in het zuiden). De Madoerees zegt voor *het zuiden* lao, maar dit beteekent bij den Madoereschen visscherman *het noorden*. De stam 26. daja, de oude Maleische naam voor *het zuiden*, luidt in het Balineesch: dadjá, voorkomende in bedadjá, zuidelijk, op Noord-Bali, en noordelijk op Zuid-Bali, en afgeknot in kadjá, het zuiden of het noorden, telkens in de lage taal. In het Hoog-Balineesch is kalor het noorden of zuiden, en kalèr het zuiden of noorden; in het Soendaneesch is kalèr het noorden. Bij de Madoerezen heet het noorden dádjá, en dit is bij den visscherman het zuiden.

§ 22. Tegenover 8. laoet, het noorden, staat dus in het Maleisch 26. daja, de oude naam van het zuiden, thans alleen nog voorkomende in timoer daja, zuidoosten en barat daja, zuidwesten. Dit daja ontstond uit 23. dawa, Laag-J., lang van *voorwerpen*, en beteekende oorspronkelijk hetzelfde als 34. raja, M., hoog, groot, aanzienlijk, en als 18. laja, Oud-S., hoog, hooggelegen. Met dat woord werd dus eertijds in het Maleisch *het hoogland* of *binnenland* aangeduid, in tegenstelling met de zee kust. Verwant met 23. dawa is ook 24. daha, thans nog in Javaansche gedichten in gebruik met de beteekenis van fraai, schoon. Oorspronkelijk moet het synoniem zijn geweest met het Maleische daja en het Oud-S. laja, en als zoodanig is het de naam geweest van een oude hofstad op Oost-Java.

De beteekenis van hoogland vindt men terug in 27. dajak, de Maleische benaming van de Borneoten, die landwaarts in wonen, en in 28. dajuh, dat thans in het Soendaneesch de beteekenis heeft van hoofdplaats. Uit 24. daha ontstond 25. darat, M., dharat, J. de vaste wal, het land, in tegenstelling met de zee.

§ 23. De wortel lam, dam, ram beteekent *bedekt*, en is de moederwortel van een groot aantal stammen, zooals *alam, waaruit malam, kelam, dalam, gelem, *lulum, waaruit njilunglum; padam, perem, purum; adhem, pendhem. — De wortel ba, bi, boe, of wa, wi, woe beteekent: *er bij zijnde* of *komende*, en wordt door versterking bah, bih, boeh of wah, wih, woeh. Voorbeelden van stammen uit dezen moederwortel zijn: liba, timba, timbal, tambah, wewah; tebih, lebih, loewih; teboe, toeboeh, toemboeh, boeboeh, woe-woeh; leboe, laboeh, dhawoeh, dhawah. — In den wortel roe ligt het begrip van laag, beneden, in de laagte, en daaruit groeijen onder anderen toeroe en tidoer, taroeh en soeroeh, toeroen en edhoen. — De drielingwortel ga, gi, goe, versterkt tot gah, of kah, of gal, gar, gih, of gil, goeh, of koeh, of goel, beteekent *blijvend*, *duurzaam*; *vast*, *sterk*; *groot*, *hoog*. Een reeks van stammen ontspruit uit dezen wortel, zooals: toegoe, toenggoe, djaga, gagah, tegoeh, tegah, tjegah; *tega en daaruit in het Maleisch: tegar, tegap en tegang; inggih en soenggoeh, linggih, loenggoeh en lenggah; koekoeh, kekah en kukuh; gagal, djanggal, tanggel; inggal, oenggal, tanggal, tinggal, toenggal; angger, oeger, poeger, pager, seger, bagur en tjagur; saged en waged; pagah, paguh en poegoe; sagoeh en sagah, benevens sanggoep; gaga, tangga, tinggi, inggil, oenggah, oenggoel en toenggoel. In al de opgegeven stammen komt het grondbegrip van den wortel duidelijk te voorschijn.

XI. OVER NAMEN VAN VERWANTEN EN LIGCHAAMSDEELEN.

§ 24. Gebruik makende van klankverbindingen, die als aanwijzingswoorden herhaaldelijk in de kinderlijke spreektaal van de voorouders der Indonesische stammen en volken optraden, hebben die alleroudste vertegenwoordigers van het Maleisch-Polynesische menschenras een aantal namen van verwanten en van ligchaamsdeelen op spontane wijze gevormd. Die naamwoorden zijn stamwortels, en de eenlettergripige wortels, daarin voorkomende, hebben natuurlijk niet meer de beteekenis, die er oorspronkelijk aan werd toegekend. Nini is thans bij de Soendanezen de naam voor *grootmoeder*, terwijl *nènèq*, ontstaan uit een vroegeren vorm *nini*, bij de Maleijers *grootvader* en *grootmoeder* beteekent, en bij de Javanen alleen *grootmoeder*. In *ni*, als naam gebruikt, ligt blijkbaar het begrip van *vrouw*, en de gezellin van den man heet dan ook in het Maleisch *bini*. *Bi* had ook de beteekenis van *vrouw*, en *bibi* is thans in het Soendaneesch en Javaansch en in deftig Maleisch de naam voor *vaders of moeders jongere zuster*, terwijl het in het Oud-Javaansch *moeder* beteekende. Datzelfde *bi* komt voor in de Javaansche woorden *bijang* en *bijoeng*, beide in gebruik voor *moeder*. Ook *boe* was eertijds in gebruik voor *vrouw*, en van daar in het Soendaneesch *amboe*, het middenwoord van *indoeng*, *laag*, en *iboe*, hoog woord voor *moeder*. Dit laatste is ontleend aan het Javaansch, waarin het de hoogste term is, en wordt mede gebruikt in het Maleisch.

§ 25. Voor sommige *ligchaamsdeelen* kwamen allengs in de allereerste tijden tweelettergripige stamwortels in gebruik, die ook geheel spontaan werden gevormd. De stamwortel *pipi* beteekent in het Soendaneesch, het Maleisch en het Javaansch *wang*, *soekoe* is in het Soendaneesch en in het Hoog-Javaansch *voet*, terwijl het Laag-Javaansche *sikil*, ontstaan uit **siki*, hetzelfde beteekent,

en tevens in klank verwant is met het Maleische *kaki*. Voor *dij* zeggen de Javanen *poepoe* en de Soendanezen *pingping*, terwijl het Maleisch daarvoor *paha* bezigt. Dit laatste is verwant met het Soendanesche *poehoe*, beteekenende *het dikke uiteinde van iets*, en onder anderen gebruikelijk in *poehoe pingping*, *de bovendij*. Met *soekoe* verwant is *koekoe*, bij Soendanezen, Maleijers en Javanen de naam van den *nagel* aan hand of voet. Voor *tand* zegt de Maleijer *gigi*, de Javaan *oentoe* en de Soendanees *hoentoe*, en *hoeloe* heet nu nog bij de Soendanezen het *hoofd*, welke beteekenis het woord ook had in het Oud-Javaansch en in het Oud-Maleisch, en nog heeft in de Maleische *hoftaal*.

II. SOENDANESCHE WOORDVOEGING.

XII. OVER DEN ZIN EN ZIJNE DEELLEN.

§ 26. De Syntaxis of Woordvoeging handelt over het gebruik van de woorden en woordvormen als deelen van den zin, over de wijze, waarop woorden tot zinnen worden bijeengevoegd, en over de wijze, waarop zinnen onderling worden verbonden. — Een zin is eenvoudig of zamengesteld. Eenvoudig is elke zin, die bestaat uit één onderwerp en één gezegde, terwijl in zamengestelde zinnen onderwerp, of gezegde, beide veelvoudig zijn. Het onderwerp is de persoon of de zaak, die den spreker voor den geest staat, en het gezegde is hetgeen hij van dien persoon of van die zaak mededeelt. Aan het onderwerp en aan het gezegde kunnen bepalingen worden toegevoegd, en aan deze weder nieuwe bepalingen. Het onderwerp is doorgaans een zelfstandig naamwoord, maar in plaats daarvan kan ook een voornaamwoord worden gebruikt, of een bijvoegelijk naamwoord met, of een werkwoord met of zonder het aanwijzend voornaamwoord *anoe*, of een werkwoord met een bepaling, of ook een zin. Het gezegde is een werkwoord, een bijvoegelijk naamwoord, een zelfstandig naamwoord, een bijvoegelijk naamwoord of een werkwoord met *anoe*, alles met of zonder bepaling,

of wel eene bijwoordelijke uitdrukking. De bepalingen zijn enkele woorden, of twee- of veelledige toevoegselen, of uitdrukkingen, of zinnen. — Al naar mate hetgeen men zegt als iets werkelijks of niet, of als iets mogelijks wordt gedacht zijn de zinnen stellig, ontkennend, vragend of onderstellend, of voorwaardelijk. Het gezegde zelf kan als werkelijk, mogelijk of noodzakelijk worden gedacht, en treedt dan op in de aantoonende, aanvoegende of gebiedende wijs. — Een zin, waarin één of meer zinnen voorkomen is een volzin; één van de zinnen is de hoofdzin, en de andere zijn bijzinnen.

Eenvoudige zinnen.

Aja Allah Ta'ala, God de Allerhoogste bestaat. — Kaoela njaho jèn hantu aja Djoeragan anoe satemen-temenna ngan Allah, Ik weet dat er geen ware Heer is behalve Allah. — Èta tèh tu kaharti? Begrijpt men dat niet? — Noe ngora tara subuh koe kaboengahan, Jongelieden zijn nooit verzadigd van genoegens. — Nahaon anoe koe kaoela dipakè kalam, Wat zal ik gebruiken als pen? — Djaridji sija anoe dipakè kalam, Je vinger zal Je dienen tot pen.

Zamengestelde zinnen.

Allah Ta'ala wadjib aja, moehal uwuh, God de Allerhoogste moet bestaan en het is onmogelijk dat Hij niet zou bestaan. — Djirim ngalap enggon dina awang-awang sagedèna awakna, djung narima salah-sahidji oesik atawa tjitjing, — Een voorwerp beslaat in de ruimte eene plaats, ter grootte van zijn uitgebreidheid, en het neemt in een of andere rigting beweging aan of blijft in rust. — Ari anoe wenang akal tèja, naon-naon noe kaharti pangajana djung panguwuhna, nja èta anoe wenang tèh, Wat aan-

gaat hetgeen mogelijk is voor het verstand, al datgene waarvan het zijn en het niet-zijn begrijpelijk is, dat is mogelijk. — Sok rèja djelema manggih kasoesian djalan tina koerang pamikir, gantjang njobat, Vele menschen komen in moeilijkheid, doordien zij niet genoeg nadenken en snel vriendschap sluiten.

Volzinnen.

Oelah inget tuing kana kangunahan ajuna; hisi tiwas koe kangunahan sautik, Let niet al te zeer op het tegenwoordig genot; ge mogt eens door een weinig genot ongelukkig worden. — Nadjan manèh kadatangan koe balai gedè, oelah pegat-pegat neneda salamet, Al is u ook een groot ongeluk overkomen, bid zonder ophouden om uitkomst. — Ari lumpang babarengan djung batoer, koedoe sapa-pait, samamanis, — Zijt gij tegelijk met een makker op weg, dan moet gij lief en leed met hem deelen. — Sanadjan tjai, djadi baroewang, ana nginoemna hantu djung perjoga, Zelfs water wordt vergif, als men het zonder oordeel drinkt. — Sanadjan satroe, soemawona sobat wadjib ditoeloengan, Zelfs een vijand moet geholpen worden, hoeveel te meer een vriend.

§ 27. De deelen van den zin en van den volzin worden op tweeërlei wijze gerangschikt, en wel, naar den natuurlijken of naar den kunstmatigen zinsbouw. Bij den eersten *volgt het gezegde op het onderwerp*, terwijl *de bepalingen* aan het bepaalde woord *worden toegevoegd*. Bij den laatsten *wordt vooropgeplaatst wat het voornaamste is*, niet in de uitdrukking van de gedachte, maar in den zin en de bedoeling van den spreker. De eerste is de uitdrukking van den logischen, de laatste van den pathetischen gedachtengang. In den eersten eenvoudigen

zin onder § 26 wordt het gezegde vooropgeplaatst, want het ligt in de bedoeling van den schrijver, aan wien dit voorbeeld is ontleend, om over het bestaan van God te spreken. Op eene andere wijze gaat de steller van een tweede geschrift te werk, wanneer hij, in den eersten zamengestelden zin onder § 26, leert dat God moet bestaan. En in den laatsten volzin bij § 26 wordt op den bijzin alle nadruk gelegd, en gaat deze daarom aan den hoofdzin vooraf. Ook bepalingen worden vóór het hoofdwoord geplaatst of wel geheel vooraan in den zin, wanneer men wil te kennen geven dat iets hoofdzaak is naar de meening van den spreker, wat slechts bijzaak is in den logischen gedachtengang. Bij vragende zinnen, zoomede in de gebiedende en de aanvoegende wijs komt het verschil van zinsbouw insgelijks duidelijk aan het licht. — Sommige bepalingen worden ook bij den natuurlijke zinsbouw vóór het hoofdwoord geplaatst, daar zij er in het begrip zoo naauw mede verbonden zijn, dat zij niet als iets zelfstandigs en bijkomstigs kunnen worden gedacht.

Natuurlijke zinsbouw.

Tjai matak basuh, Water maakt nat. — Pakarang matak rahut, Een wapen maakt een wond. — Ari bohong tēja indoengna sakabèh dosa gedè, De leugen is de moeder van alle groote zonden. — Sahasaha djelema manggih tiwas sautik, hantu buki pinter, sanadjan bakal manggih balai gedè, moal bisa njingkahan, Ieder mensch, wien een weinig tegenspoed ten deel valt en die (dan) niet verstandiger wordt, zal, zelfs als hem een groot ongeluk overkomt, zich daaruit wel niet kunnen redden. — Èta dengdaan dikunakun ka toekang giling tēja, sabab èta noe diseboet boga koeda, tatapi hantu djadi, sabab kaboeroe trang jèn èta koeda kagoengan toe-

wan P., Die boete werd den molenaar opgelegd, omdat hij werd opgegeven als eigenaar van het paard, maar zij werd niet betaald, omdat van achteren bleek dat bedoeld paard aan den heer P. toebehoorde.

Kunstmatige zinnbouw.

Aja Allah Ta'ala, moehal uwuh, God de Allerhoogste bestaat, en het is onmogelijk dat Hij niet zou bestaan. — Sahasaha djalma hantu njaho di hakèkatna hoekoem akal noe tiloe, maka èta djalma hantu boga akal, Ieder mensch, die geen kennis heeft van de ware beteekenis der drie grondstellingen des verstands, die mensch heeft geen verstand. — Isoek-isoek hadè pisan lamoen digawè, Het is zeer goed 's morgens vroeg te werken. — Bener omong manèh kitoe, Wat gij daar zegt is waar. — Padati kami koe manèh soeroeng, padati manèh koe kami soeroeng, Schuif gij mijn kar voort, en ik zal uw kar voortschuiven. — Dina hidji poè si Begog moro ka luwung, Op zekeren dag ging Begog naar het bosch om te jagen. — Noe maèhan bapa manèh nja kami, De moordenaar van uw vader ben ik. — Ajuna koela gus ngarti pigaluhun ki Sembada, Thans heb ik de bedoeling van Sembada begrepen. — Di kota Jorek, tanah Inggris, djaman bahula aja hidji soedagar soegih, In de stad Jorek (York), in Engeland, woonde in vroegeren tijd een rijk koopman. — Atoeh, langkoeng koela nja atoh, Wel, ik ben zeer verheugd. — Kagèt kabèh djelema, noe kur harèès tèh, bari nanja ka boedjang: Aja naon? aja naon? Alle menschen, die in slaap waren, verschrikten, terwijl zij aan den bediende vraagden: Wat is er te doen? wat is er te doen? — Toenda hula tjarita sadoeloer tiloe; kotjap lalampahan Oemar Sanoesi noe moersid, Het verhaal van de drie

broeders wordt eerst afgebroken, en de lotgevallen van den vromen O. S. worden verteld.

§ 28. Soms komen in zinnen losse zindeelen voor, die wel tot den zin of bij den zin behooren, maar geheel afzonderlijk worden uitgesproken. Bij den zin behooren de vocatieven en de tusschenwerpsels, die, of midden in den zin, of vooraan, of achteraan worden geplaatst. Tot den zin behoort: 1°. dat deel, waarop met nadruk wordt gewezen, en dat daarom vooraan wordt geplaatst, veelal met het voorzetsel ari, aangaande; en 2°. het vooraan geplaatste vraagwoord naha, als er in den zin nog een vraagwoord voorkomt, in welk geval het overeenkomt met ons inleidend: „wel! hoe is het? — Een afzonderlijke en eigenaardige soort van losse zindeelen zijn de beleefdheidstermen: noen, soemoehoen en soemangga, benevens kaoela-noen, die de waardij en de plaats hebben van tusschenwerpsels, terwijl zij eigenlijk volledige zinnen zijn met de beteekenis van: ei lieve; ik bid U; om U te dienen.

Vocatieven en tusschenwerpsels.

Hè moerid-moerid kabèh, kawoela ngarti jèn andika kabèh pada harèran, O mijne leerlingen, ik begrijp dat gijlieden verwonderd zijt. — Èh Gamparan, montong èwed, O heer, maak u niet ongerust. — Uh, nini, koemaha aing? Och, grootje, wat moet ik doen? — Tah, sakitoe gawèna tèh, Kijk, dat is het nut er van. — Naha manèh, Sanoesi, mana njetjokan tjuli? Waarom, Sanoesi, stopt gij uwe ooren toe? — Bapa, èta manoek naon? Vader, wat is dat voor een vogel? — Toewan, mana ari oewangna? Mijnheer, waar is het geld? — Montong tjurik, ulis, Schrei niet, meisjelief. — Oelah kitoe, agoes, doe zoo niet, jongenlief.

XIII. OVER HET NAAMWOORD ALS DEEL VAN DEN ZIN.

§ 29. Een *zelfstandig* naamwoord kan in een zin voorkomen als onderwerp, als gezegde, als bepaling van het onderwerp en als bepaling of aanvulling van een werkwoord, hetzij dit optreedt als onderwerp of als gezegde. Een *bijvoegelijk* naamwoord is in de eerste plaats de bepaling van hoedanigheid bij een zelfstandig naamwoord, en in dit geval volgt het op het hoofdwoord. Voorbeelden zijn: Soempah djoeroedjana lain andelun, De eed van een booswicht is niet te vertrouwen. — Èta gus loembrah boeboehan alamdoenja, Dat is gewoonlijk 's werlds loon. — Njiun kahadèan sarta njaah ka sasama hiroep tangtoe aja gandjaranana, sanadjan ka noe lutik, Den medemensch wel te doen en lief te hebben vindt zeker zijn loon, al gold het ook slechts geringen. — Sagala pagawèan gorèng èta koedoe singkiran sakali, Mijd volstrekt alle booze werken. — Oepama bontèng ngalawan kadoe, tangtoe bontèngna anoe leboer, Als de komkommer met de doerian vecht, gaat zeker de komkommer stuk. — Hantu hajang ngomong kitoe, da saenjana kami anoe nimoe tèh, Ik verlang niet dat gij zoo spreekt, want ik ben werkelijk de vinder.

§ 30. Een *bijvoegelijk* naamwoord met anoe treedt doorgaans op als meervoudig zelfstandig naamwoord, een werkwoord met anoe daarentegen heeft meestal de beteekenis van het enkelvoud. — Noe ngora tara subuh koe kaboengah, Jongelieden zijn nooit zat van vreugde. — Oelah sok njontoan gorèng ka noe sèdjen, Geef anderen geen slecht voorbeeld. — Oelah rèk ngandel ka noe sok buki ngomong, sarta sok daèk ngagorèngkun noe lijan, Vertrouw dengene niet, die gaarne praat en geneigd is van anderen kwaad te spreken. — Spreekt men echter van zaken, zoo is het bijvoegelijk naam-

woord met *anoe* enkelvoud, maar het werkwoord met *anoe* is meervoud, als men een soort van personen bedoelt. *Noe hadè*, *noe gorèng bunang dipakè tjonto*, Het goede en het kwade kan tot voorbeeld strekken. — *Moehal Allah Ta'ala njiksa noe ngabakti*, Het is onmogelijk dat God de Allerhoogste de vromen zou straffen. — Enkele bijvoegelijke naamwoorden met *anoe* zijn steeds enkelvoudig, zoo als: *kasèp en gulis*. *Anoe kasèp djung anoe gulis*, de schoone jongeling *of* man en de schoone maagd *of* vrouw; *anoe poèk*, het donker. Een zelfstandig naamwoord met een bijvoegelijk naamwoord is enkelvoudig, zonder bijvoegelijk naamwoord daarentegen is het enkel- of meervoudig. *Djalma koering tu hadè rapet tung ka mènak*, Dat een man uit het volk al te gemeenzaam is met een adelijke is niet goed. — *Oelah sok pertjaja ka djalma, sok mihadè manèh*, Vertrouw nooit een man, die zich zelven prijst. — *Tu aja balai noe luwih gedè, kadjaba magar manèh taja pibalaiun*, Er is geen grooter ongeluk dan dat men zich zelven diets maakt, dat er geen ongeluk dreigt. — *Aja njiroean, ngenggon dina tangkal malaka, madoena rèja*, Er waren eens bijen, die verblijf hielden in een malaka-boom, en die veel honig hadden. — *Oelah resep ka banda noe lutik*, Wees niet belust op de bezittingen van den kleinen man (eigenl.: van de kleine lieden), — *Èta oepama dilampahkun pamagahan ama saki-toe, ama nanggoeng manèh moal tjilaka*, Indien gij die lessen van (mij) uwen vader opvolgt, dan beloof ik u dat gij niet ongelukkig zult zijn. — Wil men het meervoud bepaald doen uitkomen, zoo bezigt men het woord *sagala*, een algemeen telwoord met de beteekenis van alle, al de, de. *Sagala kalakoean noe kaselepek, arang-arang aja hasilna; nja luwih hadè sadija ti awalna*, Alle overhaaste handelingen leveren zelden nut op; het is het beste dat men vooraf gereed zij. — *Sagala noe aloes-aloes, noe sungitsungit, noe*

ngunah-ngunah, lamoen metakunnana tinggal doega djung kira-kira sarta tu ati-ati, sok djadi njilakakun ka diri, Alle fraaije, geurige, lekkere dingen brengen iemand veelal ongeluk aan, zoo men ze gebruikt zonder overleg en nadenken en zonder voorzigtigheid.

§ 31. Ter aanduiding van *bepaaldheid* van voorwerp heeft het Soendaneesch vierderlei soort van lidwoord: 1°. anoe of noe, dat reeds meermalen in de opgegeven zinnen voorkwam; 2°. tèja; 3°. tèh en 4°. na, als achtervoegsel. Daarnaast staat het telwoord hidji of sahidi, één, dat even als het Hollandsche *onbepaalde* lidwoord wordt gebruikt, en vóór of achter het naamwoord wordt geplaatst. Dan heeft de taal nog een eigenaardig syntactisch lidwoord, namelijk nja, dat in den regel geplaatst wordt tussehen het woord of de uitdrukking, waarop de nadruk valt, en het woord of de uitdrukking waaraan de *waardij* van een zelfstandig naamwoord wordt geschonken, en waaraan gevoegelijk den naam van logisch onderwerp van den zin kan worden gegeven, in tegenstelling van het grammatisch onderwerp van het gezegde. Een enkele maal heeft hierbij eene omgekeerde rangschikking van de beide deelen plaats. De eigenlijke lidwoorden tèh en tèja volgen op het zelfstandig naamwoord, en zoo er bijvoegelijke bepalingen zijn, komt het lidwoord geheel achteraan. Ook bij zelfstandige naamwoorden met een aanwijzend voornaamwoord en bij persoonlijke voornaamwoorden, zoodat bij eigennamen, worden beide gebezigt, terwijl tèh nog voorkomt bij iju, dit, en éta, dat. Het *verschil* tussehen beide woorden is dit, dat tèja beantwoordt aan het Hollandsche de en tèh de beteekenis heeft van het lidwoord en van den nadruk, dien wij soms leggen op het zelfstandig naamwoord. Doch van het lidwoord wordt geen gebruik gemaakt, wanneer de bepaaldheid van voorwerp uit den zamenhang voldoende blijkt. Zoo zegt men: Mata buntakun kana djalan kahadèan, Zet de

oogen *of* uw oogen open voor den weg der deugd. — Ari mata *tèja*, anoe matak diajakun di manèh koe Allah Ta'ala, nja èta soepaja manèh munang pi-toedoeh mata *tèh* dina sakabèh enggon anoe poèk, di laoet atawa di darat, De reden dat God de Allerhoogste de oogen aan u gegeven (eig.: gemaakt) heeft is, opdat gij aanwijzing der *oogen* moogt bekomen in alle duistere plaatsen, ter zee of te land. — Ari bohong *tèja* indoengna sakabèh dosa gedè, De leugen is de moeder van alle groote zonden. — Lètah *tèh* oelah dipakè ngoepat djalma, De *tong* worde niet gebezigd om de menschen te belasteren. — Soenat ngoetjapkun nijat ukur sibungut *tèh*, tatapi wadjib koedoe bareng ngoetjapkun nijat *tèh* djung sibungut *tèja*, Verdienstelijk is het de bedoeling (*zonder lidwoord in het Sd.*) uit te spreken bij de wassching van het gelaat, maar noodzakelijk is het de bedoeling (*met het nadrukslidwoord in het Sd.*) uit te spreken gelijktijdig met de wassching (*met het gewone lidwoord in het Sd.*) van het gelaat.

§ 32. Het lidwoord anoe of noe is 1°. aanwijzend en 2°. betrekkelijk voornaamwoord, terwijl het verder de beteekenis heeft van het lidwoord vóór bijvoegelijke naamwoorden en werkwoorden, en mede vóór persoonlijke voornaamwoorden. Anoe gulis, de schoone, la belle; anoe poèk, het donker; anoe maling, de dief; anoe ma-èhan, de moordenaar; anoe boga, de eigenaar; anoe kami, het mijne (eig.: het *goed* van mij), en dan is van anoe het hooge woord kagoengan en het middenwoord: gadoeh, beide beteekenende: eigendom, goed van; anoe matak, de oorzaak, de aanleiding, de grond. — Van het syntactische lidwoord nja wordt veelvuldig gebruik gemaakt. De volgende voorbeelden kunnen tot opheldering dienen van de boven (§ 31) omschreven beteekenis. Dèngèkun koe maranèh noe matak ama *sakiju* nja kabungharan, Hoort hoe het komt dat ik (uw vader) zoo rijk ben geworden, *woordelijk*: dat ik zoo het rijk

worden. — *Munang saboelan* nja aja di sisi pasisir, hantu pisan papanggih djung djelema, *Een maand lang* hield ik mij aan het strand op, zonder eenig mensch te ontmoeten. — Tjatoerna koedoe *poè èta* nja lumpang, Hij zeide dat ik *dien dag* op reis moest gaan. — Nja indit tidiju *poè salasa*, Ik vertrok van hier *op Dingsdag*. — Narima *pondok* nja akal, ik erken dat ik *bekrompen* ben van verstand. — Wanneer een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord, of een aanwijzend bijwoord van wijze of tijd met nadruk wordt gebezigd, wordt het voorafgegaan door ditzelfde nja. Lamoen daèk toetoeloeng ka noe lijan, nja manèh bakal ditoeloengan dui, Zoo gij anderen hulp wilt bieden, zult *gij* ook hulp bekomen. — Nja iju istrina Tamim, *Dit* is de echtgenoot *of* vrouw van Tamim. — Het wordt desgelijks gebruikt tusschen of vóór de deelen van twee- of veelledige gezegden en bepalingen. Radjana soegih nja adil, De koning was rijk en regtvaardig. — Disanggoet koe oraj, noe gedè nja matih, Zij worden gebeten door groote vergiftige slangen. — Nja aloes, nja sungit èta manoek tèja, Die vogel was fraai en welriekend.

§ 33. Het lidwoord na komt steeds voor als achtervoegsel, en wel: 1°. van zelfstandige naamwoorden, doorgaans alleen in gemeenzame spreektaal en slechts zelden in geschriften; en 2°. van de voorzetsels di, ka en ti, nooit van de voorzetsels koe en djung. Voorbeelden zijn: 1°. Ari kapalna, kapal anoe ama, Het schip was vaders (mijn) schip. — Kamalirna gedèan dui sautik, Maak de greppels nog wat breeder. — 2°. Bangkongna noe aja *dina* sitoe èta, pada nèjangan enggon sèdjèn, De kikvorschen, welke in dien vijver waren, zochten andere verblijfplaatsen op. — Oelah inget tuing *kana* kangunahan ajuna, Let niet te zeer op het genot van het oogenblik. — Landjam noe hidji ditundun baè *dina* djoeroe, Het cene ploegijzer werd in den hoek

gezet. — Titiran hiber, lèsot *tina* balai, De tortelduif vloog weg en ontkwam aan het gevaar. — Barangus inget *tina* kalenger, Toen hij uit zijn bezwijming was bijgekomen. — *Dina* sahidji mangsa, op zekeren tijd; *dina* of *di* tjongo ramo, aan de punt van den vinger; *dina* tanuh, in of op den grond; *dina* djoe-koet, in het gras; tepi *kana* waktoena dahar, tot aan etenstijd toe.

§ 34. De aanwijzende voornaamwoorden iju, *deze*, *dit* en èta, *die*, *dat*, en verder *de* telwoorden worden vóór het zelfstandig naamwoord geplaatst, indien er *geen nadruk* op valt, maar zij volgen op het bepaalde woord, indien *de bepaling* den nadruk heeft. — Bij een algemeen telwoord, en in bijwoordelijke uitdrukkingen daarentegen worden èta en iju voorop geplaatst, zoodra zij den vollen nadruk hebben. Èta baroewang tèh ngaharèwoskun naon ka manèh? Wat heeft die beer u ingefluisterd? — Langkoeng dipertjaja koe mènak nagara èta, Groot vertrouwen werd in hem gesteld door de aanzienlijken in *die* stad. — Èta sadaja tjarijos ama gus kakoeping koe koering, Al die verhalen van vader heb ik gehoord. — Iju boedak dèk didjoewal, sabab kami ngèwa iju ka boedak, Dezen knaap wil ik verkoopen, omdat ik een afkeer heb van *dezen* knaap. — Èh, bet aja sakadang kujup èta dina lijang, Wel, zie, daar zit vriend krab in *dat* gat. — Sapoeloh djelema, Tien menschen of personen. — Manggih djelema saratoes, Hij vond *honderd* menschen. — Sakabèh djelema, Al de lieden, als een verzameling van personen; daarentegen: djelema sakabèh, *Al* de lieden of de lieden allen, niemand hunner uitgezonderd. — Een bijvoegelijk naamwoord met anoe treedt op als gezegde bij een zelfstandig naamwoord, dat den *nadruk* heeft, terwijl anoe niet wordt gebruikt, als de eigenschap eenvoudig aan het onderwerp wordt toegeschreven. Allah anoe gedè, *God* is groot. — Èta djelema bunghar katjida, Die man is zeer rijk.

XIV. OVER HET WERKWOORD ALS DEEL VAN DEN ZIN.

§ 35. Het gezegde wordt doorgaans uitgedrukt door een werkwoord, met of zonder bepaling, soms door een naamwoord, zelfstandig of bijvoegelijk, of wel door een werkwoord of bijvoegelijk naamwoord met anoe, of door eene bijwoordelijke uitdrukking. Verder kan een werkwoord een deel uitmaken van het gezegde of van het onderwerp, met andere woorden: *een werkwoord kan bepaling zijn bij een werkwoord of hoofdwoord van het onderwerp.* — Djaman bahula aja hidji djelema bunghar tu kinten-kinten; *di nagara Sam* imah-tanggana, ngaranna *Sèh Abdoerrahman*, Eertijds was er een buitengewoon rijk man; hij was woonachtig in het land Sam of Syrië, en zijn naam was S. A. — *Gedè timbang-taradjoena ka djelema-djelema njoekoepkun sandang-panganna*, Groot was zijne welwillendheid tegenover de lieden en hij gaf hun voldoende spijs en kleedij. — Luwih hadè oerang hatoeran baè ka rama, pada njoehoehun *dimodalan*, Het is het beste dat wij eens met vader spreken, en hem verzoeken eenig kapitaal te mogen ontvangen. *Njiun kaha-dèan sarta njaah ka sasama hiroep, tangtoe aja gandjarannana sanadjan ka noe lutik*, Den evenmensch goed te doen en lief te hebben, vindt zeker zijn loon, al geldt het slechts geringe lieden.

§ 36. Onder het klein aantal onpersoonlijke werkwoorden zijn er, die eenige toelichting vereischen, dewijl zij tot den eigenaardigen zinsbouw en gedachtengang van het Soendaneesch behooren. Het zijn de volgende: 1°. tajoh of tajohna, het schijnt; 2°. horèng, sihorèng, mana horèng of horènganan, het blijkt; 3°. moal, het is niet denkelijk, het zal wel niet; 4°. hamo, het is niet denkbaar; 5°. montong, ontong, ngon-tong of entong, het behoeft niet; 6°. bisi, het mogt

eens zijn of gebeuren; 7°. *kadjun*, laat het zijn, en *kadjun tuing*, het doet niets af; 8°. *oelah*, het mag niet zijn, en 9°. *moega*, *moega-moega*, en *deftiger*: *moegi* of *moegi-moegi*, mogt het zijn. — 1. *Tajoh*. *Tajohna baè moal munang*, het schijnt dat hij het wel niet zal krijgen. *Tajoh hadè*, het schijnt goed te zijn. 2. *Horèng*. *Soegan sija lumpang*, *horèng hantu*, mogelijk was je uit, het blijkt van niet. *Horènganan tèh uwuh*, het bleek dat hij er niet was. 3. *Moal* wordt gebruikt: 1°. om aan te duiden, dat men iets niet denkelijk acht, en 2°. om op beleefde wijze neen te zeggen. *Moal lumpang*, hij zal wel niet gaan. *Daèk mèrè?* *Moal*, wilt ge het geven? Neen. 4. *Hamo*. *Hamo ngègèl*, bijten doet hij niet. *Hamo-boeroeng* (of zwakker uitgedrukt: *moal-boeroeng*), het is ondenkbaar (of niet denkelijk) dat het niet zal doorgaan, dus: het kan (of zal) niet missen. 5. *Montong* beteekent: 1°. dat men iets onnoodig acht, en 2°. dat men iets op zachte wijze verbiedt. *Montong datang dui kadiju*, ge behoeft hier niet weer te komen. *Montong dibèrè*, ge behoeft hun niets te geven. *Montong tjurik*, *ulis*, schrei niet, meisjelief. 6. *Bisi* wordt gebruikt: 1°. om aan te duiden, dat men iets vreest of ducht, en 2°. dat iets tot de mogelijke dingen behoort. *Bisi tu hadè*, het mogt eens niet goed zijn. *Tidinja ama toeloelij ka palaboewan bari mawa oewang emas*; *bisi manggih dagangan noe piajaun batina*, daarop ging vader (ik) naar de reede, en ik nam goudgeld meê; mogelijk vond ik koopwaren, waarop winst zou zijn te behalen. 7. *Kadjun* drukt bij den spreker onverschilligheid uit, en *kadjun tuing* is gelijk ons Hollandsch: het kan mij niets schelen. 8. *Oelah* is het hulpwerkwoord voor de *verbiedende wijze* van spreken, en 9. *moega* drukt den *wensch* uit.

§ 37. Een vrij groot aantal werkwoorden, alle éénlettergeregig, worden door den Soendanees geplaatst vóór werkwoorden van gelijke beteekenis, ten einde aan den verha-

lenden stijl aanschouwelijkheid en levendigheid bij te zetten. Naar hun aard en gebruik kunnen zij gevoelig *praedicatieve hulpwerkwoorden* worden genoemd. Enkele malen komt zulk een hulpwerkwoord voor als een gewoon werkwoord, en dan nog meestal in de gebiedende wijs, en hoogst zelden wordt een en hetzelfde hulpwerkwoord gebruikt bij meer dan één werkwoord. Voorbeelden zijn:

Blak, zooveel als nangkarak, — blak nangkarak, hij viel achterover, hij viel op den rug.

Bloek, z. v. a. nangkoeban, — bloek nangkoeban, hij viel voorover, hij viel op den buik.

Bral, z. v. a. indit, — bral opatannana arindit, zij vertrokken met hun vieren.

Djoet, z. v. a. toeroen, — djoet toeroen manèhna tina tangga, hij daalde de trap af; djoet, stijg af.

Los, z. v. a. lumpang, — toeloej los lumpang baè, vervolgens ging hij op weg; los sija, scheer je weg.

Trèt, z. v. a. noelis — gura trèt noelis tèh mnungpung isoek, schrijf 't gauw, nu het nog vroeg is.

§ 38. Om aan te duiden dat de *werking* of de *toestand* van een persoon of zaak wordt gedacht als tegenwoordig en tevens voortdurend, als verleden of als toekomstig, maakt de Soendanees gebruik van bijwoorden, of van hulpwerkwoorden, die aan het werkwoord voorafgaan. In het eerste geval wordt kur of ukur gebezigd, in het tweede gus of enggus, hoog: parantos, en in het derde kè, engkè, mengkè of mangkè voor de *nabijzijnde* toekomst, terwijl rèk, erèk, arèk of èrèk nevens dèk, hoog: kersa of karsa, zoowel *zullen* als *willen* beteekenen, en bakal hoog: badè, als hulpwerkwoord voor de toekomst optreedt. In de plaats van bakal met een werkwoord kan men ook gebruik maken van den afgeleiden verbaalvorm pi + stam of afleiding + un. Voorbeelden zijn: Soenat ngoetjapkun nijat ukur sibungut tèh, Het is verdienstelijk de bedoeling uit te spre-

ken, *onderwijl* men de wassching van het aangezigt ver-
 rigt. — Bapa *gus* tanpa soerat ti manèh, Vader
 (ik) heb een brief van u ontvangen. — Nijatna *rèk*
 muli boeboe, Hij was van plan *om* de fuiken *te* koopen. —
 Titiran hiber, lèsot tina balai, noe *bakal* djadi
 katiwasan manèhna, De tortelduif vloog weg en ont-
 kwam aan het gevaar, dat haar ongeluk *zou zijn* gewor-
 den. — Lamoen daèk toetoeloeng ka noe lijan.
 nja manèh *bakal* ditoeloengan dui, Indien gij
 anderen helpen wilt, *zult* gij ook geholpen worden. —
 Oelah sok nganjatan noe tu *pikalakonun*, Zet
 uwe zinnen nooit op hetgeen niet *gebeuren zal*. — Ari
 pangwoedjoek tèja, tangtoe manis, tapi *mang-*
kèna tangtoe kadoehoeng, Vleijerij is zeker aange-
 naam, maar men *zal* er *later* spijt van hebben. — Noe
 tijdra *mangkè* munang wawales ti Goesti Allah,
 De woordbrekers *zullen* vergelding erlangen van God den
 Heere.

§ 39. Bijwoorden van *wijze of hoedanigheid* en van *plaats*
volgen doorgaans als bepalingen op het werkwoord, en ko-
 men alleen vóór het werkwoord, als zij met nadruk worden
 uitgesproken. Bijwoorden van *tijd* daarentegen, zoomede
bijwoordelijke uitdrukkingen van tijd gaan gewoonlijk
 vooraf, en volgen, als zij den nadruk hebben. Andere bij-
 woorden volgen of gaan vooraf. Zoo zij volgen, zijn zij
 eene nadere toevoeging of aanvulling; zoo zij voorafgaan,
 maken zij met het werkwoord één begrip uit, en zijn zij
 als 't ware artikels of lidwoorden van de werkwoorden.
 De *ontkenning* bij voorbeeld, die uitgedrukt wordt door
 tu, hoog: hantu, midden: hentu, gaat vooraf. De aan-
 duiding van een *hoogen graad van zekerheid* ligt opge-
 sloten in poegoeh, hoog: kantenan, en dit gaat mede
 voorop. De bijwoorden dui en kènèh echter volgen steeds
 op het werkwoord: het laatste beteekent *nog steeds*, en het
 eerste *nog, nog meer, er nog bij*. Wanneer een *bijwoord* als
 bepaling aan een bijvoegelijk naamwoord wordt toegevoegd,

is de laatst opgegeven regel ook van toepassing. Zoo zegt de Soendanees: *bener pisan*, zeer juist, eigenlijk: juist ten eenen male, maar *luwih gedè*, zeer groot. Het bijwoord *tuing*, *te*, *al te*, komt steeds achter het bijvoegelijk naamwoord.

XV. OVER HET PERIPHRASTISCH ADJECTIEF.

§ 40. Een eigenaardig soort van naamwoord, zelfstandig zoowel als bijvoegelijk, wordt in het Javaansch gevormd door middel van de *hulpwerkwoorden* *olèh* en *enggon* in Ngoko, *angsal* en *enggèn* in Krámá. In het Maleisch komen zulke *periphrastische naamwoorden* niet voor, maar het Soendaneesch bezit een *omschrijvend* bijvoegelijk naamwoord, gevormd met behulp van het werkwoord *bunang*, geplaatst vóór werkwoorden met of zonder bepaling, of vóór zinnen, en maakt voor wat in het Javaansch hulpwerkwoord bij het periphrastisch substantief is, gebruik van het syntactisch artikel *nja* (zie § 31 en § 32). *Bunang* met een werkwoord, zonder meer, heeft de beteekenis van een verbaal adjectief in het Javaansch. Door zulk een adjectief en door het Javaansche en het Soendaneesche omschrijvende adjectief wil men te kennen geven welke hoedanigheid of eigenaardigheid een voorwerp heeft als gevolg van eene handeling, en *niet* wat er met het voorwerp is gebeurd. Een Javaansch voorbeeld van een verbaal adjectief is: *wong toekon*, een gekocht persoon, een slaaf, in het Soendaneesch: *boedak bunang muli*, een gekochte knecht. Een Javaansch voorbeeld van een periphrastisch adjectief is: *Lapak anjar, ohlèhkoe toekoe wingi*, het *gisteren door mij gekochte* nieuwe zadel, en een Soendaneesch voorbeeld daarvan is: *Bunang goegoeroe ti goenoeng, in het gebergte aangeleerd*. Ten onregte wordt door OOSTING in zijne *Soendasche Grammatica*, § 306, het Javaansche hulpwerkwoord *enggon* mede als Soendaneesch hulpwerkwoord erkend,

en ten onrechte leert COOLSMA in zijne Handleiding bij de beoefening der Soendaneesche Taal, § 58, dat „dikwijls een volmaakt verleden tijd wordt uitgedrukt met behulp van het woord bunang.” Het door den Schrijver gegeven voorbeeld: Èta imah bunang njiun saha? wie heeft dat huis gemaakt (liever gebouwd)? leert juist het tegendeel, want de vrager verlangt *niet* te weten *wat* er heeft plaats gehad, of *wie* de bouwmeester is, — in het eerste geval zou hij gezegd hebben: Èta imah didjiun koe saha? en in het laatste geval: Saha noe njiun èta imah? — maar *wel* vraagt hij *wiens* *maaksel* dat huis is, d. w. z. hij vraagt naar de eigenaardigheid van het huis, die een gevolg is van de handeling des bouwmeesters. Het voorbeeld van OOSTING in § 309: Djung aja tiloe djelema, noe njekel pedang bunang matek, en ook waren daar aanwezig drie personen, die een *ontbloot* zwaard in de hand hielden, — bewijst duidelijk, dat de verhaler *niet* mededeelt, dat de zwaarden waren *getrokken* (dat zou zijn: pedang noe enggus dibatek), *wel* dat het *ontbloote* zwaarden waren. Het volgende voorbeeld: Iju laeok bunang manèh maling tina balongna Kjai Demang (Spiegel der Jeugd, N°. 87), beteekent dan ook *niet*: deze visch is door je gestolen uit den vijver van den Kjai Demang, zoo als OOSTING vertaalt, maar *wel*: dit is *gestolen* visch, of volledig: dit is door jou uit den vijver van den K. D. *gestolen* visch. De spreker wil zeggen: Aan *dezen* visch zijt ge niet eerlijk gekomen, en geenszins: *Gij* zijt een vischdief, of: *Gij hebt* visch *gestolen*, of: Deze visch *is gestolen*.

§ 41. Ter verklaring van het hulpwoord bunang zegt OOSTING, in den aanvang van § 309, dat het dient „tot vorming van een zoogenaamd verleden deelwoord.” Die bepaling is niet juist: al vertalen wij een uitdrukking met bunang ook soms door een verleden deelwoord, zij is niets anders dan een bijvoegelijk naamwoord. In hetzelfde nummer van de „Spiegel der Jeugd” staat aan het

einde: Oenggal-oenggal ngadjoewal laoek bunang maling, ngan kapanggih baè, telkens als ik *gestolen* visch verkoop, komt het maar uit. In N°. 69 leest men: Aja andjing datang, njatoe daging bunang ngurutan sakurut tina talenan, er kwam een hond en at een stuk van het *afgehakte* vleesch van het hakblok op. In N°. 93 is sprake van sits, bunang muli opat oewang saiketna, *gekocht* voor vier dubbeltjes het stuk. Telkens is de bedoeling van den schrijver mede te deelen, welke de eigenaardigheid was van de door hem besproken voorwerpen, en geenszins wat er met die voorwerpen was gedaan.

§ 42. Naast de aangehaalde uitdrukkingen worde hier nog plaats gegeven aan de woorden van 'Anbin, die niet geloofde dat God de Schepper is en de Gever van al wat de mensch heeft en bezit. Hij zegt tot Mohammed: Ari ridjki mah bunang simkoering pepelakan, sareng ari samping mah bunang pamadjikan ninoen, Mijn levensonderhoud is *mijn plantsel*, en mijn saroeng is het *weefsel* mijner vrouw. Kort daarna zegt de Gezant Gods tot 'Anbin: Tjoba nanja koe manèh èta pepelakan bunang manèh melak, Vraag gij nu eens aan dien door u *geplanten* aanplant. — Zoo zegt de Panghoeloe van Garoet in den aanvang van „De mislukte Student”: Bunangna djadjaloek ngan mahi saharitaun baè, Het door hem *bijeengebedelde* was slechts voldoende voor het oogenblik, en spreekt hij in het begin van de „Tjarita Abdoerrahman djung Abdoerrahim” van boedak bunang muli, dat is: van *gekochte* bedienden of slaven, die eenige regels verder boedak bulian worden genoemd, en dan met een adjectief zonder omschrijving worden aangeduid.

XVI. OVER DEN BETREKKELIJKEN ZIN, HET VEELVOUDIG GEZEGDE EN DE BEPALINGEN VAN DEEL OF BIJZONDERHEID.

§ 43. Wanneer een betrekkelijke zin alleen dient om aan het hoofdwoord een begrip als nadere verklaring

toe te voegen, en *niet om te onderscheiden of toe te schrijven*, en wanneer van een veelvoudig gezegde de termen naauw zijn verbonden en *niet onafhankelijk van elkaar worden* gedacht, wordt ons betrekkelijk voornaamwoord en ons voegwoord in het Soendaneesch niet door vertaling weêrgegeven. De bepalende zin en de term van toevoeging worden onmiddellijk met het voorafgaande woord verbonden. Aja doewa djalma luluwungan, Er waren twee menschen, *die* door een bosch gingen. — Aja hidji batoer toekang djagal, dititah muli moending koe djoeragannana, dibahanan doewit pirang-pirang, Er was een slagersknecht, *die* van zijn meester bevel kreeg om een buffel te koopen, *en* die (door hem) van veel geld werd voorzien. — Ajuna saoe kabèh abdi-abdi, anoe djaoeh anoe dukut, sarta koedoe marawa pakakas, Roep nu al mijne onderdanen, die ver en die nabij zijn, en zij moeten gereedschappen medenemen. — Uwuh dui Pangéran, anoe disembah sabeneré, ngan Allah Ta'ala baè, Er is geen andere Heer, die naar regt wordt aanbeden, buiten God den Allerhoogste. — Ja Allah, Goesti, noe hantu kaalang-kaalingan, O, God, Heer, voor wien niets bedekt of verborgen is. — Èh Djoeragan kaoela, anoe luwih Agoeng, O mijn Heer, die de Allerhoogste zijt. — Ki koesir tji-tjing baè, tu lèmèk-lèmèk, De koetsier zweeg stil *en* zeide niets. — Gus tangtoe aja hasilna, matak boengah di alam-doenja djung tu sijun paèh, Zeker levert het nut op, zoodat men zich verblijdt in zijn aardsche leven *en* niet vreest te sterven.

§ 44. Bepalingen van *deel* of *bijzonderheid*, die tevens beperkingen zijn van het begrip of het hoofdwoord, waarbij zij behooren, worden in het Soendaneesch weêrgegeven door betrekkelijke zinnen zonder voornaamwoord. Koering ngoeping jèn aja hidji randa, mashoer kabungharannana, serta patoetna mudjuhna, Ik hoorde dat er een weduwe was, beroemd om

haar rijkdom en vrij goed van uiterlijk. — De Soendanees zegt eigenlijk: beroemd was haar rijkdom en vrij goed was haar uiterlijk. En soms wordt ook het bezittelijk aanhechtsel weggelaten, vooral in de gemeenzame rede. Tu soeka tu soedi tuing ka djelema kitoe patoet, nja gorèng, nja malarat, Ik heb volstrekt geen lust of zin in een man, *die* zoodanig van uiterlijk is, zoo leelijk en zoo arm.

XVII. OVER DEN VOLZIN EN DE VOEGWOORDEN.

§ 45. Een *volzin* is een zin, waarin één of meer zinnen voorkomen, mits die aan den *hoofdzin* toegevoegde bijzin of bijzinnen eene zekere zelfstandigheid hebben. Zoodra dus een zin met het voegwoord *jèn*, *dat*, aan een *deel* van een anderen zin wordt verbonden, zoo als in den tweeden eenvoudigen zin onder § 26, ontstaat er geen eigenlijke volzin. Als men zegt: Kaoela njaho jèn hantu aja Djoeragan anoe satemen-temenna ngan Allah, Ik weet dat er geen ware Heer is behalve Allah, — maken de woorden: hantu . . . . . Allah op zich zelf wel is waar een zin uit, maar in dezen samenhang zijn zij niets anders dan eene *bepaling* bij njaho. Om die reden is het dan ook dat de gansche zin onder de *eenvoudige* is geplaatst. De *volzinnen* daarentegen, die onder § 26 zijn opgegeven, bestaan alle uit een hoofdzin met één of meer bijzinnen. Doorgaans worden de bijzinnen voorafgegaan door een voegwoord, en bij den eenvoud van den Soendaneschen stijl zal het Woordenboek in den regel voldoende zijn ter verklaring van die voegwoorden. Eene syntactische behandeling van de verschillende soorten van bijzinnen is dan ook overbodig voor den gebruiker van het Woordenboek en de Spraakkunst, die op last van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië door den Heer OOSTING zijn zamengesteld.

Non coquis, sed convivis.
Niet voor de koks, maar voor de gasten.

I.

TJARITA MANDJOR.

---

§ 1. Abdoel Mangkoeboemi, nagarana nagara Padjadjaran, boga anak doewa, awèwè hidji, lalaki hidji. Ari noe lalaki ngaranna Boedak Mandjor, awèwèna Nji Gendroek. Ari Si Boedak Mandjor tèh mandakawan ka Ratoe Agoeng. Ari Ratoe Agoeng tèja ajana di luwung, tatjan boga nagara. Tapi Boedak Mandjor tèh misah ti djoeragannana, ajana di Koeta Haralang. Ngaran noe boga nagara Badak Haralang. Adina, Atji Panggalang, mènta loetoeng ka Badak Haralang djung monjèt: loetoeng koedoe lima-welas, monjèt lima-welas. Toeloej Badak Haralang nitah ka aki panjoempit, Pèk dipangalakun koe aki panjoempit, munang loetoeng lima-welas, monjèt lima-welas. Toeloej disanggakun; ana dibilang loetoengna, ngan aja opat-welas. Dipaling koe Boedak Mandjor hidji, tapi dipaling sotèh, tu dihakan, diparabkun ka andjing aki panjoempit.

§ 2. Ari Boedak Mandjor tèh disiksa koe Badak Haralang, pèdah maling loetoeng, dititah ngangon sapi. Batoerna ngangon boedak opat poeloeh. Ari Boedak Mandjor tèh tu bunang dititah koe batoerna. Tinja badami boedak noe opat poeloeh tèh: Hajoe, oerang paèhan baè Boedak Mandjor tèh. Ana dipaèhan, ngapoeng Boedak Mandjor, urun di mèga malang. Nèndjoan djoeragannana, tèmbong di luwung. Toeloej disampurkun; datang ka Ratoe Agoeng, ditarima koe djoeragannana.

Pèk ngomong Boedak Mandjor: Hajoe, djoeragan, oerang lumpang ka nagara Koeta Tandingan. Tinja toeloelj lumpang Boedak Mandjor tèh djung Ratoe Agoeng. Ari datang ka nagara Koeta Tandingan, dipangreboetkun piguruhaun ti Koeda Pamekas. Der baè perang djung Koeda Pamekas. Toeloelj disedekkun Koeda Pamekas ka nagara Koeta Haralang. Mènta toeloeng Koeda Pamekas ka Badak Haralang; ditoeloeng koe Badak Haralang, hentu mahi ka Boedak Mandjor, èlèh doewannana. Ngawoela baè kabèh ka Boedak Mandjor, nagara Koeta Haralang dibikun.

§ 3. Ari gus ngawoela kabèh, Boedak Mandjor tèh toeloelj njampur Nji Gendroek, dibawa ka sawerega, rèk mènta diganti roepa ka Dèwata. Datang ka sawerega, pok ngomong ka Dèwata: Kaoela hajang diganti roepa, diganti ngaran djung iju doeloer kaoela. Sug diganti roepa doewannana sarta diganti ngaran. Ari Boedak Mandjor dingaranan Kai Soetra Kalang Panggoeng, Nji Gendroek Atji Wangi Ratna Inten. Ari gus kitoe amit, rèk ngawoelaan Ratoe Agoeng. Diwidian koe Dèwata. Toeroen ti sawerega, datang ka Ratoe Agoeng Koesoemah Sang Dèwa Sakti di nagara Koeta Tandingan. Dipariksa koe Ratoe: Iju oerang mana, ménak kasèp-kasèp? Ari tjek Soetra Kalang Panggoeng: Na, Ratoe poho ka kaoela? Kaoela tèh Kai Mandjor tèja; ari iju Nji Gendroek tèja. Ari saer Ratoe: Koemaha noe matak djadi gulis? „Soemoehoen, sabab dilokat koe Dèwata. Ajuna mah gus pada ganti ngaran kabèh. Ngaran kaoela Soetra Kalang Panggoeng haloel tapa Radèn Djaksa Tètèsan Goerijang domas, ari doeloer kaoela Atji Wangi Ratna Inten poetri ajoe ti Dèwata.”

§ 4. Saer Ratoe: Ajuna rèk naon karep? Ana ngawangsoel: Barèto djoeragan kaoela, ajuna djoeragan kaoela. Ngan rèk ngawoela baè kadiju sotèh. Ratoe kaèwoehan; ari diandel, bisi lain, tu diandel, bisi enja. Pok njaoer: Hadè rèk ngawoela ka aing, tapi pangnaloekkun hula Ratoe Balangbangan, ngaranna Kebo Sadingding, Patihna Kebo Kalawiran, Djaksana Moending Boentiris, adina Poetri Gandir Wangi.

Lamoen datang ka taloekna éta noe sakitoe, ditarima manèh rèk ngawoela ka aing. Lamoen tu bunang, aing emboeng dikawoelaan koe manèh. Los ajuna manèh, gura mijang ka Balangbangan. Toeloej baè lumpang doewaan, datang ka basisir, manggih parahoe sapotong, pèk ditoempakan koe doewaan, manggih poelo, ari noe boga poelo Nji Limar Wangi. Urun noe doewaan tèh ka Nji Limar Wangi.

§ 5. Ditanja koe Nji Limar Wangi: Iju oerang mana? Ngawangsoel: Kaoela oerang Koeta Tandingan. „Saha nja ngaran?” — Kaoela Soetra Panggoeng. „Ari éta noe awèwè saha ngaranna?” — Atji Wangi Ratna Inten. „Dèk naon pibédjaun?” — Kaoela kur dipiwarang koe djoeragan. „Saha ngaranna djoeragan sampéan?” — Djoeragan kaoela Ratoe Agoeng. Kaoela dipiwarang naloekkun oerang Balangbangan. Tjek Limar Wangi: Rèk naon anoe matak kadju? Ngawangsoel: Kaoela rèk ngindjum parahoe. Tjek Limar Wangi: Kaoela boga parahoe, tapi sampéan moal tahan perang djung oerang Balangbangan. Ari kaoela tu boga doeloer lalaki; ka sampéan karoenja, dèk diakoe doeloer koe kaoela. Ari daèk, hajoe djung kaoela baè ka Balangbangan. Noe matak miloe, sabab kaoela boga pamoek, ngaranna Gadjah Maloewa, gedèna tu kira-kira. Ari tjek Soetra Kalang Panggoeng: Soekoer lamoen kitoe mah. Hajoe baè oerang ka Balangbangan. Tinja toeloej baè; ari noe tiloëan taroempak parahoe, ari Gadjah Maloewa tu toempak parahoe, njoektjroek baè di laoet.

§ 6. Datang ka Balangbangan tu munang handjat koe noe ngadjaga di palaboewan. Soetra Kalang Panggoeng maksa, der perang. Tu tahan Panggoeng, awèwèna noe doewa tèja tu tahan. Datang Gadjah Maloewa, mawa panunggul busi, bobot toedjoeh pikoel. Diamoek koe Gadjah Maloewa, adjoer kabèh oerang Balangbangan. Ari gus kitoe nanja Kebo Sadingding ka Soetra Kalang Panggoeng: Sampéan oerang mana? Ngawangsoel: Kaoela ti Koeta Tandingan. Ngaran kaoela Soetra Kalang Panggoeng. Dipiwarang koe Ratoe Agoeng naloekkun oerang Balangbangan. Ajuna koe-

maha? Tarima ngawoela atawa rèk hentu? Ngawangsoel Kebo Sadingding: Tarima ngawoela baè. Tjek Soetra Kalang Panggoeng: Ari gus tarima ngawoela mah, hajoe oerang boedal kabèh ka nagara Koeta Tandingan. Tinja toeloj baè kabèh ka kapal sarta tu aja noe tinggalun, kaleboe-leboena dibawa. Datang ka palaboewan Koeta Tandingan, Soetra Kalang Panggoeng nitah ngiberan ka Ratoe Agoeng, jèn oerang Balangbangan gus kabojong. Pèk baè dipapag koe tatabuhan; datang, der baè pèsta bari ngadjenengkun. Kebo Sadingding djadi Patih, Kebo Kalawiran djadi Djaksa, Moending Boentiris djadi Mantri, Nji Gandir Wangi djadi guruha Ratoe, Nji Limar Wangi, Atji Wangi Ratna Inten djadi guruha Ratoe kènèh baè. Ari Soetra Kalang Panggoeng tu digawèkun, diakoe sadèrèk baè, tapi kawasana saroewa baè djung Ratoe.

Tamat.

II.

TJARITA LANGON SARI.

---

§ 1. Nagara Bitoeng Woeloeng; noe boga nagara Koeda Langon Sari, adina Nji Soemoer Bandoeng. Langon Sari ngadjak pindah ka nagara Koeta Waringin, rèk ngawoela ka Ratoe; noe djadi Ratoe di Koeta Waringin, Moending Tjingtjin Laja Mantri Pangéran Laja Koesoemah, guruhana Nji Toendjoeng Waringin djung Nji Sekar Waringin, Papatihna Gadjah Waringin, Ponggawana Koeda Tjandrawali. — Ari tjarék Soemoer Bandoeng: Hajoe, tapi koemaha banda oerang bawa atawa montong? Ari tjek Langon Sari: Oerang bawa, asoepkun kana pandjara busi, bawa djung pandjarana. Boes kabèh diaboeskun kana pandjara, banda rawoeh baladna. Ngomong Langon Sari: Pandjara, ajuna oerang ka nagara Koeta Waringin. Manèh tihula baè; aing dagoan di sisi nagara. Tapi manèh koedoe njoempoet. Ditepak pandjara tèh, ber baè ngapoeng sorangan. Toenda noe ngapoeng. — Tjek Langon Sari: Hajoè, adi, oerang lumpang tèja, da pandjara gus tihula. Koemaha kahajang adi, dikandoeng koe kakang atawa lumpang baè? Tjek Soemoer Bandoeng: Alim dikandoeng mah. „Koemaha, akang mah da rèk ngapoeng?” — Tjek Soemoer Bandoeng: Ngapoeng mah; hajoe baè. „Na bisa Nji Soemoer Bandoeng ngapoeng?” — Rèk diadjar baè, tjek Soemoer Bandoeng; hajoe atoeh.

§ 2. Toeloej ngapoeng, datang ka mèga malang. Nèndjo khandap Soemoer Bandoeng: Itoe, kakang, dajuh naon,

noe tèmpong tidiju? Tjek Langon Sari: Nagara Daha. „Saha noe boga, kakang?” — Noe rèk disampur koe oerang tèh nja èta, ngaranna Radèn Djalak Mangprang, adina Nji Mangprang Wajang Mantri Kembang. Doeloer kakang gè gus aja didinja, ngaranna Rangga Wajang. „Kadjaba ti doeloer oerang saha dui noe aja didinja?” Tjek Langon Sari: Aja, ngaranna Koeda Siloeman djung Rangga Tjampaka. „Ari awèwèna, kakang, saha?” Tjek Langon Sari: Nji Maja Siloeman djung Nji Tjampaka Larang. Gus kitoe toeloej toeroen ti mèga malang, datang ka nagara Daha, njampak gus sadija. Dipariksa koe Djalak Mangprang: Soekoer adi datang kadiju; koe kakang kur didagoan pisan. Koemaha? Oerang rèk ngawoela tèh ka pitoeloesunnana, sabab kakang gus sadija, oeloen koering gus koempoel. Toeloej tjek Langon Sari: Noe matak kadiju gè, rèk njampur kakang. „Soekoer, ari toeloes mah, tapi oerang ngabèdjaan hula ka nagara, ka nagara Koeta Waringin.” Saè, tjek Langon Sari, tapi koedoe miwarang kakang Rangga Wajang, sarta montong lumpang badarat, toempak djaran baè, djaranna Si Dawoek Rantè. Saoer Djalak Mangprang: Rangga Wajang, ajuna manèh lumpang ka nagara Koeta Waringin, sarta toempak koeda. Hatoer ka Patih Gadjah Waringin atawa ka Ratoe: Dipiwarang koe raji sampéan, Langon Sari, rawoeh Radèn Djalak Mangprang; ajuna rèk sedja ngawoela. Noe matak ngoeninga hula, sababna mawa balad pirang-pirang. Bisi kagèt oerang Koeta Waringin. Soemangga, tjek Rangga Wajang.

§ 3. Dangdan; gus sadija, toeloej lumpang Rangga Wajang, toempak koeda. Datang ka nagara Koeta Waringin, toeroen di aloen-aloen, toeloej ngaduhusan ka Patih. Patih mariksa: Oerang mana iju roesoeh-roesoeh? „Kaoela oerang nagara Daha.” — Saha nja toewang djenengan? „Kaoela Radèn Rangga Wajang; dipiwarang koe raji sampéan, Koeda Langon Sari, rawoeh raka sampéan, Radèn Djalak Mangprang. Ajuna raji sampéan rawoeh raka sampéan rèk ngawoela ka Ratoe.” — Ari pidatangunnana di poè naon? — „Noen, soemoehoen,

poè iju pisan. Ari djoemlahna djadi opat nagara." Tjek Patih: Kaoela tatjan bisa narima; rèk hatoeran hula baè ka Ratoe. Ajuna, Rangga Wajang, toenggoe baè hula di pasèban. Toeloej Patih ka Ratoe; datang ka Ratoe, mamanan-dapan, bat sembahna, gèk dijoek, sila mando. Dipariksa: Rèk naon bèdja, kakang Patih? „Noen, Goesti, koering noe matak marek ka Goesti, katangan koe hidji djalma, ngaranna Radèn Rangga Wajang." — Rèk naon? saer Ratoe. „Noen, pokna dipiwarang koe raka Goesti, Radèn Langon Sari, doeloerna Njai Soemoer Bandoeng Talagangsa Ratoe Mas Bitoeng Woeloeng djung Radèn Djalak Mangprang, Ménak nagara Daha, adina Njai Mangprang Wajang Mantri Kembang. Djoemlah opat nagara; sedjana rèk ngawoela ka Goesti." Saer Ratoe: Soekoer. Ajuna, kakang Patih, papag baè. Masing hadé-hadé hormatna; oelah lalawora. Noen, soemangga, tjek Patih.

§ 4. Tinja toeloej Patih ka pawarang Ratoe, pok Patih, saer Patih: Ajuna oelah tiisun. Timbalan Ratoe koedoe sadija; bakal aja sémah ti nagara sèdjèn, rèk ngawoela ka oerang. Tjek pawarang Ratoe: Soemangga; tapi kaoela gus munang bèdja noe ngawoela tèh Nji Soemoer Bandoeng. Èta rèk ngareboet salaki kaoela, tapi kadjun. Ngan mangkè ari gus datang kadiju, hajang diadoekun hula di aloen-aloen pagulis-gulis, pabuhngar-buhngar, pasakti-sakti. Tjarèk Patih: Njai, oelah kitoe. Luhung basa, Njai, ari mahi. Njai tèja lain mèk poepoelasan, mana djadi pawarang ogè. Ari hentu mahi tèja, Njai matak njandangan wiwirang. Ari wiwirang tèja murun mawa-mawa kakang. Lamoen kitoe mah Njai tèh lain wawarahan kakang. Ajuna mah koedoe rapih baè, da itoe mah rèk ngawoela. — Tjek Nji Toendjoeng Waringin: Lamoen tu digoegoe mah, kaoela rèk newek manèh baè. Tinja soesah Papatih tèh; lila-lila ngawangsoel: Hadé, Njai, ari kukuh mah. Toeloej Patih tèh ka pasèban; datang ka pasèban, mariksa ka Rangga Wajang: Rangga Wajang, ajuna gus ditarima koe Ratoe; gura djol baè. Ngan saperkara: pawarang Ratoe wera, sabab munang bèdja jèn Soe-

moer Bandoeng rèk ngandih nagara, ngareboet salaki Nji Toendjoeng Waringin. Ari tjek Nji Toendjoeng Waringin: Gura djol baè; didago di aloen-aloen, ngadjak pagulis-gulis, pabuhngar-buhngar, pasakti-sakti. Ajuna disadijaan di aloen-aloen. — Tjek Rangga Wajang: Kaoela mah lain rèk kitoe; ngan rèk ngawoela baè. Ajuna pawarang Ratoe kitoe kahojongna; soemangga, kaoela mah rèk ngiringan baè. Gura sadijakun baè di aloen-aloen. Ajuna kaoela amit balik.

§ 5. Toeloej balik ka nagara Daha. Datang, ragog noe ngabagéjakun. Pok Langon Sari mariksa: Koemaha kakang Rangga Wajang wet lila? „Noe matak lila, ngantos hula timbalan Ratoe. Ari ajuna gus ditarima koe Ratoe. Oerang tèh gura djol baè. Ngan aja saperkara, pikasoekerun oerang.” — Naon, tjek Langon Sari, noe matak soesah? Tjek Rangga Wajang: Pawarang Ratoe, noe ngaran Toendjoeng Waringin, wera, sababna gus munang bédja jèn Nji Soemoer Bandoeng tèh rèk ngareboet salakina, djadina ajuna di Koeta Waringin gus sadija di aloen-aloen, rèk ngadjak pagulis-gulis, pabuhngar-buhngar, pasakti-sakti. Langon Sari mariksa ka Soemoer Bandoeng: Koemaha, njai? Ajuna pawarang Ratoe gus kitoe petana. Tjarèk Soemoer Bandoeng: Lamoen kitoe petana mah, oerang badakun baè ngawoela tèh. Ari tjek Langon Sari: Èra temen oerang koe Ratoe, lamoen dibadakun mah. Ajuna mah hajoe baè; èlèh gè, kadjun tuing, oerang mah da rèk ngawoela. Tjurik Nji Soemoer Bandoeng. Tjarèk Rangga Wajang: Soemoer Bandoeng, oelah tjurik; koemaha kakang baè. Ajuna mah hajoe oerang boedal. — Toeloej baè boedal kabèh. Datang ka Koeta Waringin, gus njampak sadija pisan; pawarang gus maridang kabèh. Toeloej Langon Sari ka aloen-aloen djung baladna kabèh. Tjek Langon Sari: Kakang Rangga Wajang, gura hatoeran ka Radèn Patih kamana oerang tèh nja asoep. Toeloej Rangga Wajang ka Radèn Patih, pok hatoeran: Noen, ajuna kaoela mènta dipere-nahkun. Kamana nja asoep? Tjek Patih: Moal waka dipere-nahkun; rèk diadoekun hula Nji Soemoer Bandoeng djung pawarang Ratoe. Tjek Rangga Wajang: Soemangga.

§ 6. Gantjangna pèk diadoekun bandana pawarang; èlèh pawarang, loba banda sèmah tèja. Ngadoe gulis, gulis sèmah tèja. Ngadoe hajam; hajam pawarang, ngaranna Si Koekoet Djantoer, hajam Soemoer Bandoeng Si Kolawoe Sentoel. Bobotoh Nji Soemoer Bandoeng Rangga Wajang, bobotoh pawarang Koeda Tjandrawali. Rangga Wajang soeka ati, taroehna dajuh sabulah ti pawarang Ratoe. Soemoer Bandoeng sabatoerna dipakè taroeh kabèh. Der baè diadoekun hajam tèh; Si Kolawoe Sentoel dibintih hoeloena, kapaèhan, munang doewa kali. Ari katiloena kapaèhannana, hiber kana lahoenan Nji Soemoer Bandoeng. Parandènè Rangga Wajang gerah waè; toeloj hatouer ka Langon Sari. Tjek Langon Sari: Rèk naon, Rangga Wajang? Ngawangsoel: Koemaha petana? Hajam oerang kapaèhan baè. Ari tjek Langon Sari: Koemaha Nji Soemoer Bandoeng baè. Toeloj Rangga Wajang ka Soemoer Bandoeng pok ngomong: Koemaha, Soemoer Bandoeng? Hajam oerang kari kapaèhan. Ana ngawangsoel: Uh, kakang, montong dipakè soesah; ajuna gus hiroep dui. Gura pèk baè adoekun dui. Gus kitoe Rangga Wajang ngomong ka hajam: Kolawoe Sentoel, sija oelah kitoe. Djoengdjoengkun Nji Soemoer Bandoeng. Sija lamoen kitoe baè mah, èraun temen Nji Soemoer Bandoeng. Ari gus kitoe toeloj diadoekun dui hajam tèh; der diadoe dui. Kapaèhan Si Kolawoe Sentoel; tjengkat dui, dirondjat djawèrna hajam pawarang Ratoe koe hajam Soemoer Bandoeng, dibintih buhungna, pingges. Goer soerak geledeg, ajungut marijem; soerakna moepoewas-moepoewas.

§ 7. Tjek Rangga Wajang: Koemaha, Koeda Tjandrawali, ajuna nja pikarepun èta hajam sampéan, gus kitoe petana? „Kaoela hentu bisa ngadjawab; rèk ngoeninga hula baè ka Gadjah Waringin.” Tjek Rangga Wajang: Gura los. Toeloj Koeda Tjandrawali hatouer ka Gadjah Waringin: Kakang, koering dipariksa koe Rangga Wajang, pèdah hajam oerang gus èlèh, ajuna koemaha petana. Pok Gadjah Waringin ngomong ka Nji Toendjoeng Waringin: Koemaha ajuna, ari gus kiju? Ti barèto gè tjek kakang, montong, bisi èlèh. Ajuna

koemaha, ari gus kiju? Ana ngawangsoel: Kaoela ari gus èlèh mah, ngan rèk njèrènkun dajuh baè. Tjek Gadjah Waringin: Atoeh, gura sérènkun ka Nji Soemoer Bandoeng, soemangga. Toeloej indit bari njoesoetan tji panon. Datang ka Soemoer Bandoeng, bat sembahna; bat dilajanan sembah koe Soemoer Bandoeng. Saoer pawarang Ratoe: Ajuna, Nji Soemoer Bandoeng, koedoe magah atjuk ka kaoela, da kaoela noe pangkolotna. Ajuna kaoela tarima èlèh koe Soemoer Bandoeng. Ajuna top, tah, njèlèhkun nagara. Rahajat gura oeroes, Ratoe gura pisalaki. Kaoela mah rèk noeroet salaki baè. Soemoer Bandoeng hentu ngawangsoel; ana ngawangsoel: Koemaha kakang Rangga Wajang baè. Ari tjek Rangga Wajang ka pawarang Ratoe tèh: Ti barèto gè kaoela mah ngan rèk ngawoela baè, hentu rèk ngadoe kagulisan, hentu rèk ngadoe kabuhngaràn. Ajuna bonggan sorangan tu bunang dimènakkun. Koemaha ajuna tèh gus rempoeg djung Gadjah Waringin? Tjek pawarang: Noe matak njèlèhkun ogè, koe sabab gus rempoeg.

§ 8. Gus kitoe Rangga Wajang njaer ka Gadjah Waringin: Enja èta Nji Toendjoeng Waringin kitoe pokna gus rempoeg djung sampéan? Tjarèk Gadjah Waringin: Enja. Ari gus kitoe mah, toeloej Rangga Wajang ka Langon Sari: Ajuna, adi, hajoe oerang ka Ratoe, da oerang Koeta Waringin taloek kabèh ka oerang. Tjek Langon Sari: Soekoer, kakang, ari gus taloek mah. Hajoe oerang boedal ka Ratoe ngaduhusan. Ari tjek Gadjah Waringin: Mengkè; kaoela rèk hatoer hula ka Ratoe. Tjek Langon Sari: Kitoe ogè. Toeloej Gadjah Waringin ka Ratoe; datang, bat sembahna. Ratoe mariksa: Naha Patih mendek-mendek kadiju? „Noen, soemoehoen, ngoeningakun pawarang Goesti ajuna gus èlèh koe Nji Soemoer Bandoeng.” Saoer Ratoe: Ajuna gura daratangkun baè kadiju kabèh. Kadiju Nji Soemoer Bandoeng, Nji Mangprang Wajang Atji Kembang, Nji Maja Siloeman, Nji Tjampaka Larang, Radèn Koeda Langon Sari, Radèn Rangga Wajang, Radèn Djalak Mangprang, Radèn Koeda Siloeman, Radèn Rangga Tjampaka. „Noen, soemangga.” — Toeloej

Gadjah Waringin ka Koeda Langon Sari, datang. „Ajuna, mangga, gura ngaduhusan ka Ratoe. Balad-balad tjandak kabèh.” — Tinja boedal kabèh. Datang kapajoenun Ratoe, gèk sarila, arèmok, ngadjadjar, istri pada istri, pameget pada pameget.

§ 9. Pok Gadjah Waringin hatoer ka Ratoe: Noen, Goèsti, iju koering njanggakun Koeda Langon Sari sareng sadajana baè. Gus kitoe Ratoe mariksa bari mingsem-mingsem, ningali ka Soemoer Bandoeng: Ajuna, kakang Koeda Langon Sari noe matak ragem-ragem kadiju, rèk naon pinedjaun tèh? Tjek Langon Sari: Kakang noe matak ngaduhus, rèk nga-woela sareng njanggakun iju poen doeloer, noe ngaran Nji Soemoer Bandoeng tèja, sareng tah pangiringna, noe ngadjadjar. Radèn Djalak Mangprang, tah adina, noe ngaran Nji Mangprang Wajang. Radèn Koeda Siloeman, tah adina, noe ngaran Njai Maja Siloeman. Toeh Radèn Rangga Tjampaka, tah adina Njai Tjampaka Larang. Ajuna koering njanggakun. Ngan èta mihapè, kakang Rangga Wajang; tu boga doeloer. Koedoe dianggo kanjaah baè koe Ratoe. Soemangga, koering njanggakun. Saoer Ratoe: Kakang tarima; burat noehoen, burat nanggoeng, burat narimakuninja. Toeloej njaoer ka sadajana: Ajuna kaoela rèk salin pawarang, rèk miguruha Nji Soemoer Bandoeng. Ajuna, Radèn Gadjah Waringin kaoela moelangkun Nji Toendjoeng Waringin. Koe kaoela gus tu didjiun pawarang. Tapi oelah dibawa kaloe-war; koedoe aja di dapoer baè, djadi kokolot baè djung Nji Sekar Waringin. Ari kakang ajuna oelah lutik hatè, dikebat nja lampit, ditjoeprlak langgoekan, ditjaboet nja keris, dipoepoel wilajat. Tapi kakang oelah oendoer ti pasèban, koe kaoela dibèrè pangsijoen opat poeloeh tambaga. Ana ngawangsoel: Noen, Ratoe, kakang mah ti barèto gè sedja ngawoela baè.

§ 10. Ajuna dikersakun dikebat lampit, ditjoeprlak langgoekan; sedja njanggakun. Saha noe rèk dikersakun didjiun patih tèh? Saoer Ratoe: Noe rèk didjiun patih tèh koe kaoela, Radèn Djalak Mangprang. Tjarèk Gadjah Waringin:

Ajuna, Radèn Djalak Mangprang, kaoela njélèhkun pandjenengan. Ana ngawangsoel: Kaoela mah, lain kitoe noe rèk disedja kadiju sotèh; ngan rèk ngawoela ka sampéan. Ajuna disèlèhan pandjenengan; tjan gasik narimakun, tjan gasik nampik. Kari koemaha Langon Sari baè. Toeloej hatoeran ka Langon Sari: Ajuna disèlèhan pandjenengan koe Gadjah Waringin. Tjek Langon Sari: Da gus kitoe timbalan, koedoe tarimakun baè koe kakang. Toeloej Djalak Mangprang ngoeninga ka Ratoe: Noen, Goesti, koemaha koering rèk didjiun patih, da koering mah bodo. Benerna mah Koeda Langon Sari noe djadi patih. Saer Ratoe: Ari Koeda Langon Sari mah, moal didjiun patih; rèk didiju baè djung Rangka Wajang. Ari kawasana disaroewakun baè djung kaoela. Gus kitoe Ratoe njaoer ka Langon Sari: Ajuna, kakang, gura ka pasèban; gura djenengkun baè Radèn Djalak Mangprang tèh. »Mangga, noen.» — Toeloej boedal ponggawa-ponggawa ka pasèban; gus koempoel kabèh. Tjek Langon Sari: Kakang, gura dawoehkun baè. Pok Rangka Wajang: Ajuna kaoela munang timbalan Ratoe, Gadjah Waringin dirorod dijoekna patih, diganti koe iju Radèn Djalak Mangprang. Koedoe toeroet saporèntahna. Saha-saha noe tu noeroet, bakal munang siksa ti Ratoe. Pada ngadjawab: Noen, soemangga; noen, soemangga. Sedja njiring satimbangan. Toeloej baè pèsta ngadjenengkun patih djung pèsta Nji Soemoer Bandoeng gus djadi pawarang Ratoe.

§ 11. Ari Langon Sari djung Rangka Wajang toeloej tapa di sisi tjai, ngaranna Tjisanggiri; toenda noe kur tapa. — Lila-lila Nji Soemoer Bandoeng bobot; gantjangna rèk ngowo. Pèk hatoeran ka Ratoe: Noen, Ratoe, koering njeri butung; rèk ngadjoeroe. Saer Ratoe: Ajuna diparadjian koe Nji Toendjoeng Waringin baè djung Nji Sekar Waringin. Daèk? Tjek Soemoer Bandoeng: Soemangga. Ratoe ngadawoeh ka Nji Toendjoeng Waringin djung ka Nji Sekar Waringin: Ajuna Nji Soemoer Bandoeng rèk ngadjoeroe; koedoe oeroes koe manèh, da doeloerna tu aja. Tjek Sekar Waringin: Soemangga, ari pertjaja mah; tapi paneda koering, Ratoe oelah

aja di boemi, koedoe ngalih sing djaoeh. Ari di boemi mah soepaja aja paradji baè kur pibatoerun koering. Hug, saor Ratoe, tah, kami njèlèhkun Nji Soemoer Bandoeng. Tinja toeloej baè boedal kabèh, ari di boemi mah ngan aja kaopat paradji baè. Pok Toendjoeng Waringin ngomong: Soemoer Bandoeng, koemaha manèh ajuna rèk noeroet ka atjuk? Tjek Soemoer Bandoeng: Noeroet. „Hug, ari noeroet mah, ajuna panon tjuli koedoe dirapet koe malam, da kitoe didiju mah, ari noe rèk ngadjoeroe.” Soemangga baè; koering mah koemaha atjuk baè. — Tinja pèk baè tjulina panonna Nji Soemoer Bandoeng dirapet koe malam. Gus kitoe mah brol baè ngadjoeroe, anakna awèwè, gulis kabina-bina. Toeloej diwadahan kana kandaga, toeloej dipalidkun ka Tjisanggiri. Ari Soemoer Bandoeng anakna digantian koe anak oetjing.

§ 12. Toeloej Toendjoeng Waringin hatoeran ka Ratoe: Noen, Ratoe, ajuna Soemoer Bandoeng gus ngadjoeroe. Soemangga, gura oeninga poetrana. Boedal baè Ratoe ka boemina djung ponggawa-ponggawa. Ana ditingali koe Ratoe, anakna wet oetjing. Ngahoeleng Ratoe, hèranun, koe sabab kagoengan poetra oetjing. Pok Gadjah Waringin: Noen, Goesti, montong hèran. Soemoer Bandoeng tèh gorèng pamolahna, djinah ka oetjing. Koe koering kapanggihna gus doewa tiloe kali. Ajuna mah widi tu widi, oerang pitjun baè, karana matak djadi tu saè kana nagara, noen. Saor Ratoe: Moal hadè, da kur tu aja doeloerna. Mengkèna ana datang, lamoen njampak uwuh, tangtoe ngamoek. Kukuh baè Gadjah Waringin ngadjak mitjun; toeloej baè Nji Soemoer Bandoeng dipitjun ka sisi dajuh. — Hajoe oerang tjaritakun noe dipalidkun tèja. Njangsang dina badodon; kaoeninga koe Langon Sari, jèn aja kandaga, njangsang di badodon. Toeloej ditjokot koe Langon Sari; ana diboeaka, aja boedak, gulis tu kira-kira, èndahna kabina-bina. Gus kitoe ngomong Langon Sari: Kakang Rangga Wajang, naha saha iju noe mitjun boedak? Sarta iju boedak taksiran kaেলা lain anak noe lutik, tangtoe poetra ratoe. Oerang bèrè ngaran baè: iju boedak tèh ngaranna Nji Ratoe Arija Karantenan

Atji Larang Mantri Kembang. Ajuna kakang koedoe ka girang, mapaj tjai; tanja-tanjakun bisi aja noe ngadjoeroe, wantoe oerang boga doeloer dipiguruha koe Ratoe.

§ 13. Toeloej Rangga Wajang ka girang. Datang ka tampian Ratoe, manggih boedak awèwè, kur mandi. Ditanja koe Rangga Wajang: Boedak, dimana imah sija? Tjek boedak tèh: Imah kami toekangun imah Ratoe. »Soekoer; manèh soegan manggih bèdja dimana aja noe ngadjoeroe? Ari tjek boedak tèh: Aja noe ngadjoeroe, tapi guruha Ratoe, ngaranna Nji Soemoer Bandoeng. Ajuna ogè gus dipitjun ka sisi dajuh Nji Soemoer Bandoeng tèh. Na, koe naon? tjek Rangga Wajang. Ari tjek boedak tèh: Noe matak dipitjun, sababna boga anak oetjing. Tinja poendoeng Rangga Wajang; toeloej ditèjangan koe Rangga Wajang, bèh kapanggih. Nji Soemoer Bandoeng ngarontok baè ka Rangga Wajang bari tjurik. Ditanja koe Rangga Wajang: Kur naon Nji Soemoer Bandoeng didiju? Ngawangsoel: Noen, kakang, koering asalna ngadjoeroe, tapi pagah anak koering tèh oetjing. Kitoe asalna noe matak dipitjun tèh. Tjek Rangga Wajang: Poetra njai tèh lain oetjing; ajuna gè gus aja di toewang raka, malah gus dingaranan Nji Ratoe Arija Karantenan Atji Larang Mantri Kembang. Ari ajuna oerang nagara Koeta Waringin mangsana koe kakang rèk diamoek, ajuna njai tjitjing baè didiju.

§ 14. Tinja toeloej baè Rangga Wajang asoep kadjero nagara der baè ngamoek. Ari noe diamoek tèh djalma opat: Gajah Waringin, Koeda Tjandrawali, Nji Toendjoeng Waringin, Nji Sekar Waringin; èta noe sakitoe dipaèhan kabèh. Ari gus paraèh, toeloej Rangga Wajang ka Ratoe, pok ha-toeran, tu dipariksa dui: Noen, Ratoe, koering ngoeninga, ajuna gura papag Nji Soemoer Bandoeng, da taja dosana. Ari noe boga dosa tèh, kabèh gè gus diamoek koe koering. Ari poetra Ratoe tèh istri ajuna gus aja di raka, malah gus dingaranan, ngaranna Nji Ratoe Arija Karantenan Atji Kembang. Bareng gus dibédjaan, kagèt Ratoe, katjida atohunnana. Njaer: Wo kakang, bis baè kaoela tu boga anak. Bareng

gus kitoe guwat Ratoe miwarang sadija djolian kantjana doewa, noe hidji kur Nji Soemoer Bandoeng, noe hidji kur poetrana. Gus sadija, toeloej sawarèh ka Soemoer Bandoeng, sawarèh ka poetra Ratoe. Gantjangna gus daratang baè kabèh; der pèsta, ngadoekun sagala-gala, noe aja di nagara kabèh, dikoempolkun. Ngadoe maoeng, ngadoe bagong, maèn reboetan. Ratoe soeka ati tu kira-kira, koe sabab pawarang soemping dui, poetra kagoengan. Kitoe noe matak katjida raramèannana; munang toedjoeh poè toedjoeh puting taja urunna tatabuhan.

Tamat.

III.

DONGÈNG NOE DIKANIJAJA.

---

§ 1. Aja doewa djalma, toekang bas, di lemboer Tjidingkoel, bilangan nagara Oekoer. Ari ngaranna noe hidji Bapa Djènggol, noe hidji ngaranna Bapa Godèg. Gawèna mapas; oenggal poè ka luwung. Djung dui batoerna salemboer djalma lolong doewaan. Ari ngaranna noe hidji Ki Hanggalaja, noe hidji Ambongkara. Ari èta toekang-toekang bas, tijap-tijap datang di luwung, sok njaritakun munang njiroean, tapi bek-bek baè dihakan koe doewaan. Ari tjarèk anoe lolong tèh: Naha ki bas tungtuingun tuing? Abong-abong ka noe tampadaksa. Ari tjarèk Hanggalaja: Ambongkara, montong tuing gandang-gendeng. Hajoe baè oerang datang ka imahna kai bas. Dibèrè baè, soekoer; tu dibèrè, mo dikoemaha. Oerang pok baè mènta.

§ 2. Katjarita mangsa harita toekang bas ukur njaratoean njiroean padoedoewaan di imahna. Srog djalma lolong doewaan, pada marakè ituk. Ari pok-pokannana: Aja tjalik ki bas? Pokna ki bas: Aja. Ari tjarèk djalma lolong: Tjing, uj, oerang mènta oenggal poè sok marunang njiroean. Ari tjarèk bas barina ngahoewapkun njiroean: Ajuna mah, tu aja sautik-utik atjan; njam-njam. Daèk kol boeroek, uj mah? Njam-njam! Ari ajuna mah, lamoenna hajang njiroean, ru-djung baè ka luwung, abèh subuh. Hadas ngalana mah, koemaha oerang baè. Ari tjarèk noe lolong: Koemaha, da dèwèk mah tu njaho di lebah-lebahna? Manawa sih ditoeng-

toen koe silaing, nja murun baè dèwèk ladjoe ka luwung, uj. Ari tjarèk toekang bas: Bolampar dèwèk noengtoen, da manggoel balijoeng, ngadjingdjing patik, mawa tatah, ngandoeng soegoe. Kadjun, moedoe silaing waspada ngadèngè baè. Montong barangdjuung da purum; dèngèkun baè-gedog-gedog natah, nja èta tangtoe dèwèk, uj mah. Koe silaing bebener baè ka lebah noe gedog-gedog. Tjarèk noe lolong: Sug uj, kitoe nja kitoe.

§ 3. Bral ki bas tihula ka luwung, toetoerkun koe noe lolong. Bas tèmah gus nepi ka luwung, ari noe lolong mah oesrak-asrok kènèh baè di djalan. Tinja mener baè ka lemboer Bodjong Renjeng, aja noe ukur ngampa soeoeek, disampurkun, srog dukut. Pok anoe lolong: Uj bas, poma mènta madoena, uj! Ari tjarèk noe ngampa: Paman mènta madoe naon? Tjèk noe lolong: Mènta madoe njiroean tèja. Ari tjarèk noe ngampa tèh: Da kami mah lain ukur ngala njiroean, da kur ngampa soeoeek. Kalijus baè noe lolong, njangtjarèk tèh: Gebleg karah kur ngampa! Panjana tèh ki bas kur mobok njiroean. Ari tjarèk noe ngampa tèh: Atoeh, paman, ari noe ngala njiroean mah moal di lemboer, tangtoe di luwung. Tidinja noe lolong toeloelj dui lumpang doewaan, soeloejoeng-solojong, nepi ka kebon djagong, dangdak-dèngdèk ngadèdèngèkun gedor-gedorna ki bas. Demi èta noe boga kebon maroekanna noe lolong tèh bagong, toeloelj kokomprangna digedag-gedag, koropak-koropak disada. Tjengkak baè noe lolong tèh, tjatjaloekean, pok-pokannana: Uj, toekang bas mana? Uj, njiroean tèh! Ari tjarèk anoe boga kebon: Ih paman, panjana kaela bagong. Iju mah noe disada tèh kokomprang djagong paragi ngagebah bagong, lain noe ngala njiroean.

§ 4. Tinja bral dui noe lolong lumpang, njangtarèk tèh: Bedoel, karah aing dingangaranan bagong. Tinja toeloelj nepi ka sisi luwung, dawung, dangdak-dèngdèk ngadèdèngèkun toekang bas mobok njiroean. Kadèngè, mener baè, sakaboe-lang-bèntor didjoegdjoeg, berkah nja nepi ka luwung. Demi nepi ka luwung, rentang-rentang katèndjo koe ki bas jèn

anoe lolong gus datang. Ari tjarèk toekang bas: Uj, dulu, itoe si lolong datang. Koemaha? Njiroean béak koe oerang dihakan. Ari tjarèk toekang bas téja: Uj, ajuna mah silaing baè koedoe ngising, parosan koe daoen tjongkok. Mangké oerang bikun, bobodokun seboet njiroean. Sok dina tjabat, bunang maros. Datang noe lolong doewannana, ari pokpokannana: Uj, bas mana? Uj, njiroean téh. Ari tjarèk Bapa Djénggol: Sadija, uj, njiroean mah. Tah, gus bunang maros dina tjabat. Tapi uj mah, bisi silaing tatjan njaho adat larangan di luwung, oerang méré njaho, sabab oerang karoenja ka manèh koe sabab manèh tampadaksa. Bisi tjilaka, uj mah, sabab oerang mah tjadoe baè toedjoeh elok, jèn njatoe njiroean di luwung, sabab aja mangkana, matak dihakan maoeng, ditinggang pangpoeng. Koedoe mengké dihakanna, koedoe gus datang ka imah. Demi tjarèk noe lolong: Nja, sakabèh-kabèh ogè koemaha tarèkah silaing baè, da silaing mah sagala njaho, wantoe-wantoe noe bunta.

§ 5. Bral noe lolong patoejoen-toejoen, rèk balik pating-salotod. Demi kira-kira gus anggang ti toekang bas watara sapanjelok, arurun doewannana noe lolong, njangtjarèk téh: Uj, da gus anggang ti toekang bas, dèwèk mah gus hajang kop. Hajoe baè oerang poerak. Ari tjarèk noe saorang dui: Enja uj, hajoe baè oerang poerak. Djung dui kira oerang gus liwat luwung mah, krana iju tonggong dèwèk panas; soegan katodjo koe matapoè. Brak sarila bari moeka paros. Barang braj, hor baoe. „Ah, uj, pindah, uj! Kiju bet baoe tai. Saha djalmana modol? Gagabah tuing di djalandjalan modol.” Pipindahan-pipindahan, oenggal gèk dijoek, oenggal hor baoe. Ari tjarèk noe lolong téh: Ah, ngontong barangambu, uj. Kadjun da tu kadulu. Hajoe baè poerak.

§ 6. Brak anoe lolong sarila doewaan. Ana ditjabak, bejè, djung tambah-tambah baoe ti batan tadi, sabab gus dukut kana soengoet. Ari tjarèk ki Hanggalaja: Bo uj, mèh baè katjabak. Gunèng iju noe baoe téh noe diparos. Tjarèk Ambongkara: Dèwèk ogè mèh baè njabak. Hadèna dèwèk mah ka rèk njomot baè. Tidinja noe lolong ngomong dui:

Oeh, alah, naha ki bas kabina-bina tuing ka noe tampadaksa. Ari tjarèk anoe lolong tèh: Uj, ngararampa hoè. Oerang uradan si bas, da moal tu mantog, tangtoe kadiju djalanna. Kapareng manggih tali boelud-boelud, tu njaho hoè, tu njaho aruj, da tu kabirunguh. Tinja toeloj dilajakkun, di-hajukan toengtoengna sabulah sèwang. Tjarèk noe lolong tèh: Njoempoet oerang, oelah katèndjo koe tangkoerak si bas. Samangsa ngoeroenjoed, koe silaing tarik, koe dèwèk ditarik, papaj uradna, kerewek baè oerang tjerek. Tidinja ting-djarentoel noe lolong, ngadago-dago ki bas. Bareng kitoe ki bas dèk balik; gus kitoe katjèndo koe bas jèn noe lolong kur tjaritjing. Tjarèk bas: Dulu toeh, uj, si lolong ngarah ka oerang. Tajoh gus diboeka paros tèh. Ki bas barina susurian; tinja lumpang lalaoenan.

§ 7. Barang gus nepi kana urad, ditjoer uradna, koe-njoenjoed. Tjarengkat baè noe lolong, padogèr-dogèr ngekenjang uradna. Ari pok-pokannana: Sag, tangkoerak sija bunang. Ajuna mah papaj tinja, uj. Pada mapaj, pada mapaj, rap gaproek, silih-tangkup, geloet noe lolong pada lolong, maroekanna ki bas katjerek. Pok-pokannana: Top tjerek, sasar koe silaing kontolna. Sasar kontol Hanggalaja koe Ambongkara kerewek. Gero: Iju mah kontol aing; naha ditjerek? Ari tjarèk Ambongkara: Sar; sija modar ajuna ogè. Oejoep-ajap lungun Hanggalaja bari gogoakan munang peta tjerek kontol Ambongkara, goak pagoak-goak, saperti andjing, silih-tjekel tjuli. Demi ki bas tu kaampuh pisuriun, geledeg laloempatan balik. Ari iju noe geloet gus pada tjapè, silih-ragap mata: Èh, silaing; èh, silaing. Pok-pokannana. Uj, Hangga; oek, Ambong. Aèh, aèh, koetan karah. Ah, hajoe balik baè. Bral balik. Demi nepi ka imah ki bas, tjetjeloe kanoe lolong tèh, rèrèpèh, tu nèmbalan.

Tamat.

IV.

DONGÈNG NOE BODO KAPINTERAN KOE NOE PINTER.

---

§ 1. Aja hidji awèwè, gus nini-nini, ngaranna Nini Mentring, lemboerna di Tjikorobokan, djadi badèga lebè. Èta nini-nini Mentring boga kasakit njeri mata, saoemoer-oemoer bèlèk matana. Èta Nini Mentring gus aral koe kasakitna hentu daèk tjagur, aral soebaha ka Pangéran bawaning koe gus karènjèng, hajang tjara batoer-batoer, matana bareresih, ari aing tjélètrè baè saoemoer-oemoer. Tidinja Nini Mentring bral lumpang sapanan-paran. Demi nepi ka imahna Ki Soeralaja, urun rèk nanja pioebarunnana. Dasar-dasar Ki Soeralaja lohong ngabanjol: ari ngomong, darapon pok, tara ngoengang-ngoengang pibenerun. Djung dui Ki Soeralaja tara njeboet tu bisa, tu timoe; masih tu bisa, tu timoe, tu njaho, demi aja noe nanja, njaho baè, timoe baè, bisa baè, tara daèk èlèh hodjah.

§ 2. Tidinja srog Nini Mentring asoep ka imah Ki Soeralaja; ari tjarèk nini: Sampoera-soen noe neda urun. Tjarèk Soeralaja: Rampès, nini, kadiju katengah imah. Boes nini ka imah, roetjang-ritjeng toeroeg-toeroeg ti noe tjaang los ka noe poèk, rada ripoeh nini kapoèkan, roempoe-rampa. Pok ngomong: Bo agoes, sapoerwa kaoela anggang-anggang nèjang, djaoeh-djaoeh ngadjoegdjoeg, dukut njampurkun, sedja kaoela neda ditambaan iju njeri mata. Tjarèk Ki Soeralaja: Na, koemaha kasakit nini? Tjarèk nini: Iju mata

kaela saemoer-oemoer basuh baè. Tjarèk Soeralaja: Èh nini, sakitoe-kitoe baè mah, gampang. Sug, kaela mèrè pitoedoe. Tapi nini koedoe iklas, sarta lamoen enja nini pertjaja ka kaela. Tjarèk nini: Iklas kaela mah, soepaja tjagur baè. Naor oebarna, agoes? Tjarèk Soeralaja: Gampang, nini, oebarna mah; moal koengsi njijar, gus aja didiju. Tjing, koela njuung kasakit tèh.

§ 3. Sug didjuungan, gus katèndjo, gus kaharti kasakitna. Ari tjarèk Soeralaja: Iju mah kasakit nini taja dui pioebarunnana kadjaba koe leboe, dipoeroeloekan. Ari tjarèk nini: Koe naon baè, agoes, oebarna mah, tu borong agoes baè. Sor leboe diwadahan: Top, tah, nini; leboe koe nini baè poeroeloekkun. Kaela mah moal hadè; bisi doraka, sabab nini mah kolot, kaela mah boedak. Top leboe koe nini; poeroeloekkun koe nini koe manèh kana mata. Tjoer, golèdag baè nini kapaèhan bawaning purih, datang ka tjindoel. Ari sabotna nini kapaèhan, Ki Soeralaja mikir-mikir: Koemaha aing pidjawabun ka nini? Mangkè, samangsana èling, tangtoe nini moal hantu ambek ka aing. Gus kapikir pidjawabun. Ari nini inget, bari midangdam tjurik, bari njarèkan ka Ki Soeralaja, njangtjarèk tèh: Tangkoerak sija, si atah adol, naha aing dipodaran koe sija? Kabina-bina tuing. Abong-abong tu baraja. Rèk diarah banda mah, aing tu gadoer. Sakalian paloe baè hoeloe aing; top, njawa koe sija gura rampog.

§ 4. Ari tjarèk Ki Soeralaja: Aèh nini, mengkè hulaan; oelah wara njarèkan kabina-bina tuing ka kaela. Kapan tadi ogè ditanja koe kaela, tjarèk kaela: Koemaha, nini iklas djung pertjaja ka kaela. Tjarèk nini iklas pertjaja. Djung duina kaela ngaloeloehoeran, ngalalangkahan ka nini. Guning, nini koe manèh baè. Leboe dipoeroeloekkun kana mata koe nini baè, lain koe kaela. Ari kaela tèja wani sotèh papatah jèn moedoe koe leboe oebarna, sabab kasakit nini basuh tjaian dina biwir mata. Ari noe mangka wani mèrè pitoetoer jèn koe leboe, gus loewang kapoengkoerna, gus djadi panajogèan pisan. Sarèrèja sami pada oeninga, jèn

oebar leboe tèh. Papalajun tai kotok karèk tjlok kana paloe-poe, woer leboe, harita kènèh ngadak-ngadak toehoer. Murun nini ogè oeninga jèn kitoe. Panjana kaoela tjara èta, basuh-basuh, leboe noe matak djadi toehoer.

§ 5. Tidinja ngangkahoeng, nini tjurik bari noengkoepan mata, njangtjarèk tèh: Abong-abong, mata aing disasaroe-wakun djung tai kotok, toeroeg dileboean, tambah-tambah njeri baè. Djaga di imah moal hantu papatah nini ka intjoe-intjoena: Èh baroedak, sija poma papatah aing, regepkun. Lamoen manèh kataradjang sagala kararaan, poma oelah aral soebaha ka kersa Pangéran, da gering koe pangersakun, tjagur koe pangersakun. Dulu, bisi tjara aing. — Tidinja goak tjurik Soeralaja bawaning koe ruwas, djung papatah ka anakna, ka doeloerna: Baroedak djung adi kaka, tèndjo iju lakoe-lampah. Poma tuing oelah daèk tjara kami, tu bisa, ngabisa-bisa manèh, tu njaho, nganjaho-njaho manèh, omong orowodol, lampah tu diriksa. Poma manèh oelah tjara kami.

Tamat.

DONGÈNG DJALMA LAHOETA.

§ 1, Aja hidji djalma, ngaranna Ki Djagabaja; ari ngaran lemboerna Tjipadakasih. Ari pagawéannana tani, njawah melak parè. Tapi saban rèk njamboet sawah, samèmèh prak mitembejan, bral njaba ka noe baluhngar, ngandjoek oewang djung papakèan. Ari noe ditjajakun, parè, djaga bunangna njamboet téja. Ana sug makaja saban taoen, tu kaoer bubunungan, balas dihakanan hama burit, hama bagong, hama koengkang, hama lembing, hama bebeloek, moenggoeh katoran. Tidinja boga kaomongan: lju aing degar-degèr makaja, kantoen hoetang baè ngadjedoer. Ari pakaja tu bubunungan, hama burit. Diala buritna, manan béak anggoer buki rèja; hama bagong nja kitoe kènèh. Sagala hama tu kadjaga baè.

§ 2. Tinja njaloekan pamadjikannana djung anakna: lju aing rèk pèksi. Ka maranèh aing tèh rèk kaoel. lju pakaja lamoen munang toedjoeh tjaèng, pakaoelan aing mènta dihakan maoeng. Kadangoe koe malaèkat; saoder malaèkat: Njaksèni sakahajang manèh. Ari gus kitoe sagala hama tu aja, loeroes, parè aloes, datang ka dipiboewatan, dipoè, dipangkèk, toeloj digugus sakali, toeloj ditoempoek, sarta djedjeg baè munang toedjoeh tjaèng. Ari tjarèk anakna: Bapa, parè tèh guwat baè akoet ka lemboer, djung dui bapa sing èling kana kasaoeran bapa. Ki Djagabaja srèntèng matek bedog: Tah, oedjang, tэндjo, sukut bedog bapa. Les

baé bedogna lungit pada sakala. Hoeleng Ki Djagabaja, soe-sah djung mikiran piomongun.

§ 3. Hentu lila datang maoeng koembang noe hidung téja, djol, gok kaharupun Ki Djagabaja. Ari tjarék Ki Djagabaja: Na, rék kamana sakadang maoeng? Ari tjarék maoeng koembang: Ki Djagabaja, kapan, na sampéan tu éling kana kasaoeran, jèn sampéan kaoel, makaja lamoen munang toedjoeh tjaèng, sampéan mènta dihakan maoeng. Ari tjarék Ki Djagabaja: Enja, oerang mènta dihakan maoeng, tapi da, lain maoeng hidung. Mènta sotéh dihakan, da koe maoeng burum. Ari tjarék maoeng koembang: Karah lain koe kaoela. Bral maoeng koembang, balik, soep ka noe bala sisi sawah Ki Djagabaja. Ari tjarék Ki Djagabaja: Toeh, baroedak, guning maoeng tèh bunang koe aing dipatjikh.

§ 4. Tu lila djol datang maoeng burum. Tjarék Ki Djagabaja: Rék kamana sakadang maoeng? Demi tjarék maoeng: Kapan, pakaoelan sampéan kaoela tèk ngalaksanakun. Ari tjék Ki Djagabaja: Da, lain mènta dihakan koe maoeng burum, da, koe maoeng toetoel. Les maoeng burum, djol maoeng toetoel. „Da, lain koe maoeng toetoel, da, koe maoeng rawoen.” Les maoeng toetoel, djol maoeng rawoen. „Da, lain maoeng rawoen, da, maoeng hédjo.” Les maoeng rawoen, djol maoeng hédjo. „Da, lain maoeng hédjo, da, maoeng bodas.” Les maoeng hédjo. Tinja: Aduh, iju luwung tèh warna maoengna. Aja kabèh, tapi rasa-rasa moal aja maoeng bodas mah.

§ 5. Tu lila rentang maoeng bodas tèmbong. Geledeg Ki Djagabaja loempat, karepna rék njoempoet kana goeha. Barang boes Djagabaja kana goeha, maoeng tèh gus aja didjero goeha. Bidjil dui Djagabaja, kaloewar, njoempoet kana batoe bulah. Barang boes, gus bèh dui maoeng tèh. Loempat dui Ki Djagabaja, balik dui ka saoeng, gus tjoeng-gakgok, di saoeng maoeng bodas tèh. Ari tjarék Ki Djagabaja: Nja, lob maoeng bodas. Hoeleng: Ah, pèk baé, sakadang maoeng. Tapi koemaha? Pada-pada kaoela rék dihakan koe sampéan, kaoela tèh takdir jèn dihakan maoeng

atawa lain? Ari tjarèk maoeng: Takdir onaman lain; koe doemèh pamènta manèh baé kitoe. Tidinja Ki Djagabaja regoeh tjurik harupun maoeng bodas sarta tobat ka Pangéran, djaga-djaga dui hamo pisan-pisan boga omong lahoeta, omong tu saroewa djung batoer.

Tah, sakitoe karoeroepaannana noe lantjang lahoeta. Djaganing-pagèto oelah lahoeta. Lamoen omongan sarta lamoen pakaoelan, oelah tjara Ki Djagabaja; koedoe omongan anoe pantes, moepakat djung sasama batoer-batoer.

Tamat.

VI.

DONGÈNG DJALMA KASALAHAN DULU.

---

§ 1. Aja hidji djalma, oerang pigoenoengan, ari lemboerna di kampoeng Djolak, ngaranna Bapa Biloek. Ari gawèna njadap, njiun goela. Djung dui éta Bapa Biloek pamadjikannana doewa, sarta disalemboerkun, imahna paharupharup, balèna hidji, disangharupan koe doewa imah. Ari éta Bapa Biloek saban-saban datang ka luwung kana tangkal kawoeng, ari ditjokot lodong-lahangna, gus kosong-kosong baè. Tinja Bapa Biloek garètèkun bari goendoeng-gendeng: Na, saha djalmana noe sok maling lahang? Tinja Bapa Biloek balik ka lemboer, bèbèdja ka pamadjikannana, pokpokannana: Pamadjikan, lapoer-lapoer baè lahang tèh dipaling. Ajuna aing rèk njiun baroewang. Lamoen tatjan bunang mah, tatjan poewas baè. Aing moal waka-waka balik, lamoen tatjan bunang mah.

§ 2. Pèk njiun baroewang, broes kana lodong, bral kana sadapan, ngaitkun lodong, bral ka panggoelaan, njoempoet. Ari waktoe gus diusi lodongna, datang ael bikang, maling lahang. Toeloej éta ael wuru, kapaèhan, ngabrakakak dina sigaj, huntjutna tjanduwok, awakna sagedè djelema, roepana tjara djelema. Ari gus waktoe njadap, toeloej Bapa Biloek kana sadapan. Ana ditèndjo kana loehoer kawoeng, gus ngabrakakak si ael. Ari tjarèk Bapa Biloek: Toeh, noe sok

maling lahang tèh bunang. Tangkoerak sija! Paroekat-pariket ditjawet-tjangkèk, kalatjat naèk. Demi datang kaloehoer: Iih, awèwè karah bangsat tèh! Bapa Biloek mikirmikir: Iju noe maling, awèwè, lain lalaki; sapira-pirana tanaga awèwè. Ana dipikir-pikir, karoenja: Ah, anggoer koe aing dièwè. Gaproek keleted; inget baè si ael, Bapa Biloek ditangkup, lèjos dibawa kana loehoer tjadas dina tjoeroeg. Ari pok-pokannana: Apa Iloek, akang aing ajuna montong kapalang djadi salaki kami baè; tjitjing didiju, baranghakan mah koemaha kami. Tinja djadi asoep siloeman.

§ 3. Ael betah baè mangtaoen-taen, datang ka boga anak hidji. Dingaranan anakna lalaki Si Djamaoel. Ari mangsa harita Bapa Biloek gus inget ka djaman sorangan djung ka pamadjikan doewa; tinja Bapa Djamaoel tjurik. Kadèngé koe Amboe Djamaoel: Naha Bapa Djamaoel tjurik? Hajang naon, mènta naon? Pok baè, moal kakoerangan sagala-gala; Amboe Djamaoel sipatna. Ari tjarèk Bapa Djamaoel: Tjurik sotèh, lain koerang baranghakan, ngan inget basa di djaman, resep ngoentaj indjoek, njiunan tambang. Ari tjarèk Amboe Djamaoel: Sakitoe-kitoe baè tjurik, gampang: indjoek mah rèja. Bral Amboe Djamaoel ngala indjoek, tu lila ingking mawa sawidak kakab. Deker Bapa Djamaoel ngoentaj. Demi gus pandjang bunangna ngoentaj, toeloej ditambangkun, mudjuhna pandjangna nepi kahandap. Golongan dui, regoeh dui tjurik, koe hajang gura bral balik.

§ 4. Tjarèk Amboe Djamaoel: Naha, koe naon tjurik? Hajang naon? Ari tjarèk Bapa Djamaoel: Tjurik sotèh, sok inget ka djaman: dadaran tèh koe ngunah, njojolan oelam batoe. Ari tjarèk Amboe Djamaoel: Sakitoe-kitoe baè mah, gampang. Oerang ngala baè ka girang, kana batoe noe tara kasorang-sorang koe batoer. Tjarèk Bapa Djamaoel: Tjing, bral, atoeh gura ngala. Djung boedak bawa, sok tjurik hajangun njoesoe. Bral Amboe Djamaoel lumpang. Demi Bapa Djamaoel hajo ngoeloer manèh koe tambang, toeroen. Gedjlig, geledeg, loempat, balik, wantoe-wantoe sono ka pamadjikan. Boes ka noe kolot, pèk nganggo, tu raos; pèk

ka noe ngora, tu raos dui. Tinja gèk baè ngadawung di balè, bari koetoeck gendeng, njangtjarèk tèh: Ih, bating tuing boga pamadjikan doewa, tu saaelun hidji raosna. Tu lila datang Amboe Djamaoel, njoesoel, bari ngais anakna. Djol, sok boedak tèh kana lahoenan Bapa Djamaoel. Top Bapa Djamaoel: Tah, Si Djamaoel, kami njélèhkun. Ari Amboe Djamaoel balik dui kana tjoeroeg.

Tamat.

VII.

DONGÈNG DJALMA, SING-SEREWU TU AJA KANJAHONA.

---

§ 1. Aja doewa djalma, ngaranna hidji Ki Boeding, hidji Ki Tèlèng, pada njaba rurudjungan. Ari datang katengah-tengah djalan, manggih awi sapotong roewas, kira-kira sadjengkal pandjangna sarta boengbasna disopak. Demi kapanggih koe Ki Boedeng, bari ditjokot, pok-pokannana: Dulu, Tèlèng, aing nimoe sorok sondèr. Ari tjèk Ki Tèlèng: Ari silaing tu njaho di noe kitoe-kitoe atjan. Padjar sorok sondèr, guning èta gondjè ngosèr. Pakukuh-kukuh, tjèk saerang sorok sondèr, tjèk saerang dui gondjè ngosèr. Der geloet patelak, datang ka pada ngagolèr, tjara poejoeh diadoe. Ukur kitoe soemping mènak, ngaliwat, ngaronda djalan. Èta dui mènak sagala tu oeninga. Demi gus kitoe èta noe geloet dipisah, toeloej dipariksa: Koe naon manèh noe mangka geloet? Naon pasalna? Tjing, manèh tjarita; koe aing rèk dihoekoeman.

§ 2. Manjaet Ki Boedeng: Noen, djoeragan, soemoehoen pariksa; apoerwa koering dongkap ka geloet djung Ki Tèlèng, koering lumpang rurudjungan. Ari nepi kadiju, koering manggih èta guning awi sapotong roewas, boengbasna disopak. Ari koe koering ditjokot, ari diseboet, tjarèk koering: Dulu, Tèlèng, aing nimoe iju sorok sondèr. Tinja nambalang baè Ki Tèlèng, padjar koering tu njaho kitoe-kitoe atjan, guning gondjè ngosèr ngaranna. Ari koering

pakukuh-kukuh. Demi Ki Tèlèng ngarontok baé ka koering. Kitoe poerwana. Sakabèh-kabèh koering neda hoekoeman ka gamparan. Top ditjandak koe mènak bari dièdèng-édèng, bari kasaoerannana: Sija baroedak anoe gèlo kabèh. Guning, iju sorok sondèr lain, gondjé ngosèr lain. Demi kiju patoetna, ngaranna iju djidjibris balaga djibroes, sabab aing gus nèndjo barèto Amboe Si Keledjoeng njijoe k tjai tina daloeng, kitoe roepana. Ari tjarèk Ki Boedeng: Bèhna mah djoeragan mah èdan, tu poegoeh tuing hoekoemna. Ari tjarèk mènak: Noe mangka aing èdan, sabab sija mawa pièdanun ka mènak. Na, bonggan saha? Da sija tu njaho, aing tu oeninga.

Tamat.

VIII.

IJU TJARITA NABI JOESOEP.

---

§ 1. Bismi'llahi'rrahmani'rrahim. — Nabi Jakoeb kagoengan poetra opat. Anoe aja pangkasèpna Nabi Joesoep; sadèrèkna pameget noe tiloe hidji Roebil, doewa Jahod, tiloe Boenjamin, sareng saiboe sarama djung Boenjamin, kadoewa djung istri, ngaranna Dèwi Djénab, panggulisna sorangan poetra Nabi Jakoeb, iboena Dèwi Rahilah. — Katjatoerkun Nabi Joesoep hatoeran ka ramana, ari pokna: Ama, koering gadoeh hatoeran. Ari saer ramana: Mangkè, oelah popojan. Djung dui Nabi Jakoeb manggih tina sahidji tjarita, jèn mengkè aja djalma noedoehan, aja sora tanpa roepa: Anak manèh djadi ratoe di nagara Mesir, — munang pitoedoeh sahidji tina djero impian kur sarè jèn mengkè boga anak, djadi radja. Nabi Joesoep kukuh rèk hatoeran, koe ramana dipegatan: Mangkè, agoes, hulaanan; bisi kadèngè koe doeloer-doeloer, bisi serik sarèrèja, djung dui manèh boga indoeng tèrè. Ajuna oelah waka ngomong. Hadè, tapi koedoe nèjangan anoe singkoer, pigusanun oerang ngomong. Toeloelj njaoer dui Nabi Joesoep: Noen, ama, ajuna gus simpè, hentu aja djelema. Toeloelj Nabi Joesoep alak-ilik. Gantjangna toeloelj ditjandak ka kamar Nabi Joesoep koe ramana, sarta ladjeng dikoentji paguh pisan.

§ 2. Prak Nabi Jakoeb mariksa: Gura pok, Joesoep; naon piomongun manèh tèh? „Noen, koering, ama, gadoeh impian: koering kakara ngimpi kiju.” — Toeloelj dipopo-

jankun ka ramana: Koering puting tadi ngimpi dahar sara-ngèngè sareng boelan montjorong, sareng ngimpi néndjo bèntang, doewa rèjana, di malem Djoem'ah pisan, wantji tengah puting. Sareng lain riwan, teges impian, sareng koering sarè tèh ngan sorangan baè. Toeloej sasaoeran ramana: Tjoba, Jahod, Roebil koe manèh tèjang? Ajuna kur naou gawèna? „Noen, ama, ajuna doeloer koering kur aloeng bojong; koering hajang oeninga alamatna hadè atawa gorèng.” — Horèng iboena kawalon tèh gawèna kur ngintip di pipir imah. Toeloej Nabi Jakoeb sasaoeran ka Joesoep: Manèh oelah rèja tuing omong sarta oelah katara. Agoes lamoen hentu njaho èta perkara, boelan njatana indoeng tère, ari bèntang njatana doeloer tère, ari pananpoè njatana ama. Tah, lamoen tu njaho. Sarta èta impian aja dui alamatna. Agoes tèh pidjadiun ratoe sarta doeloer agoes pada noeroet kabèh ka parèntah agoes mengkèna. Kitoe timbalan ramana. Ana gus kitoe kadangoe koe iboena kawalon, jèn kitoe saorna ka Joesoep, ladjeng nangis iboena kawalon bari loempat ka tegal, njampurkun Jahod djung Roebil bari nangis.

§ 3. Ari saor iboena: Jahod, Roebil, naha manèh hentu boga pikir, hentu perih nja ati doelöer manèh bakal djadi ratoe sarta manèh bakal djadi pangarit? Na, hentu boga kaèra. Saroewa pada toeroenan, disapirakun tuing nja hidajat. Toeloej Jahod djung Roebil ngawalonan ka iboena: Iboe, kadjun tuing, da gus pada aja ridjkina sareng hentu saroewa djalma tèh, pada misah-misah ridjkina. Soekoer Joesoep djadi ratoe, sabab koering doeloer ka Joesoep. Hadè ogè salah-saoerang. Koering mah ngan dèk noeroet. Kitoe saorna Jahod djung Roebil. Toeloej bendoe iboena katjida pisan, sabab poetrana ngomong kitoe. Ari tjek iboena: Toeloej boeboedakunnana, lamoen kitoe mah Si Jahod djung Si Roebil. Noen, iboe, lamoen kitoe, tu ngandel ka Pangéran. Lamoen djalma saroewa hidajatna, saroewa soegihna, djadi Goesti Allah hentu kawasa, lamoen kitoe gus pihidajatunnana. Toeloej iboena moelih ka boemina. Sug dipariksa

koe Nabi Jakoeb: Na, timana manèh tèh, njai. Toeloj ngawalonan: Koering poelang ti tegal, njarèk baroedak oelin. Gus kamanah koe Nabi Jakoeb bari njaoer dina ati: Palang-sijang aing ngomong djung Joesoep kadèngè koe Dèwi Hail.

§ 4. Katjatoerkun Jahod djung Roebil, Boenjamin kur aroelin. Djol baè djalma gedè loehoer, toeloj nanja ka Jahod, ka Roebil, ka Boenjamin, ari pokna: Kur naon manèh didiju? Oelah aroelin tuing. Soegan sijun koe indoeng manèh, sarta manèh moal diakoe anak koe indoeng manèh djung koe bapa manèh, sabab manèh kangungunahan baè, hentu èra koe doeloer boengsoe. Sarta manèh gus gedè, mudjuhna boga pikir kokolotun, sarta manèh koedoe panas hatè, sabab èta doeloer manèh rèk djadi ratoe. Koemaha pikir manèh? Hentu èra koe Joesoep? Saroewa pada toeroenan Nabi djung manèh bakal djadi pangarit, djadi toekang mitjun roentah. Èta masing ijatna pisan, bakal kabalangsak manèh, dititah koe doeloer boengsoe. Lamoen tu èra, nja lain djalma. Lamoen kami boga doeloer kitoe, murun dipaèhan baè, oelah sina hiroep kitoe. Pokna djalma noe gedè loehoer tèja kadèngè koe Jahod; toeloj ngomong ka Roebil djung ka Boenjamin: Koemaha ajuna oerang toeroet atawa montong èta djalma ngomongan kitoe? Ari tjarèk Roebil: Hajoe baè, oerang toeroet, sabab bakal ngalindih ka oerang, matak ngèlèhkun ka oerang. Èta anoe mapatahan bener, djung iboe tadi sasaoeran kitoe. Bisi moal munang balik, lamoen tu ditoeroet. Lamoen ditoeroet papatah djalma noe gedè tèja, tangtoe iboe karoenjaun ka oerang sarta munang tarima.

§ 5. Ari Boenjamin ngerik harita, karoenja ka Joesoep, sabab rèk dipaèhan. Pèk diadjak Boenjamin koe Jahod: Hajoe, oerang paèhan Joesoep. Tjarèk Boenjamin: Alim koering mah; sijun koering koe ama, hentu kadoega. Ari tjarèk Jahod: Lamoen tu daèk, manèh dipaèhan koe kami. Gantjangna Boenjamin noeroet ka Jahod, sijun dipaèhan, sarta Boenjamin oemoer salapan taoen. „Djung Boenjamin, manèh lamoen poepoelih ka ama, tangtoe dipaèhan.” — Tjek Boenjamin: Moal, soepaja oelah dipaèhan baè koering.

Malah-malah koering gè guluh ka Joesoep. Tapi sadjeroning ngomong kitoe tèh tjurik dina atina, sabab karoenja ka Joesoep. Gantjangna toeloj pada baralik. Kasampak ramana djung Joesoep, ari iboena di dapoer baè. Toeloj oengggah Jahod ka boemi, toeloj ngadjak ka Joesoep: Hajoe, Joesoep, oerang oelin djung kami, djung Roebil. Saoer ramana: Agoes, Joesoep oelah dibawa; iju boedak masih lutik. Manèh baè oelin kaditoe tiloan. Kukuh Jahod ngadjak oelin, kukuh koe ramana disaoeran: Oelah dibawa Joesoep, — sabahna ramana gus tug baè dina manahna sarta Jahod gus sèdjèn boedina. Kukuh baè Jahod ngadjak oelin sakudung baè. Toeloj koe ramana didjoeroengkun, tapi mihapè: Jahod, koe manèh oelah dikanijaja, sarta oelah djaoeh tuing nja oelin, ka noe dukut baè. Poma-poma, Jahod, Roebil, Boenjamin.

§ 6. Gantjangna toeloj dibawa koe Jahod. Èta ramana, sadjeroning dibawa Joesoep koe Jahod, melang baè, hentu ngunah manah. Kotjap Joesoep toeloj baè dibawa koe tiloan. Ari datang ka luwung, aja tegal sautik; pèk diringkoes soekoena Joesoep, lungunna dibanda. Toeloj dipakè aloeng bojong koe tiloan, tapi Boenjamin mah miloe sotèh, dina atina nangis baè, sarta moedji ka Allah: Moga-moga doeloer aing oelah kuna dipaèhan koe Jahod (dina atina Boenjamin). Toeloj Joesoep dihantem tu urun-urun, dipakè aloeng-aloengan, toeloj digoesoer sarta bari ditoempakan, hentu kènèh paèh. Toeloj dilaan talina tina soekoe djung tina lungun. Barang gus dilaan talina, Joesoep susurian bari sasaoerannana: Naha, akang, huruj tuing? Buki ambek Jahod: Naha, Joesoep, tu gura modar? Tinja gus welèh, toeloj baralik dui kabèh. Ari gus nepi ka djalan, sug Roebil ngomong ka Jahod: Akang, koemaha? Joesoep tangtoe hatoeran ka ama koe oerang dikanijaja; murun ama njusul ka oerang. Njing, ajuna koemaha, soepaja oelah njusul ka oerang? Tjek Jahod: Hajoe, balik dui baè. — „Joesoep, hajoe, oerang ngala laoek.” Tjarèk Joesoep: Mangga, tapi oelah ngahuruan. Tinja toeloj dibawa dui koe Jahod.

§ 7. Gus djaoeh pisan, bèh, manggih hidji soemoer liwat

saking djerona. Sug ditempo, tètèla djero katjida. Gantjangna Joesoep disaoer koe Jahod. Gus kabèh pada narempo soemoer, Roebil, Boenjamin, Joesoep ditengah. Toeloej baè Joesoep dikoentjloengkun ka soemoer koe Roebil, sarta pada malèdogan koe batoe kana soemoer, ditoeroegtoeg baè koe batoe gedè. Gus welèh malèdogan. Sug digeroan tiloehoer; Joesoep nèmbaran tidjero soemoer: Iju koering dihandap. Toeloej dibalèdogan dui; tjek Roebil: Ajuna mah modar; hajoe, oerang baralik baè. Bral kabèh, baroedal. Ana datang ka djalan, manggih andjing; toeloej dikepoeng, kerewek bunang andjing tèh. Pèk dipuntjit, getihna dipakè ngagoejangkun badjoena Joesoep, kur lapor ka ramana. Tinja toeloej dui di djalan. Ngomong ka Boenjamin: Lamoen Boenjamin poepoelih ka ama, mengkè manèh dipaèhan dui tjara Joesoep koe kami. Ari tjarèk Boenjamin: Moal poepoelih ka ama; malah koering gè guluh ka Joesoep, sabab Joesoep pidjadiun radja. Èta sadjeroning ngomong kitoe Boenjamin tjurik koe langkoeng kawatir djung sono ka Joesoep. Ngomong kitoe sotèh, koe sijun baè koe Jahod.

§ 8. Katjatoerkun gus daratang Jahod, Roebil, Boenjamin ka imah. Toeloej mariksa ramana: Mana ari Joesoep? Koe manèh bet ditinggalkun. Melang temen ka Joesoep. „Ari ajuna èta Joesoep, ama, dihakan maoeng, hentu kanjahoan koe koering. Koering kur mandi tiloëan; ari Joesoep di pasir, hentu miloe ka tjai. Malah iju aja tandana; dina badjoe pinoeh koe getih. Koe koering timoe ti noe bala. Ramana bendoe: Mana kitoe ogè dipaèhan koe manèh. Ari saer poetrana: Lamoen hentu pertjanten ama ka koering, mangga gura saer itoe maoengna. Gantjangna pèk disaoer. Djol datang maoeng tèh pirang-pirang, pada ngaduhusan ka Nabi Jakoeb. Toeloej dipariksa koe Nabi: Enja manèh njatoe anak aing Joesoep? Sug maoeng ngawalonan: Koering hentu pisan ngadahar poetra sampéan. Koering tu kadoega tuing; oelabon ngahakan, néndjo gè. Liwat saking koering sijun koe poetra sareng isin koe tjahajana Nabi Joesoep, sarta maoeng soempah. Toeloej njaoer dui ka poetrana: Mana

kitoe ogè koe manèh Joesoep dipaèhan. Ari tjek poetrana: Noen, soemoehoen, rama, doeka èta perkawis Joesoep. Koering kabingoengan; lamoen hentu koe maoeng mah, tapi aja getihna. Parandènè kitoe koe koering rèk ditèjangan baè; soegan katimoe, noen.

§ 9. Tinja toeloj pada lumpang dui Jahod, Roebil, Boenjamin. Katjarita ramana linggih di boemi. Anoe matak hentu angkat, kur aja rahmating Pangéran. Horèng poetra-poetra tèh maregat di djalan, karepna rèk ngarah maoeng, bonggan maoeng ngomong kitoe. Tjarèk Jahod: Oerang paèhan baè èta maoeng. Katjarita noe kur ngaduhusan Nabi Jakoeb amit, moendoer kabèh. Gantjangna toeloj lumpang kabèh. Ari nepi ka djalan, èta maoeng dipegat koe Jahod bari matek pedang, diamang-amang. Ari maoeng balik dui ka Nabi Jakoeb. Sug dipariksa maoeng tèh koe Nabi Jakoeb: Koe naon manèh noe matak baralik dui? Sug maoeng ngomong: Noen, sim koering sijun koe poetra-poetra gamparan. Koering dipegat di djalan, rèk dipaèhan. Toeloj Nabi Jakoeb neda ka Pangéran èta maoeng oelah kapanggih koe Jahod. Toeloj maoeng balik, diparengkun koe Allah Ta'ala èta maoeng dibawa koe angin. Ari Jahod gawèna ngadagoan baè. — Katjarita aja hidji awèwè, ngaranna Nji Kapilah, sedjana rèk ngala tjai kana soemoer. Toeloj nimba sakali bari ningali ka handap, bari ngomong: Naha iju soemoer bet aloes-aloes tuing sarta matak sérab. Kami kakara manggih ajuna. Toeloj timbana didjait, pananpoè tu katèmbong, sabab kapindingan koe tjahaja Nabi Joesoep, sarta Nji Kapilah kapaèhan, sabab nèndjo tjahaja Nabi Joesoep.

§ 10. Katjatoerkun èta Jahod pada ngomong: Koemaha iju pananpoè uwuh, tapi tjaang? Mana kitoe gè si Joesoep bidjil tina soemoer. Toeloj ditarèjang kana soemoer. Tjerak Roebil: Enja baè; toe guning Joesoep kur digoegoeloeng baè koe awèwè. Pèk ditanja awèwè tèh koe Jahod: Naha sija wani-wani njokot tina djero soemoer? Toeloj ngawangsoelan: Noen, koering kur ngala tjai, kasijoek koe koering. Toeloj Joesoep ditjokot dui koe Jahod sarta bari digoego-

soer ka noe djaoeh. — Aja sahidji nangkoda nanja ka Jahod: Koe naon éta boedak digoegoesoer? Tjek Jahod: Iju boedak dèk didjoewal, sabab kami ngèwa iju ka boedak. „Saha ngaranna boedak tèh?” Tjek Jahod: Joesoep; ari hargana saratoes. Tinja toeloej dibawa ka imah nangkoda Joesoep, sarta Jahod, Roebil, Boenjamin djol datang ka ki nangkoda. sug dibajar doewa ratoes. Toeloej baralik ka ramana. Pok Jahod hatoeran ka ramana: Ari ajuna Joesoep aja, tapi kur boeboeroeh di nangkoda. „Naha koe manèh tu dibawa kadiju?” Tjarék Jahod: Tu daèkun. — Kotjapna Joesoep gus tetep di nangkoda sarta tu munang tèmbong kaloewar. Dipakè kanjaah koe nangkoda, sarta buki mantjoer tjahajana éta Joesoep. Djalma kabèh pada hajang ka Joesoep, hentu munang nèndjo, ditundun di peti baè. Raosna nangkoda asa boga goenoeng emas baè, sarta djalma wani pinoeh, rèk nongton Nabi Joesoep. Bèdjana gus lahir, di nangkoda gus hurin pinoeh di pipir boemi, di pipir luit, koe djalma awèwè lalaki.

§ 11. Sug nangkoda ngomong: Saha-saha noe hajang nèndjo ka Joesoep, hadè, tapi koedoe pada mèrè doewit, sapèrak hidji djalma. Gantjangna kabèh djalma pada mawa doewit koe hajang njaho di roepana Nabi Joesoep. Gus djalma tèh uwuh noe hajang njatoe, ngan hajang subuh nèndjo Joesoep baè, sarta uwuh dui noe diomong tèh, ngan Joesoep baè. Aja hidji djalma, omongna ka nangkoda: Iju koering mawa doewit, hajang nèndjo Joesoep. Sug miwarang nangkoda ka Joesoep: Tèmbongkun ramo tèh Joesoep. Sug ditèmbongkun ramona, ditèndjo koe noe mèrè doewit tèja, toeloej baè kapaèhan, koe sabab nèndjo tjahajana Nabi Joesoep. Rarasaannana nèndjo salirana baè, soeka katjida sarta matja: Alhamdoe lillahi. Toeloej éta noeroetan djalma noe tihula. Kabèh djalma burang puting pada narongton Joesoep, taja soewoengna. Katjatoerkun Dèwi Djoelaèha di nagri Mesir, guruhana Patih Kapiroè' ladjidj, gus munang bèdja ti oenggal djalma noe parolang-anting, jèn Nabi Joesoep gus lahir, ari ajana di ki nangkoda. Toeloej Dèwi

Djoelaèha hatoeran ka tjarogèna: Noen, koering ajuna rèk nongton Joesoep di ki nangkoda. Ari saer tjarogèna: Oelah, njai; mengké kami hula rèk laladjo baè. Kuku baè Dèwi Djoelaèha hajang njaho. Gantjangna sug dipiwarang koe tjarogèna; toeloj Dèwi Djoelaèha laladjo.

§ 12. Katjatoerkun gus nepi ka nangkoda, sarta koe ki nangkoda dihormat èta Dèwi Djoelaèha, sabab guruha Patih Kapiroè' ladjidj. Sug Dèwi Djoelaèha sasaoeran: Kami noe matak kadiju tèh, munang habar Joesoep gus lahir sarta aja didiju. Èta kami hajang njaho ajuna di roepana Joesoep, hajang njaho kasèpna. Sug nangkoda ngawalonan: Aja pisan èta Joesoep di koering, tapi bunang muli. Saha-saha noe hajang njaho ka Joesoep, koedoe bidjil doewit. Ari ningali ramona baè sapèrak. Oepami kabèh salirana Joesoep katingali, koedoe sapoeloeh roepija. Èta gus pasti; tu munang koerang. Ari saer Dèwi Djoelaèha: Hadè; sabaraha baè pamènta ki nangkoda, koe kami dibajar. Tinja toeloj ki nangkoda djung Dèwi Djoelaèha asoep ka kamar. Toeloj koe ki nangkoda dibidjilkun Joesoep tina djero peti. Sug koe Dèwi Djoelaèha kapijoehan, koe sabab sèrab ningali tjahajana Joesoep. Ari gus èling, sug sasaoeran ka nangkoda: Ajuna dibuli baè koe kami, sarta hargana, sakoemaha baè pamènta nangkoda, koe kami dibajar, rèboe atawa laksa. Tjarèk nangkoda: Moal didjoewal; masih koe doewit emas satimbangna gè, moal dihatoerkun. Tinja toeloj moelih Dèwi Djoelaèha.

§ 13. Gus soemping ka boemina, toeloj hatoeran ka tjarogèna: Tjing, ari ajuna ngakoe pamadjikan ka koering, atawa hentu? Lamoen ngakoe ka koering, pangmulikun boedak sahangana baè, sabab koering tu boga anak. Lamoen tu dipanggaluhkun mah, koering serahkun baè. Ari Patih ngomong dina atina: Koemaha iju djalma èta bet ngomong kitoè? Sug mariksa tjarogèna: Koemaha manèh noe matak ngomong kitoè? Kami hajang njaho. Dèwi Djoelaèha ngawangsoel: Noen, kakang, mana djadi Patih ogè, gegedèn sarta soegih, naha kaèlèhkun tuing koe nangkoda, datang

ka bisa muli djalma? Ari moenggoehing kakang mah, hentu aja tandana djadi Papatih sarta buhngar; éta tatjan aja tandana. Njing, soegan era baé katjèk koe nangkoda. Djung dui lamoen tu dibuli éta boedak sahidji, noe di nangkoda, montong mihoekoem koering. Èra koe batoer sasama soegih, sarta koering tu boga anak pibatoerun di imah. Patih mikir dina ati, datang ka disesedek koe pamadjikan. Gedè hatèna Patih Kapiroè' ladjidj, toeloej nangkoda disaoer koe Patih.

§ 14. Tu lila dui gus djol ki nangkoda, ngaduhusan ka Patih Kapiroè' ladjidj. Toeloej baé mariksa: Manèh noe matak disaoer kadiju, ajuna kami munang bèdja, manèh jèn muli boedak. Sabaraha dibulina? Ajuna bawa kadiju; éta boedak koe kami dibuli dui. Ki nangkoda ngawalonan: Noen, perkawis boedak, dibulina doewa ratoes pasmat. Ajuna dipoendoet, soemangga. Gantjangna toeloej Joesoep ditjokot; djol baé datang, toeloej Joesoep disanggakun ka Patih. Sug nangkoda dipaparin doewit koe Patih lima ratoes pasmat. Langkoeng soeka ki nangkoda dipaparin doewit. Katjarita gus boedal, mawa doewit. Joesoep gus tetep aja di Patih sarta dipaké kanjaah. Gus asa boga goenoeng emas baé sarta asa ka poetra baé. — Katjatoerkun éta Patih sedjana rèk ngaronda; ari Joesoep djung Dèwi Djoelaèha tinggal, tu ditjandak ngaronda. Kotjap Dèwi Djoelaèha liwat saking hajang ka Joesoep. Toeloej digoegoeloeng éta Joesoep, tu munang, emboeng. Toeloej ditjandak ka enggon Joesoep, rèk kagoda. Barang rèk ngadjima, ras èling kana lapal „La ilaha illa' llah,” ngaguwat Nabi Joesoep loengsoer dui kaloewar. Koe Dèwi Djoelaèha dioedag, katèwak badjoena Joesoep, bedah titoekang koe Déwi Djoelaèha.

§ 15. Tu koengsi lila djol soemping tjarogèna Dèwi Djoelaèha. Toeloej baé Dèwi Djoelaèha hatoeran ka tjarogèna: Noen, kakang Patih, éta boedak bangkawarah, ka koering ngoehngak lanjap baé. Èta koering hentu soeka, rèk dihina koe si Joesoep. Koering rèk didjinahan; koering dioedag-oedag, rèk bidjil kaloewar, hentu munang koe si Joesoep. Ajuna koedoe ditangkep. Toeloej Joesoep ditangkep sarta

toeloej dipandjara-busi, hentu dipariksa dui, da gus poegoeh dosana. Ari rup puting, Patih kur koelem, ngimpi aja noe mèrè pitoedoeh: Èta Joesoep oelah dipandjara; tanja hula itoe boedak, noe kur diajoen, oemoer tiloe boelan. Ras Patih èling, toeloej boedak tèh ditanja koe Patih: Njing, agoes soegan oeninga èta perkara Dèwi Djoelaèha. Tatana mana èta noe gorèng? Enja koela tu perjoga nanja ka boedak, tapi Goesti Allah noe kawasa. Toeloej boedak ngawangsoel: Ari koela mah tatjan njaho di hadè-gorèngna, wantoe koela boedak kènèh. Ngan soegan aja tandana baè: èta Joesoep lamoen badjoena sowèh tiharup, Joesoep noe gorèng, lamoen ti toekang sowèhna, awèwè noe gorèng. Toeloej Patih nèjang, boektina ka Joesoep, disampurkun ka pandjara busi. Sug ditèjang badjoena, titoekang sowèhna. Tjek Patih: Mana kitoe gè gogoda baè ka aing noe ngomong tèh. Toeloej Joesoep dipaguhan baè pintoena.

§ 16. Katjarita Radja kagoengan impian puting tadi. Toeloej noedjoem kabèh dikoempoelkun, Radja rèk ngamoesa-warahkun impian. Gantjangna gus koempoel kabèh; toeloej Radja ngalahir: Koemaha? Oerang ngimpi kiju. Wet ningali aja majang toedjoeh, tapi toehoer, mulit kana majang hédjo, toedjoeh dui réjana. Djung dui aja sapi koeroe, ngahakanan sapi lintoeh: èta saroewa baè pada toedjoeh. Naon èta pialamatunnana? Kabèh noedjoem uwuh noe ngawangsoel, sabab impèn Radja langkoeng nja soengkil. Ari tjek sahidji noedjoem: Perkawis impèn gamparan riwan baè. — Katja-toerkun aja doewa djalma di pandjara djung Joesoep, sabab djalma gorèng pagawéan. Toeloej noe doewa djalma tèh pada ngimpi: noe hidji ngimpi naèkan aruj dina kalapa, noe hidji dui impiannana ngimpi manggoelan kusik ka sagara. Toeloej nanjakun ka Joesoep, pèdah batoer di pandjara tiloan: Koering, Joesoep, ngimpi naèkan aruj, liwat langkoeng loehoerna, dina kalapa. Ari tjarèk Joesoep: Bakal aja hidajat; mengkè sampéan, ari dikaloewarkun, didjiun djoe-roe-toelis. „Na, nja kitoe, Joesoep?” — Lamoen sampéan tu ngandel, mengkè koela rorodjok koe gobang anoe sukut,

mengkè ari sampéan kaloewar. — Ari gus kitoe saorang dui nanja: Koemaha? Ari koering ngimpi nanggoeng kusik, liwat saking nja burat. „Ari sampéan bakal padoe gedè, ari kaloewar.”

§ 17. Hentu koengsi lila dui toeloej baè èta noe doewaan dikaloewarkun, sarta toeloej baè didjenengkun djoeroe-toelis èta noe ngimpi naèk tèja, noe saorang dui toeloej baè padoe gedè. — Katjarita Radja njaoer noedjoem, rèk mariksa gus munang pitoedoe atawa tatjan: Lamoen gus munang pitoedoe, guwat-guwat kami hajang njaho alamatna. Kabèh noedjoem pada bingoeng, sabab tatjan munang pitoedoe. Sug Radja nimbalan: Saha-saha noe nimoekun èta alamatna impian kami, tangtoe bakal didjiun Patih koe kami. Kabèh djalma pada tapa ti burang ti puting, hajang timoe pialamatunnana impian Radja. — Katjarita èta djoeroe-toelis noe anjar tèja sasaoeran di pasèban: Ajuna gamparan montong néjangan ka noe djaoeh èta perkawis kaèwedan gamparan. Ajuna aja; malah-malah koering gus ditèjang koe èta djalma, bener saomongna, tu pisan njalahan. Malah koering rèk gadoeh hadjat ka èta djalma, noe mèrèan pitoedoe ka koering. Toeloej Radja mariksa: Hè djoeroe-toelis, dimana ajana èta djalma, noe bakal bisa njeboet alamatna impian kami. „Noen gamparan, èta poen Joesoep ngaranna, noe aja di pandjara busi tèja.” — Njing, ajuna guwat koe manèh saer, sina datang kadju.

§ 18. Toeloej djoeroe-toelis ka Joesoep. Tu lila djol datang, toeloej baè disanggakun ka Radja. Prak koe Radja dipariksa: Ajuna, Joesoep, kami munang bédja ti djoeroe-toelis, manèh njaho alamatna impian. Ari kami ngimpi manggih majang toehoer toedjoeh, mulit kana majang hédjo toedjoeh. Èta naon pialamatunnana? „Noen, perkawis impèn gamparan kitoe, alamat aja katiga toedjoeh taoen sareng bakal patjeklik rosa. Ajuna gamparan koedoe lega njawah sareng koedoe loba parè, loba béas.” — Djung dui dawoeh Radja: Aja dui impian kami, ngimpi aja sapi koeroe toedjoeh, ngahakanan sapi lintoeh toedjoeh. Èta naon pialamatunnana? „Noen, perkawis èta impèn gamparan, alamat naèk

Pandjenengan gamparan noe luwih agoeng." — Na, nja kitoe, Joesoep? — „Noen, soemangga raraoskun baè koe gamparan dina sataoen kadoewana. Èta lamoen njalahan, koering paèhan baè koe gamparan." — Dimanahan koe Radja jèn Joesoep ihlas pisan: Mana kitoe gè enja Joesoep njaho. Toeloej Joesoep amit ka Radja: Noen, koering rèk ka pandjara busi dui. Ari dawoeh Radja: Ajuna, Joesoep, moal dipandjara dui; ajuna manèh koe kami rèk didjiun Patih, sarta gus tepi ka pitakdirun manèh. Gantjangna Joesoep gus djadi Patih, sarta toeloej metakun kana njawah-njawah, sarta gus pimahiun parèna kana toedjoeh-taenun.

§ 19. Pèk oendjoekan ka Radja jèn gus sadija parè, kinten tjekap kana toedjoeh-taenun. Radja buki tambah asihna ka Joesoep. Sug Radja nimbalan dui: Ki Patih, ajuna gura marèntah noetoe sing sadija, béas sing loba. Gantjangna toeloej marèntahkun noetoe. Gus sadija kabèh, taja kakoe-rangan. Katjarita Radja djadi tambah soegih, bareng dipapa-tihan koe Joesoep. Tinja Radja sasaoeran: Ari oerang gus sepoe; mengké lamoen tepi ka adjal kami, koedoe koe Joesoep ditoeloejkun djadi Radja. Gantjangna tjarita. Èta Radja gus poepoes, tepi kana adjalna baè; toeloej Patih djadi Radja. Katjakoerkun Radja tatjan kagoengan guruha. Kajatoerkun Dèwi Djoelaèha gus sepoe sarta gus tu kagoengan tjarogè. Dina mangsa harita Radja kur basijar sarta bari toenggang karèta. Ari Dèwi Djoelaèha di djalan, rèk didoepak baè koe Radja, sabab gus kolot sarta gorèng patoet. Toeloej Dèwi Djoelaèha moelih ka boemi, sarta tjurik koe nalangsa rèk didoepak koe Radja tina karèta, bari ditoenggangen. Toeloej Dèwi Djoelaèha neneda ka Pangéran: Hentu soeka ka malaikat Djabrail; iju awak koering dikolotkun. Soedjoed soekoer sapuputing; gantjangna toeroen malaikat Djabrail, sarta Dèwi Djoelaèha dioesap rarajna. Toeloej djadi nonoman dui sarta tambah-tambah gulisna, disaroewakun djung oemoer lima-welas taoen.

§ 20. Toeloej Radja ngaronda dui ka djalan. Aja hidji istri gulis, nja èta Dèwi Djoelaèha, kaoninga koe Radja.

Saha itoe? dawoeh Radja; djalma gulis-gulis tuing. Ladjeng disaoer koe Radja; toeloej baè Dèwi Djoelaèha asoep ka boemina, toeloej baè ngaos Koer'an. Toeloej koe Radja ditoetoerkun, kasampak kur ngaos; tonggoj baè sarta moengkoer ka Radja. Toeloej koe Radja disampurknn tipajoenun-nana; Dèwi Djoelaèha imoet. Sug Radja mariksa: Koemaha, njai? Ajuna koe akang rèk ditikah, kersa atawa hentu kersa? Sarta akang tatjan boga guruha. Ari saor Dèwi Djoelaèha: Insa Allahoe Ta'ala! Radja anjar noe pikagoenganun koering tèh. Gus ti Loh-mahpoedna nja Nabi Joesoep noe pikagoenganun koering tèh, noen. Tinja toeloej ditjandak Dèwi Djoelaèha ka boemi Radja. Gantjangna prak baè rèndèngan Radja ka Dèwi Djoelaèha. — Gus kakotjapkun nagara Mesir Radjana anjar sarta saroewa baè istri pameget aloesna, sarta kotjap buhgarna, sabab titinggal Radja noe poepoes tèja. Nabi Joesoep dimakboel gus djadi Radja Mesir, sarta soegihna gus langkoeng-langkoeng, kamashoer ka oenggal nagri.

§ 21. Katjarita gus nepi ka mangsana paila di oenggal nagri; ngan di Mesir, anoe soegih koe parè, koe béas. Gantjangna gus pada daratang ka Mesir rèk ngoejang ti oenggal nagara. Katjarita ti nagara Kanaan rèk ngaroejang sarta tatanja di djalan-djalan. Munang bédja ti aki-aki jèn aja di nagara Mesir, noe rèja parè, rèja béas. Gantjangna toeloej baè; hentu kotjap di djalanna. Gus djol baè datang ka nagara Mesir. Toeloej nanja ka oerang dinja: Wo, ki mas, soegan baè oeninga. Ari didiju saha noe loba béasna? Ari tjarèk oerang Mesir: Loba pisan, tapi di Radja. Kabèh ogè noe pada daratang tèh, moro ka Radja baè. Toeloej oerang Mesir tèh nanja: Ari sampéan oerang mana? Didjawab: Ari kaoela djaoeh, ti Kanaan. Noe matak datang kadiju tèh, di Kanaan gus tu aja buli-buliun atjan, béas tèh atawa parè. Gantjangna toeloej baè Jahod asoep ka nagarana, toeloej ka koedang béas. Pareng Radja kur ngersakun ngaronda koedang béas, prok baè djung Radja. Ladjeng dipariksa koe Radja: Timana iju djalma? Tjédok njembah: Noen, abdi djaoeh, ti Kanaan. Dipariksa dui koe Radja: Ari manèh anak

saha, sarta rék naon kadiju tèh? „Noen, ari bapa abdi Nabi Jakoeb, sareng sedja abdi tèh rék ngoejang.”

§ 22. Gantjangna koe Radja toeloej tjandak sarta piwarang ka dapoer, dipiwarang dibèrè ngopi dadaharan. Ana gus barangdahar, dipariksa: Sabaraha manèh rék muli béas tèh? „Noen, abdi ngan sautik; ngan gadoeh salapan pasmat.” Gantjangna dipaparin koe Radja lima-welas-ringgitun béasna. Doewit, noe salapan pasmat tèh, disanggakun ka Radja, sarta noe dipaparin béas tèh pada ngomong dina atina: Naha oerang dipaparin rèja koe Radja. Gantjangna pada oendjoe-kan rék baralik. Ladjeng radja nimbalan: Ajuna kami talatah ka bapa manèh. Panghatoerkun salam tadim kami. Pomapoma pisan koedoe didatangkun koe manèh. Ngawalonan ka Radja: Noen, soemangga pisan, sareng abdi gè badè ngaduhusan dui. Gantjangna taroeloej ‘balik; hentu katjarita di djalanna. Gantjangna gus djol baè datang ka boemina. Prak tjatjarita: Noen, ama, koering diwijatan koe Radja Mesir ngahatoerkun salam tadim. Ari saer Nabi Jakoeb: Alhamdoe lillah! „Djung dui naha bagur temen Radja tèh, hentu tjara radja noe lijan-lijan. Sareng koering dihormat, dipaparin dahar ngopi. Sareng koering muli béas tèh, salapan ringgit, koe Radja dipaparin lima-welas-ringgitun.” — Èta Nabi Jakoeb njaoer dina manah: Palangsijang noe djadi Radja Joesoep, gus dimakboel sahadjatna. Ladjeng Nabi Jakoeb soedjoed soekoer ka Pangéran. — Katjatoerkun Jahod, Roebil, Boenjamin rék lumpang dui ka Mesir. Toeloej baè; tu kotjap di djalanna.

§ 23. Gantjangna gus djol baè ka nagara. Prok djung goelang-goelang; ditanja koe goelang-goelang. Rék kamana iju djelema rèja-rèja? Oelah arasoep; soegan isin koe Radja Mesir. Kukuh baè rék asoep; toeloej koe goelang-goelang dioendjoekkun ka Radja, jèn: Badè aja djalma pirang-pirang noe rék ngoejang. Radja ladjeng loengsoer, njampurkun èta noe ngoejang; ladjeng dipariksa: Iju oerang mana? „Noen koering anoe ti nagara Kanaan tèja.” — Koemaha, dawoeh Radja, kami ngahatoerkun salam tadim tèh; gus katarina atawa tatjan koe bapa manèh? „Noen, gus katampi pisan,

sareng maos Patihah poen bapa tèh, noen.” — Tinja mariksa dui Radja: Manèh boga sabaraha doeloer? Koe kami rèk dipaparin pakir. Ngawalonan ka Radja: Noen, soemoehoen, ngan opat, tapi tinggal tiloe. Dawoeh Radja: Kamana anoe hidji, djung saha ngaranna? Noen, ari ngaranna si Joesoep. Koe koering didjoewal ka nangkoda, ari doewitna dipakè ngamoemoelè bapa koering, basa bapa koering tu-damang, noen.” — Ari dawoeh Radja: Koemaha, manèh na tu karoenja ka Joesoep, basa waktoe koe manèh didjoewal? „Noen, Radja, karoenjana mah liwat saking. Dawoeh Radja: Dikoemahakun dui Joesoep koe manèh, samèmèh didjoewal? „Noen, soemoehoen, dikoentjloengkun koe koering, tapi tu paèh, noen.” — Ari dawoeh Radja: Karoenja temen ka Joesoep.

§ 24. Gantjangna sug miwarang: Pangmèrèkun dui béas koe manèh, goelang-goelang. Gantjangna sok dibèrè béas pirang-pirang koe goelang-goelang. Toeloelj doewitna diha-toerkun ka Radja noe ti Jahod, koe Radja gus katampi. Ari koe Radja, sabotna barongoh, entik béas tèh diasoepekun kana wadah béasna Boenjamin. Ari Jahod tu njana diusi entik emas. Gantjangna toeloelj boedal kabèh. Kira-kira gus aja sapoeloeh toembak djaoehna ti Radja, toeloelj Radja miwarangan hidji goelang-goelang njoesoel Jahod, jèn: Entik emas kabawa. Toeloelj disoesoel; gus kasoesoel. Ari tjarèk goelang-goelang: Soegan aja kagoengan, kabawa koe sampéan. Gantjangna dikorèhan oenggal wadah béas, ana kapang-gih ti wadah béas Boenjamin. Tjek goelang-goelang: Ajuna koe kami rèk dibawa iju batoer sampéan, rèk disanggakun ka Radja, sabab maling kagoengan Radja. Ari tjek Jahod: Moal dibikun Boenjamin mah, karana kaeola tu njaho ari éta kagoengan Radja kabawa. Ajuna gura tjandak koe sampéan. Ari Boenjamin moal dibikun. Anggoer soeka paèh baè, manan mikun Boenjamin mah ka sampéan. Ari tjarèk goelang-goelang: Ajuna mah koedoe balik dui baè kabèh. Oerang ngaduhusan ka Radja. Kari koemaha timbang-timbang Radja baè.

§ 25. Gantjangna baralik dui; djol daratang. Ladjeng koe

Radja dipariksa: Saha noe njokot kagoengan kami? Ari tjeK Jahod: Noen, koering mah hentu njokot, ngan iju poen doeloer ki Boenjamin. Ari dawoeh Radja: Ajuna manèh baralik baè ka Kanaan; ari iju doeloer manèh ingkun baè di kami-Kahajang boga batoer oerang Kanaan, sarta bakal dipariksa hula. Ari manèh bawa iju soerat ti kami kur ka bapa sampéan. Jahod ngawalonan ka Radja: Noen, perkawis timbalan gamparan sakitoe, soemangga pisan, noen. Prak Radja ngadamel serat. Ari dina djeroning serat: Assalamoe alaèkoem, ja Rama, kur linggih di nagara Kanaan. Ajuna kang Rama koedoe linggih ka nagara Mesir. Sareng ajuna noe djadi Radja di nagara Mesir tèh nja koering pisan, poetra kang Rama. Sareng hatoe salam bakti kang poetra, Nabi Joesoep, Radja Mesir. — Gus parantos njeratna sareng ditjap tanda Radja, ladjeng dipaparinkun ka Jahod. Gus katampi serat, paparin ti Radja; tjédok njembah, pada amit moendoer. Gantjangna toeloj pada moelang Jahod, Roebil; ari Boenjamin tinggal di Mesir. Tu katjatoer di djalanna; katjatoerkun datangna baè.

§ 26. Enggus djol ka boemina, toeloj Jahod njanggakun serat ka ramana. Ladjeng ramana mariksakun Boenjamin: Mana ajuna doeloer manèh hidji dui? „Ari Boenjamin ditinggalkun.” — Ari dawoeh Nabi Jakoeb: Koemaha sababna noe matak koe manèh ditinggalkun? Sarta djaoeh-djaoeh, djung dui lain baraja. Naha manèh tu karoenja ka doeloer? Gus kamanah koe ramana: Mana kitoe gè, nja anak tèja noe djadi Radja di nagara Mesir tèh. Gantjangna Nabi Jakoeb prak moeka serat, noe paparin ti Radja tèja, sarta ladjeng diaos dina sadjeroning serat. Gus kamaphoem kabèh koe Nabi Jakoeb. Sug hoeleng sakedap, sabab soesah djung atoh. Ladjeng baè soedjoed soekoer ka Pangéran. — Katjatoerkun Radja Mesir nimbalan ka goelang-goelang: Ajuna manèh koedoe bèbédja ka toekang djaga lawang, bisi aja oerang nagara Kanaan, rèk ka aing, oelah waka munang asoep. Koedoe guwat-guwat ngoeninga hula ka aing, sarta parèntahkun koe manèh, koedoe sadija toembak, bedil, pedang;

oelah lalawora. Gantjangna toeloej goelang-goelang maréntah ka toekang djaga lawang; gus sadija kabèh satimbangan Radja. Katjatoerkun Nabi Jakoeb di Kanaan kur dangdangdangdan, rèk angkat ka Mesir, sarta noe badè ngiring pirang-pirang djung nganggo oepatjara. Noe badè ngiring Nabi Jakoeb gus sadija kabèh; gantjangna gus ladjeng ti nagara Kanaan. Tu katjatoer di djalanna; katjatoerkun soempingna baè.

§ 27. Gus dongkap ka lawang di nagara Mesir, toeloej ditanja koe toekang lawang; ari pokna: Iju Radja ti nagri mana datang kadju? Didjawab: Kami ti nagri Kanaan. Tjek noe ngadjaga lawang: Mangkè hulaanan; oelah waka asoep ka padaleman. Mengkè oerang ngoendjoekkun hula ka Radja. Brek pada urun hula; Nabi Jakoeb tu loengsoer tina loehoer koeda. Katjarita noe oendjoekan ka Radja dipariksa koe Radja: Rèk kamana manèh? „Noen, abdi ngoendjoekkun oerang Kanaan ajuna gus soemping, kaেলা-noen.” — Katjarita Radja Mesir guguwatan anggo-anggo, sareng nganggo makoeta karadjaan. Koeda, badè titihan, gus sadija, ladjeng nitih koeda, diiring koe oepatjara pirang-pirang. Tu kotjap lilana; gus soemping ka lawang. Ari ramana ngaguwat loengsoer tina koeda, sareng maos: Assalamoe alaèkoem. Didjawab koe Radja Mesir: Alaèkoem salam, sareng bari ngaguwat loengsoer tina koeda, sarta ngadawoeh Radja Mesir: Ama montong loengsoer tina koeda. Tinja ladjeng baè ditjandak Nabi Jakoeb koe Radja Mesir. Tu lila dui di djalanna; katjatoerkun gus saroemping baè kabèh ka boemina Radja Mesir. Ladjeng dihormat-hormat koe poetrana. Ari Nabi Jakoeb ngahoeleng baè, sareng maos: Soebhana'llah. Gus tetep Nabi Jakoeb di poetra, noe djadi Radja Mesir, sareng ladjeng poetrana sasaoeran ka ramana ti awalna nepi ka sahir, ti wiwitan nepi ka wekasan, tu aja pisan anoe kaliwat.

Gus tamat tjarita Nabi Joesoep.

IJU KITAB SADJARAH.

§ 1. Bismi'llahi'rrahmani'rrahimi. — Njaritakun oemoer doenja kabèhna saketi taoen lobana, ukur mangsa toeroen Nabi Adam ti sawerga kari oemoer doenja tèh salaksa taoen, ari salapan laksa dienggonan ratoe doewa, hidji Ratoe Maroet, doewa Ratoe Banoedjan. Ditjaritakun ukur mangsa Nabi Adam toeroen ti sawerga ka alam-doenja, kabendon koe Pangéran djung Baboe Hawa, tina asal dahar larangan Pangéran, ngaranna boewah hoeldi. Toeroenna di poè kemis tanggal tiloe boelan Moeharam taoen waoe; toeroen di poe-koel genep isoek, lumpangna ka alam-doenja. Nabi Adam djung Baboe Hawa njandang dosa, diiringkun koe malaikat tiharup titoekang. Kalangkoeng wirangna Nabi Adam. Ana ragrag ka goenoeng Soerandil, ari Baboe Hawa ragragna ka goenoeng Sijem. Langkoeng-langkoeng matak karoenja èta doewa djalma tèh. Tjurik nalangsa ka awakna aja di goenoeng Soerandil Nabi Adam. Ari Baboe Hawa tjurik nalangsa aja di goenoeng Sijem.

§ 2. Èta doewannana kalangkoeng-langkoeng sangsarana, djalma kabendon koe Pangéran. Burang, puting nangis baè, neda hampoera. Kalangkoeng matak njaah, lamoen kadèngè mah koe oerang. Ari lawasna kasangsara munang saratoes taoen; èta burang puting narangis baè. Ditjaritakun tji panon Nabi Adam ragrag kana kusik goenoeng Soerandil, èta djadi inten mirah Sèlan djung djadi sagala permata anoe èndah-

éndah, éta asal tina tji panon Nabi Adam. Ditjaritakun dui tji panon Baboe Hawa ragragan kana kusik goenoeng Sijem, djadi inten bidoeri djung dui djadi moetiesara anoe éndah-éndah djung inten djambroet, miwah emas salaka. Éta sasa-kala tji panon Nabi Adam djung Baboe Hawa, tetkala kabendon, manana djadi haram.

§ 3. Ari ukur kitoe téh dina waktoe soeboeh katjida nangisna Nabi Adam, toeloej salat doewa raka'at. Ari gus kitoe munang timbalan Pangéran: Hé Adam, manéh diham-poera dosa manéh koe kami, serta manéh téh didjadikup radja didjero alam-doenja; éta koe kami diserahkun kabéh ka manéh, serta koe manéh koedoe téjangan Baboe Hawa. Maka toeloej Nabi Adam néjangan, diiringkun koe malaikat Djabarail. Hantu ditjaritakun di djalanna. Barang nepi ka tanah Miskin, tegesna ka boemi Mekah, toeloej Baboe Hawa kapanggih di goenoeng Arpat. Toeloej dirangkoel Baboe Hawa koe Nabi Adam serta bari narangis djalma doewa téh. Ditjaritakun Nabi Adam djung Baboe Hawa imah-imah dui di tanah Djoedah, soeka-boengah papangantén. — Hantu ditjaritakun lawasna papangantén. Ladjeng ngandeg Baboe Hawa. Ari gus kitoe munang salapan boelan, ladjeng medal doewa, lalaki djung awèwè. Ari roepana, aja noe kasép, aja anoe gorèng.

§ 4. Ditjaritakun Nabi Adam djung Baboe Hawa poetrannana munang opat poeloeh kembar. Ladjeng kersana Nabi Adam didjodokun djung doeloerna sawewedalan. Ari kersana Nabi Adam anoe hadé koedoe munang anoe gorèng; ari kersana Baboe Hawa noe hadé koedoe munang anoe hadé dui, anoe gorèng koedoe munang anoe gorèng dui. Ngalahir Nabi Adam: Ari kitoe mah karep manéh, Baboe Hawa, hantu adil, lamoen anoe hadé koedoe munang anoe hadé dui mah, ari anoe gorèng koedoe munang anoe gorèng dui mah. Njaouer Baboe Hawa: Kadjun, da kaola anoe boga anak, da kaola anoe ngarunuhkun, da kaola anoe ngadjoeroekun, da kaola anoe njoesoean. Ngalahir Nabi Adam: Lain manéh, anoe boga téja mah kami. . . . .

§ 5. Patih Adjar poepoetra Goesti Nabi Ibrahim, djoe-djoeloek Haliloe'llah. Ditjaritakun Nabi Ibrahim manana djadi nabi toer diangken sanak raket koe Jang Widi, hantu bengakang sakedap nètra koe Jang Agoeng. Sanget pisan asihna Pangéran ka Goesti Nabi Ibrahim, toer ginandjar djadi ratoe agama Islam djung digandjar istri luwih gulis roepana, poetri betah tapa, dingaranan Duwi Sarah. Sadjagat taja bandingna: lamoen ditingali ti kadjaoehan, lenggik lampir, gulis konéng serta sungit mabek, wawangi sedep pisan. Lamoen ningali poetra Radja Mangkoe Rat Sam tansah migawè kangunahan. Ditjaritakun roepa Duwi Sarah saperti Wédadari ukur ngalajoeng, sadjagat hantu aja sasamana. Agoeng tapana, saban-saban poé poewasa; lamoen ti puting, hantu sarè, manana dipaparin rahmat di doenja di ahèrat.

§ 6. Ari asalna Duwi Sarah anoe matak kapiguruha koe Nabi Ibrahim, doemèh Nabi Ibrahim getol tapana. Ari tapana tiloe perkara. Hidji Nabi Ibrahim tapana hantu kersa dahar luut, lamoen hantu aja tatamoe: saemoerna hiroep, lamoen dahar, djung tatamoe; èta soeka-boengah. Kadoewa Nabi Ibrahim tapana saregep papadoean djung djalma djung malai-kat, amrih bener ilmoena; èta soeka-boengah lahir batin, lamoen miraos ilmoe. Katiloe Nabi Ibrahim tapana padoe djung kapir, mareboetkun Pangéran, manana dipaparin rahmat soegih doenja moekti. Ari ukur mangsa papangantènan anjar djung Duwi Sarah bahula tjara himi-himi, hantu munang bengakang, rantat-roentoet, ti burang ti puting misa-oeer kalakoean ilmoe agama, djung bab ibadah anoe oetama dilampahkun.

§ 7. Ditjaritakun Nabi Ibrahim kersa rèk ngaroeroeg ka Radja Namroed, gegendèn, kapir moesrik. Sahabat Nabi Ibrahim anoe ngiring watara tiloe ratoes lobana. Ari gus kitoe Duwi Sarah hatoeran ka Nabi Ibrahim: Koemaha adjengan lamoen lawas aja di pangroeroegan? Èta Duwi Sarah kalangkoeng hawatir djung melang ka tjarogè. Ditjaritakun dui Duwi Sarah kagoengan landjang, usi imah, ngaranna Siti Hadjar, awèwè ti goenoeng Kap, asalna ngawoela ka Duwi

Sarah. Hatoeran ka tjarogèna: Èh Goesti Nabi Ibrahim, Haliloe'llah, adjengan lamoen munang perang djung Radja Namroed serta adjengan soemping dui ka Baètoe'lmoekadas, koering gadoeh nadar ka adjengan. Èta Siti Hadjar koe adjengan koedoe tikah. Ngandika Nabi Ibrahim: Hè njai Siti Sarah, bisi matak djadi hantu sabar njai, toengtoengan-nana doraka njai ka Pangéran. Duwi Sarah hatoeran dui: Èh Goesti Nabi Ibrahim, nja moal sabar, lamoen kersa adjengan mah koe andjun; ari iju mah da karep djsim koering. Timana pimunangun hantu sabar?

§ 8. Ditjaritakun Nabi Ibrahim angkat ngaroeroeg ka Radja Namroed di nagara Baboel, sarta njandak balad tiloe ratoes lobana. Hantu ditjaritakun di djalanna. Datang kaloewarun nagara Baboel ladjeng masanggrahan. Sanggus kitoe ladjeng angkat Nabi Ibrahim njalira ka nagara Baboel. Kapanggih Radja Namroed ukur tjalik dina randjang katil emas, serta ukur diparek koe guruhana rudjung koe mantri-mantri. Ari Nabi Ibrahim ladjeng baè linggih kana katil Radja Namroed serta diharupan Radja Namroed. Ditjaritakun Radja Namroed ukur mangsa Nabi Ibrahim soemping serta linggih diharupan, maka kagèt serta goemeter awakna, sijun pabaoer djung ambek. Ladjeng njaoer Radja Namroed ka Nabi Ibrahim: Hè Ibrahim, manèh dèk naon aja diharupun kami? Bet manèh aboes ka nagara kami serta manèh dijoek diharupun kami. Hantu aja pisan tata-karama ka kami. Manèh tèh rèk njerahkun diri manèh, rèk mènta dihoeroe dui koe kami tjara bahula? Panjana kami manèh tèh gus paèh, gus djadi leboe awak manèh.

§ 9. Nabi Ibrahim ngalahir ka Radja Namroed: Èh Namroed, kami noe matak datang ka manèh, dipiwarang koe Goesti Jang Agoeng. Èta manèh njembah kana berhala tèh mudjuh. Ari èta berhala djidjiunan manèh, diroepakun wong toewa manèh, ari gus kitoe disembah koe manèh. Èta sesembahun sija-sija baè. Lamoen manèh hantu njaho, anggoer njembah mah ka Goesti Jang Agoeng, anoe jasa ngadamel langit djung boemi, anoe jasa ngagandjar djung njiksa, anoe

ngadjadikun manèh djung kami, nja éta ngaranna Allah Ta'ala. Djung dui manèh tèh koedoe ngoetjapkun doewa kalimah, nja éta: Ashadoe an la ilaha illa'llahoe waashadoe anna Ibrahim Haliloe'llah. Èta timbalan Goesti Jang Agoeng. Oepama manèh noeroet ka paréntah kami, manèh tèh didjadikun radja, maréntah rat nagara Baboel, serta ditambah dui maréntah sadjagat kabèh. Djung dui manèh gus kolot, murun dipoelangkun dui oemoer manèh kana lima-welas taoen, djung koewat manèh djung kasoegihan manèh kabawa serta dipaparin tikel doewa. Djung dui lamoen manèh gus nepi ka adjal manèh, murun ditjawisan sawerga koe Goesti Jang Agoeng, djung kamoeljaan manèh ti doenja kabawa ka ahèrat. Saoepama manèh hantu noeroet ka paréntah kami, timbalan Jang Agoeng manèh tèh koedoe ditigas baè buhung manèh koe kami masing djadi doewa; tanwandè njawa manèh murun dialoengkun ka naraka djahanam koe malaikat.

§ 10. Njaoer Radja Namroed ka Nabi Ibrahim: Manèh tèh, Ibrahim, koe kami dingaranan djalma goemedè baè. Bet koedoe maréntah ka kami. Ajuna kami tèh, Ibrahim, hantu sijun, hantu èra koe manèh. Barèto wani, ajuna wani kami ka manèh. Ariraha baè manèh ngadjak perang djung kami? Hajoe baè. Ngalahir Nabi Ibrahim ka Radja Namroed: Sanadjan aing ogè, wani, hantu sijun, hantu èra moemoesoehan djung manèh. Ajuna wani, djaga wani. Ariraha baè manèh ngadjak perang djung aing? Doemèh aing djalma sorangan wani moemoesoehan djung manèh, sabab aing diraksa koe Pangéran aing. Njaoer Radja Namroed: Sanadjan kami ogè, wani moemoesoehan djung Pangéran manèh, Ibrahim. Dimana ajuna Pangéran manèh, Ibrahim? Sanadjan ngadoe balad, masih loba balad kami. Sanadjan aja di langit Pangéran manèh, Ibrahim, murun dipanah koe kami, moal hantu kuna koe panah kami.

§ 11. Ngalahir dui Nabi Ibrahim: Èh Namroed, Pangéran kami mah tara kuna koe panah djung hantu kuna koe paèh. Njaoer dui Radja Namroed: Èh Ibrahim, manèh tèh koedoe ngahalangan ka Pangéran manèh. Koe kami dèk

ditéjang ka langit, dèk ditangtang, diadjak perang. Ajuna dagoan koe manèh didiju. Èh noedjoem, dangdanan toetoempakan aing manoeek gergasi serta tundunan katil emas, serta koedoe rudjung manèh djung aing. Ari gedèna manoeek gergasi saroeua djung onta, ari djangdjangna saroeua djung lajar parahoe kètji, ari sowarana serak-serak. Toeloej ditoempakan koe Radja Namroed djung noedjoem, toeloej hiber kaloehoer.

§ 12. Ari gus datang kana mèga, sug urun. Toeloej nangtang ka Pangéran: Hè Pangéran Ibrahim, bidjil manèh; oerang perang djung kami. Sakali, doewa kali, tiloe kali nangtangna, toeloej manahkun panah kaloehoer. Ditjaritakun panah Radja Namroed ditjandak koe malaikat Djabarail, serta dionesapan getih djung ditundunan daging. Toeloej diragragkun panah tèh kahandap, toeloej ditjokot koe Radja Namroed. Ari diilikan panah tèh, bet aja getih djung daging. Ngoetjap Radja Namroed: Dalah ajuna Pangéran si Ibrahim gus paèh, tah, da aja tandana di panah, aja getih djung daging. Hajoe, noedjoem, oerang kahandap.

§ 13. Gus datang kahandap, toeloej Radja Namroed ngalahir ka Nabi Ibrahim: Èh Ibrahim, ajuna Pangéran manèh gus paèh, tah tandana; di panah kami aja getih djung daging. Koe kami ditangtang, diadjak perang; hantu daèkun kaloewar, tajoh sijunun koe kami. Toeloej dipanah koe kami, kuna. Tah tandana, aja getih djung daging; tëndjo koe manèh. Nabi Ibrahim ngalahir ka Radja Namroed: Èh Namroed, Pangéran aing mah moal kuna koe poepoes djung moal kuna koe panah. Balik-balik ajuna manèh dèk noeroet ka parèntah kami atawa moal? Rèk koemaha karep manèh? Dèk ambek, koe aing murun ditjekel buhung manèh. Njaoer Radja Namroed: Èh Ibrahim, manèh tèh djadi ngadjak perang ka kami. Hadè, kami dagoan baè hulaanan; kami rèk ngoempoelkun gagaman hula. Ngalahir Nabi Ibrahim: Hadè, koe aing didago.

§ 14. Ditjaritakun Nabi Ibrahim salat doewa rakaat, neneda ka Pangéran njoehoenkun pitoeloeng. Ditjaritakun malaikat

Djabarail soemping serta njandak timbalan Goesti Jang Agoeng. Ari saer malaikat Djabarail: Èh Nabi Ibrahim, Haliloe'llah, paneda sampéan tèh ditarima koe Goesti Jang Agoeng. Ajuna timbalan Goesti Jang Agoeng, murun datang ti Pangéran roepana runggit, gedèna sadjago, serta datang njaro-tjoan ka djalma Radja Namroed kabèh. Lamoen tobat èta djalma, sedja rèk mandjing Islam, murun balik dui runggit tèh. Èta koe sampéan koedoe dipopojankun ka Radja Namroed jèn kitoe timbalan Goesti Jang Agoeng. Ladjeng moelih dui malaikat Djabarail.

§ 15. Ditjaritakun Nabi Ibrahim ngalahir ka Radja Namroed: Èh Namroed, mangkè bakal aja balai ti Pangéran. Ari roepana runggit gedèna sadjago, murun njaro-tjoan ka manèh. Oepama manèh tobat, moal toeloj njo-tjoan ka manèh èta runggit tèh. Njaoer Radja Namroed ka Nabi Ibrahim: Kami tèh lain boedak, Ibrahim, disingsijunan koe manèh. Oelah doewa kali manèh ngomong kitoe ka kami. Ngalahir Nabi Ibrahim ka Radja Namroed: Èh Namroed, hadè manèh kitoe nja ngomong ka kami. Moal koengsi sadjam datang èta runggit ka manèh.

§ 16. Ditjaritakun Radja Namroed aboes kana gedong busi, boeni kabina-bina. Ditjaritakun èta runggit datang, sowarana pating-goeroemoeng. Toeloj njaro-tjoan ka djalma kabèh, toeloj paraèh. Djung aja runggit lemboet, sagedè tongo, tiloe lobana, aboes kana gedong busi Radja Namroed. Anoe doewa asoep kana tjulina, toeloj neroes kana oetukna; anoe hidji aboes kana iroengna. Liwat langkoeng njerina Radja Namroed, datang ka ngadagor-dagorkun hoeloena kana tihangna busi, toeloj paèh, munang toedjoeh poè toedjoeh puting sakaratna. Ditjaritakun gus kosong nagara Baboel, hantu aja djalma didjero nagara.

§ 17. Ditjaritakun Nabi Ibrahim ladjeng ka iboe-ramana. Barang soemping, Nabi Ibrahim ngalahir: Èh iboe rama, mudjuh njembah kana berhala tèh, karana pagawéan Sétan, matak doraka. Njaoer ramana iboena: Kami tèh hantu sedja nja salin agama, sabab toetoeran ti nini mojang kami, masih

datang ka paèh ogè. Djung dui hantu moepakat djung dungun-dungun kolot noeroet ka boedak. Nabi Ibrahim bendoe, ladjeng narik pedang, ladjeng ditigas buhung iboe-ramana, ladjeng paèh. Ditjaritakun Nabi Ibrahim ladjeng moelih ti nagara Baboel. Hantu ditjaritakun di djalanna. Soemping baladna kabèh ka Baètoe'Imoekadas. Sahidji hantu aja noe paèh èta, serta dipapag koe garwana, koe Duwi Sarah. Hantu ditjaritakun kitoe-kijuna garwana. Ditjaritakun Duwi Sarah hatoeran ka Nabi Ibrahim: Djisim koering barèto gadoeh nadar ka adjengan, lamoen adjengan munang perang djung Radja Namroed serta salamet sarira, èta Siti Hadjar koe adjengan koedoe tikah. Ajuna wadjib koe adjengan dilampahkun, sabab nadar simkoering.

§ 18. Ladjeng Nabi Ibrahim nikah ka Siti Hadjar. Sanggus djadi pangantèn, èta loeloes suwu garwa. Lawas-lawas ditjaritakun Siti Hadjar njiram, oelatna pararijas, padaharan gus mendjoel. Èta Duwi Sarah langkoeng bendoe, sadjeroning manahna: Ari awak aing tatjan runuh. Ditjaritakun Duwi Sarah hantu bunang didukutan koe tjarogè; Duwi Sarah ngan moerang-moering baè. Ari disaoer, merengoet awor ngadjebian; ari dipangkon, kokolosodan bari sikadep djung ngadjebian. Lamoen diadjak sarè koe Nabi Ibrahim, ana dikukupan, ngan moentel baè dina simboet. Ari dèk diamboeng, Duwi Sarah ngan ngalijus baè serta ngalèlèwè rudjung ngoetjap sadjeroning manahna: Djalma iju, lamoen koe kami dirasa-rasa lain nabi pasti, koe kami dipandjara baè, masingna ngarasa njeriun. Ngan soepaja iju djalma tèh nabi, njaah koe kanabiannana djung dui diangken sanak raket koe Jang Agoeng. Manawa ngala'nat, temen tjilaka lahir batin.

§ 19. Kalijusannana Duwi Sarah ladjeng hatoeran ka Nabi Ibrahim: Hè Goesti Nabi Ibrahim, èta Siti Hadjar koe adjengan djaoehkun; oelah kadulu koe mata koering; karena hantu bisa nahan amarah. Nabi Ibrahim mikir sadjeroning manahna: Djaga baringsoepagi anak poetoe kami, lamoen boga èwè doewa, disaimahkun, èta haram hoekoemna. Karena iju tanda: Koe kami gus dilakonan, kaliwat nja

sangsara sarta wirang. Saputing ngan sedih baé, ladjeng medal Nabi Ibrahim ti pasaréan serta amit ka Njai Duwi Sarah: Ratoe, kakang amit. Njai Ratoe, kakang dèk lumpang ka nagara Mekah. Duwi Sarah hantu ngawangsoel. Oesikna di manahna Duwi Sarah, ningali ka rakana bendoe koe sabab tjoewa-guluhna: Saputing koe kami hantu diladénan kersana. Ladjeng kahatoeran Duwi Sarah; katingali koe Nabi Ibrahim ngagebjar waosna tjara kilat baé, hantu ditolih koe Nabi Ibrahim.

§ 20. Ladjeng djengkar Nabi Ibrahim djung garwana anoe anom, wastana Siti Hadjar, lumpangna hantu toeroet djalan enja, neroes luwung baé, serta panas kaliwat-liwat djung nintjak batoe lalutik, liwat njeri kana soekoe. Lumpangna kaliwat sangsara, sabab sijnun koe maroe Ratoe. Hantu ditjaritakun lawasna di djalanna. Datang ka tanah Mekah, ladjeng mondok. Ditjaritakun Siti Hadjar runuhna gus nepi ka salapan boelan, karaos padaharannana njeri, ladjeng medal pameget roepana kasép kabina-bina. Ngowona di noe langka tjai pikun beberesih, ladjeng Nabi Ibrahim loempat néjangan tjai, hantu manggih, datang ka karingetna tjoeroeloek, datang ka toedjoeh balikan hantu manggih kénéh. Ditjaritakun éta orok goegoerindjalan, nintjak tanuh. Hantu antara dui toeloelj bidjil tjai serta hérang kabina-bina, maka dingaranan Tjai Samsam. Ladjeng Siti Hadjar beberesih, ladjeng éta orok disiraman; ari gus beresih, ladjeng dipangkon koe Siti Hadjar.

§ 21. Ditjaritakun aja kapilah liwat, ningali djalma mangkoe orok. Toeloelj disampurkun serta ditanja: Èh anoe mangkoe orok, njai oerang mana, ngadjoeroe di luwung kiju? Djung sasari didiju tara aja tjai, ari ajuna, bet, aja tjai. Timana datangna? Njaoer Siti Hadjar: Uh, kapilah, kaoela tèh garwa Nabi Ibrahim. Ari datang kadiju, kaoela ngadjoeroe. Satemen-temenna mah iju tèh poetra Nabi Ibrahim. Ari iju tjai moedjidjat iju orok. Ari Nabi Ibrahim ajuna ukur néjangan tjai, atjan soemping. Maka kapilah éta ngahatoeranan sindjang djung kadaharan, njahoun jèn bakal

djadi nabi luwih. Toeloej lumpang dui kapilah. — Ditjari-takun éta Nabi Ibrahim moelih mantas nêjangan tjai, welèh, hantu nimoe. Ari soemping, ningali aja tjai digigirunnana djung gus disimboet éta orok serta njanggigirkun tjai djung kadaharan.

§ 22. Nabi Ibrahim mariksa ka Siti Hadjar: Èta tjai timana asalna, djung papakéan djung kadaharan éta timana? Siti Hadjar ngawangsoel: Noen Goesti, ari perkara éta tjai, asalna poeta sampéan kokondéjalan, mintjak tanuh. Hantu antara dui ladjeng bidjil tjai tina djero tanuh. Kitoe asalna, noen. Sarengna dui, noen Goesti, ari perkara éta sindjang djung kadaharan, asalna aja kapilah liwat djalan, ningali ka djsim koering. Mangsa harita ukur mangkoe poeta sampéan. Toeloej ka djsim koering éta kapilah nanja kiju: Njai oerang mana, njai téh bet mangkoe orok dina luwung kiju? Rudjung éta aja tjai, sasari mah didiju tara aja tjai. Ari koe djsim koering diwangsoel ka kapilah: Ari kaola, kapi-lah, satemen-temenna garwa Nabi Ibrahim, ngadjoeroe didiju. Ari perkara tjai, iju moedjidjat iju orok. Ladjeng baé éta kapilah njandak sindjang djung kadaharan, dipaparinkun ka djsim koering. Ari gus kitoe éta kapilah toeloej dui. Èta kitoe asalna, noen. — Nabi Ibrahim ladjeng abdas; ari gus abdas, ladjeng salat doewa raka'at, moedji soekoer: Alhamdoe lillahi, Rabbi'l'alamína. Ladjeng dingaranan éta orok Ismail.

§ 23. Ladjeng medal babakan, kersana midamel gedong gedé sahidji. Batoe anoe didamel, toedjoeh dupa legana; pasagi, ngan rada pandjang, tjara parahoe kêtji semoena. Toedjoeh-belas dupa loehoerna, pantes kabina-bina serta nganggo talang tiloehoerna. Ari djoeroe kidoel wétan ditundun Hadjar-aswad, témbong saperti patoet rarahi manoesa roepana. Ari éta batoe asalna tjandak Nabi Adam ti sawarga; ditundun dina gebjogna. Maka saha-saha noe njjoem éta batoe, maka mandjing ing sawarga agoeng. Ari ngoedjoerna éta gedong, lamoen ditingali, bener ngalér ngoelon. Dingaranan Ka'batoe'llah, ajuna paranti tawap anoe moengghah hadji. Sabulahna ngoedjoer ngétan ngidoel éta wadjib tawap

anoe moenggah hadji, toedjoeh kali koeriling lobana, djadi ngabèlaan Goesti Nabi Ibrahim. Sanggus djadi Kabatoe'llah, ngoeriling, toedjoeh koeriling. Djung dui manana djalma, anoe moenggah hadji, loeloempatan toedjoeh kali, noeroetan kalampahan Nabi Ibrahim, ukur mangsa néjangan tjai, datang ka toedjoeh balikan; ajunana djadi tawap sa'i ngaranna. Manana djadi wadjib roekoen hadji lumpang djaoeh ka tegal Tarawijah, urun di goenoeng Arpah saputing: éta ngabèlaan Nabi Ibrahim, ukurna angkat ti nagara Baboel.

§ 24. Ari gus kitoe Nabi Ibrahim kersa kilir ka Bètal-moekdas. Hantu ditjaritakun sakali; kadoewa kalina mah ditjaritakun Nabi Ibrahim éta popojan ka Duwi Sarah jèn Siti Hadjar gus ngadjoeroe lalaki, serta roepana kasèp kabina-bina. Èta Duwi Sarah, barang ngaroengoe Siti Hadjar gus ngadjoeroe, manahna Duwi Sarah sakalangkoeng njeri. Ladjeng angkat Duwi Sarah, bendoe ka rakana, ka nagara Baboel angkatna. Toeloj ditjaritakun Duwi Sarah mikir sadjeroning manahna: Moega-moega koe Goesti Jang Agoeng éta anak Siti Hadjar dipaèhan. Katingali koe Goesti Jang Agoeng kereteg manahna Duwi Sarah, ladjeng ngadawoehkun timbalan ka Nabi Ibrahim: Hè Nabi Ibrahim, anak manèh Ismail koedoe guwat puntjit, masing datang ka paèh. Nabi Ibrahim ngawangsoel: Soemangga; oelahmoen anak djisim abdi, oepamana dikersakun, moal lijan ti oendjoekan soemangga, sebab Goesti anoe kagoengan. Tatapi hatoeran sakitoe sotèh, ari manahna mah hantu bersih: Uh Goesti Jang Agoeng, uh, bet kabina-bina tuing. Boga anak sahidji, bet dipiwarang dipaèhan. Sok komo tuing, lamoen boga anak doewa tiloe. Kaoeninga kareteg manahna Nabi Ibrahim, ladjeng ngadawoehkun timbalan ka malaikat Djabarail: Èh Djabarail, manèh toeroen; kami nitah ka kakasih kami djalma doewa, karena éta djalma doewa tèh kur pada djarèngkèl hatèna. Dawoehkun wahjoe kami.

§ 25. Ditjaritakun Nabi Ibrahim kur tjalik di boemi djung Duwi Sarah, tjalik rurudjungan dina katil, nganggo emas. Ditjaritakun aja djalma soemping; tiloe lobana, anoe datang,

serta karasép kabina-bina serta ngarora. Nabi Ibrahim sakalangkoeng boengah manahna, Duwi Sarah kaliwat soekana. Ladjeng Duwi Sarah dangdan pamasangan djung sisihan. Duwi Sarah gogorèngan daging sapi, disop sakalangkoeng sungit, matak sedep sambarana. Ari gus asak, ladjeng ditoe-roenkun koe Duwi Sarah. Ladjeng tjalik Nabi Ibrahim rék kersa dahar djung tatamoe, ari Duwi Sarah tjalik ti kadja-oehan. Ditjaritakun Nabi Ibrahim, arina dahar djung tatamoe, sok toengkoel baè, amrih oelah èraun tatamoe; ari èta tatamoe hantu kersaun dahar. Katingali koe Duwi Sarah jèn tatamoe hantu kersaun dahar, ladjeng hatoeran Duwi Sarah ka Nabi Ibrahim: Hè Nabi Ibrahim, èta koe naon tatamoe hantu kersa dahar, noen? Iju dina Tapsir ahiwal dina soerat Hoed, noe njaritakun iju lapalna: 'Idjlan hijjadan. — Ladjeng diadjak dahar èta tatamoe koe Nabi Ibrahim, ladjeng mèsèm èta tatamoe serta njingkir, hantu kersa dahar.

§ 26. Ladjeng mikir Duwi Sarah sareng Nabi Ibrahim gus njata jèn malaikat tiloeannana. Ladjeng mèsèm èta tatamoe serta njaoer: Èh Siti Sarah sarawoeh Nabi Ibrahim, oelah sijun-sijun. Koering tèh dipiwarang koe Jang Agoeng, ngadawoehkun wahjoening Widi ka adjengan kadoewannana. Nabi Ibrahim dipiwarang diparas; koedoe njoekoeran boeloe kélèk djung koedoe digoenting. Ari salat, koedoe nganggo kopèjah serta èta koedoe beresih. Oerang Islam djaga koedoe noeroetan kitoe. Èta ditarima pangabakti kabèh koe Pangéran. Djung dui timbalan Jang Widi Duwi Sarah koedoe nganggo geloeng malang; kersa Jang Agoeng, Ari salat, koedoe nganggo moekena; nja èta panganggo isteri; anoe ditarima pangabakti koe Pangéran. Malihna dui Sarah dipaparin poetra sahidji, pameget, langkoeng kasép, dingaranan Nabi Ishak. Bakal noeroenkun nabi doewa, hidji Nabi Jakoeb sareng Nabi Joesoep. Nabi Joesoep bakal djadi Nabi Mangkoe-nagara agoeng. — Ditjaritakun Duwi Sarah ngadjerit nangis koe bawaning atoh, ladjeng njoesoeh ka pangkon rakana sareng ngarangkoel ka raka. Sakalangkoeng adjrihna mah koe tatamoe, sebab èta malaikat kabèh piwarangan

Pangéran. — „Koemaha petana boga anak kawoela tèh, da gus kolot, gus pegat getih?”

§ 27. Èta amit malaikat anoe tiloe tèh ka Nabi Ibrahim, rèk toeloj ka nagara Sadoemoe, nagari Nabi Loet, nabina Jang Widi. Oerang nagara Sadoemoe èta gawèna sok ngadjima boedjoer kabèh; hantu daèk èwèan ka awèwè, pada arèwèan ka pada lalaki baè gawèna. Ing halè hantu aja anoe marèntah, Nabi Loet sakalangkoeng bendoena; èta sakabèhna anoe sok ngabool, hantu bunang ditjaram koe Nabi Loet, koedoe baè ngabool. Nabi Loet bendoe kaliwat, saoerna: Ari anoe kitoe kènèh baè, èta haram, banget hoekoemnà. Kalakoean kitoe tèh dosa gedè toer matak tjilaka balai ti Pangéran, siksa luwih gedè. Lamoen manèhna hajang arèwèan mah, kami boga anak awèwè, garulis pisan; kop èta kawin koe manèh. Parèntah Jang Agoeng. Èta oerang nagara Sadoemoe maksa manèh, hantu bunang diwoeroek koe Nabi Loet. — „Kami mah hantu sijnun koe Pangéran.” — Nabi Loet katjaritya gerwana doewa; anoe sepoeh djenengannana Nji Wailah, anoe anom djenengannana Sailah. Gulisna èta ditjaritakun sok bébédja ka gegedèn kapir, jèn Nabi Loet sok mantat boedjoer, halta Nabi Loet djalma bersih, nabina Jang Widi, hantu pisan gorèng pagawèan, ilmoena sidik, amalna soetji.

§ 28. Ditjaritakun aja tatamoe, tiloe lobana, datang ka Nabi Loet, sareng karasèp, ngarora. Nji Wailah njahoun jèn Nabi Loet kasémahan koe èta djalma tiloe, toeloj dipoe-poelihkeun koe Nji Wailah ka djalma loba, jèn Nabi Loet kasémahan koe djalma tiloe, bakal didjima, mangkè ti puting. Èta djalma loba pada dangdan dèk néjang sémah Nabi Loet. Ladjeng èta sémah matoer ka Nabi Loet: Hè sampéan, Nabi Loet, koedoe njingkir masing djaoeh. Kawoela dipiwarang koe Jang Widi ngadatangkun bebendoening Pangéran ka oerang nagara Sadoemoe djung ka gerwa sampéan, ka Nji Wailah, katoet kabendon, dosana ngangaranan mantat boedjoer ka sampéan. Nabi Loet ladjeng angkat guguwatan bari nangis gegeroan, sabab njaah ka gerwa, hantu njana, hantu ngimpi gerwana bakal tinggalun karena dosa ka Pangéran.

Toeloeh aja sowara karoengoe, goedoeg goemoeroeh, hoedjan batoe goemoedoeg nja gedè. Aja sahidji batoe toelis, ditiyah ngageboeg hoeloe Nji Wailah, toeloeh paèh. Èta batoe tjara hoedjan goeroedoeg nja gedè; batoe luwih loba. Remoek hoeloe Nji Wailah, pabaoer djung tanuh; awakna adjoer moedjoer. Ari gus kitoe malaikat Djabarail ladjeng ngagero, sowarana tjara gelap séwoe disada; bareng boemi kèndjèlong kabèh serta dibalikkun, djalma paraèh, anoe aja di nagara Sadoemoe. Dalah datang ka ajuna ogè nagara Sadoemoe ngadjelong molongo baè.

§ 29. Ditjaritakun Nabi Ibrahim sareng gerwana Duwi Sarah kawas papangantèn anjar dui; tjara bahula baè asih-asihannana. Ditjaritakun lila ladjeng bobot, hantu ditjaritakun lilana. Demi gus nepi ka salapan boelan, ladjeng medal pameget, sareng roepana kasép kabina-bina; ladjeng didjenenganan Nabi Ishak. Anoe djadi ratoe di Bétalmoekdas, ditjaritakun toeroen-toeroen Nabi Ishak. Ditjaritakun gerwa doewa; hidji Duwi Noerilah, anoe sepoeh Duwi Lawijan. Ari Duwi Noerilah poetra Nabi Loet ti Duwi Wailah. Ditjaritakun Nabi Ishak poepoetra Nabi Jakoeb ti Duwi Noerilah; poetrana dui Nabi Iljas ti Duwi Lawijan . . . . .

§ 30. Katjaritakun Bagènda Imran kagoengan poetra tiloe; Duwi Marjam tjikalna, Nabi Haroen noe panengah, Nabi Moesa anoe boengsoena. Nabi Moesa lisanna tjadèl; ukur bahulana dikoekoet koe gerwa Radja Pir'on, dipiwarang dahar tjaoe djung roehak sunu koe Radja Pir'on, ditiyah dipilih ka Nabi Moesa. Ana rèk dahar tjaoe, dihalangan koe malaikat Djabarail. — „Lamoen sampéan dahar tjaoe, pasti sampéan dipaèhan koe Radja Pir'on, sebab panjangkana kapir kabèh, lamoen sampéan dahar tjaoe, murun dingaranan bakal ngalindih nagara sareng pandjenengan, — lamoen sampéan dahar roehak, murun dingaranan liwat nja bodo.” Ladjeng Nabi Moesa njampurkun roehak, ladjeng dihoewap-kun èta roehak koe Nabi Moesa, ladjeng toetoeng ilatna Nabi Moesa, manana djadi tjadèl. Arina sasakala harita wekasannana Nabi Moesa (?), da gus pasti bakal djadi nabi.

Ladjeng Nabi Moesa djadi ratoe; luwih kagèt Nabi Haroen, noe djadi papatih, djoeroe-basa ka djalma loba. Èta Nabi Moesa poegag kanabiannana, sebab hantu kagoengan poetra pameget, ngan kagoengan poetra isteri baè, manana karaton Nabi Moesa toemoeroen ka alona, djadi didoewakun nagara Mesir sareng nagara Bani Israil, nagara Mesir koe Nabi Halim, Bani Israil koe Nabi Joesah.

§ 31. Ditjaritakun ukur mangsa djeneng Nabi Halim sareng Joesah djadi ratoe di nagara Mesir sareng nagara Bani Israil, èta katjaritakun samita Jang Agoeng diroeroegan perang ti Radja Sarsan. Kaliwat lobana baladna Radja Sarsan, toedjoeh keti. Radja Sarsan èta ngaranna tegesna Kom'Ad, tegesna pisan Kom Djabarin. Ditjaritakun Kom'Ad nja gède, nja loehoer; lamoen muntas di sagara, ngan wates toeorna. Kaliwat gagahna djung perkosa, djung matak sijun. Èta arina perang, djalma tèh ngan dirawoean baè doewa poeloeh, opat poeloeh, dikupul baè, toeloelj dipangpèngkun ka sagara, toeloelj paraèh, awakna gus ngarambang baè di sagara. Aja, dibantingkun ka loehoer goenoeng, remoek, adjoer, paraèh. Èta gèhgèr para Dipati nagara Bani Israil; djalma pating-parijung, para Dipati malaboer, para santana maringgat. Nabi Joesah sareng Nabi Halim kaliwat soesah nalangsa sadjeroning manah. Nabi Joesah sareng Nabi Halim ladjeng poewasa sareng salat ing saban-saban wengi; ta'at lawan hadjat, serta hantu anganggo bandéra. Toeloelj neneda ka Jang Widi, anoe sipat koedrat, anoe kawasa maèhan. Toeloelj aja sowara karoengoe: Hè Nabi Joesah sareng Nabi Halim, oelah sijun-sijun manèh; potong baè buhungna Kom'Ad.

§ 32. Ladjeng nabi doewa tèh dangdan anjangking pedang tamsir, titilar Nabi Moesa, kadoewa pedang wasijat, djung panah doewa sèwang, ladjeng angkat ka pangperangan. Ari gus soemping ka pangperangan, ladjeng sarangèngè dipanah, goemoeloedoeg ti langit. Salobana malaikat noetoeapan sarangèngè koe djangdjangna, ladjeng poèk hantu kira-kira, hantu aja anoe katingali. Èta Radja Sarsan hantu ngandel; ladjeng nabi doewa tèh loentjat ka Radja Sarsan, ladjeng

ngarajap kaloehoer, munang opat djongdjongan, kakara nepi kana taktakna. Ladjeng matek pedang nabi doewa tèh, ladjeng buhungna Radja Sarasn digorok koe pedang, karasa pangrasana toema atawa runggit. Toeloelj dioesap nabi doewa tèh, njorodot ragrag kahandap serta tidjengkang. Ana datang kana tanuh, tjalangap baé nabi doewa tèh satengah paèh. Ladjeng ngarandang nabi doewa tèh tina enggon kapaèhan Radja Sarsan, toeloelj njingkir. Ditjaritakun malaikat Djabarail petak ngagero saperti sowara gelap sèwoe, disada bareng; toeloelj roeboeh Radja Sarsan, toeloelj boemi gèndjelong langit rèk roeboeh, saboewana bangkèna Kom'Ad saroewa djung goenoeng Oehoed.

§ 33. Ditjaritakun Nabi Haroen poepoetra Haris, lan Haris poepoetra malih Nabi Hhidjlik, lan Nabi Hhidjlik poepoetra Moenipa. Moenipa poepoetra Nabi Oedjèr; Nabi Oedjèr poepoetra 'Aisja. 'Aisja djadi ratoe di nagara Mesir; kaandih koe ratoe kapir, 'Aisja angkat kana luwung djoerang, ladjeng midamel lemboer ditengah-tengah luwung, pernahna kalèr ti nagara Mesir, ladjeng dingaranan lemboer Aska'ra babakannana Ki'Aisja. Ladjeng ngadegkun masigit lutik, patapaannana di sisi-sisi taman, ladjeng dibilik. Saban-saban puting hantu pegat njepi, salat tá'at sareng hadjat. Ari ti burang poewasa, aneda toeloeng ka Jang Widi miwah ka para Anbija, sjafá'atna anoe diteda. „Ja Allah, Pangéran anoe moerba ka sa'alam kabèh, Goesti para Nabi, moegi-moegi noeloengan ka moe'min anoe masakat, anoe diroeksak koe kapir. Kalangkoeng malarat oemat Goesti, anoe moe'min.” — Toeloelj aja pangéling Jang Agoeng ka 'Aisja: Hè 'Aisja, ajuna manèh masing sabar hulaan sakudung dui; djaga ditoeloengan koe Jang Widi. Bakal aja manoesa, boedak tjabol, datang, nanging arina dijoek mah, saroewa djung djalma loba, ngan arina nangtoeng, koerang loehoer. Lamoen datang èta boedak, ngalahkun ka noe kapir, djung karaton gedè sorangan, hantu aja noe madanan. Tjatjak anoe kemit sapoè-saputingna tara koerang tina toedjoeh réboe lobana.

§ 34. Ditjaritakun 'Aisja ladjeng poepoetra pameget serta

tjabol, ladjeng dingaranan Nabi Daoed. Agoeng Nabi Daoed, poepoetra Nabi Soelèman; Nabi Soelèman poepoetra Sang Oedajana; Sang Oedajana poepoetra Sang Perman; Sang Perman poepoetra Kédang; Kédang poepoetra Manan; Manan poepoetra doewa: Ali Imran, anoe djadi ratoe di nagara Bani Israil, doewa Nabi Djakarija. Nabi Djakarija poepoetra Nabi Jahja, nja éta nabi anoe kinasihan koe Allah mangsa orok kènèh ogè: kur mangsa diajoen, gus djeneng nabi. Ditjaritakun Ali Imran poepoetra isteri, djenangannana Duwi Marjam. Duwi Marjam poepoetra Nabi Isa Roh Koedoes, sakalangkoeng saktina, jasa ngarihoepkun anoe gus paèh sareng jasa ngadamel manoe koe lutak ladjeng hiber di awang-awang. Ditjaritakun Nabi Isa dina mangsa waktoe magrib disaoer ka langit ping pat; kersa Allah Taala siga anoe ngagotong. Iboena Nabi Isa moentangan, kersana hojong miloe. Nabi Isa ngalahir: Èh iboe, oelah miloe, karana hantu aja timbalan Jang Widi. Djaga ogè murun papanggih djung koering; di poè kijamat nja pipapanggihun. Moal tjidra kersa Jang Widi ka kawoelana; saketjap moal salaja, pasti papanggih. Kang iboe oeloek salam ka kang poetra sareng toeroen lalaoenan bari nangis.

§ 35. Ditjaritakun Nabi Ibrahim poepoetra pameget, sareng kasép roepana ti Njai Duwi Sarah; djenengannana Nabi Ishak. Ari poetra Siti Hadjar djenengannana Nabi Ismail, djadi ratoe di Bétalmoekdas. Wiwitan aja koerban, awit Nabi Ismail moengkoer baè, ladjeng digantian koe embè, djadi salamet Nabi Ismail, ngan embè anoe kapuntjit tamah, toeloj paèh éta embè. Ditjaritakun Nabi Ismail poepoetra Nabi Sis; Nabi Sis poepoetra Moekawa; Moekawa poepoetra Moetawa'; Moetawa' poepoetra Malad; Malad poepoetra Malak; Malak poepoetra Pekir; Pekir poepoetra Moelar; Moelar poepoetra Madarkah. Madarkah djadi ratoe di nagara Koerès. Madarkah poepoetra Adjimah; Adjimah djadi ratoe dui. Adjimah poepoetra Kinanah; Kinanah poepoetra Tapsir; Tapsir poepoetra Galib; Galib poepoetra Abdoelmanap; Abdoelmanap poepoetra Hasjim; Hasjim poepoetra Abdoelmoetalib;

Abdoelmoetalib poepoetra Abdoellah. Ditjaritakun Abdoellah gerwaan, munang poetri gulis, djenengannana Duwi Aminah; Aminah poetra Radja Pandita di Tihamah. Ditjaritakun Duwi Aminah, ari kahatoeran, kempot pipina, serta bentic panangannana. Ditjaritakun Abdoellah poepoetra Kangdjeng Nabi çm, dipedalkunnana di malem Isnèn, tanggal doewa-belas boelan Moeloed taoen dal. Ditjaritakun lilana taoen ti wates Nabi Moehammad çm gus munang dalapan réboe poendjoel opat poeloeh hidji taoen, meneran di taoen wawoe itoengan dui ti wates Nabi Adam ka doenja; dikoempoelkun dui sareng hidjrah Nabi, ajuna djoemlah gus munang salapan réboe doewa ratoes poendjoel opat poeloeh doewa taoen.

§ 36. Ditjaritakun anoe ngingangan Kangdjeng Nabi Moehammad oerang lemboer Sa'idah, djenengannana Nji Halimah, kaliwat nja miskin. Ari barang ngingangan Kangdjeng Nabi, éta ngadak-ngadak bunghar baè, sareng gulis roepana. Ari tjarogèna Nji Halimah djenengannana Ki Haris, djalma woe-doe kana sagala kalakoean, sebab panonna merem. Ari barang ngingangan Kangdjeng Nabi çm, ngadak-ngadak tjugur meremna. Ditjaritakun gerwana Kangdjeng Nabi Moehammad, éta kabèhna salapan, garulis serta jasa kabèh ibadah, poewasana Isnèn Kemis. Ditjaritakun gerwana anoe sepoeh wastana Njai Siti Patimah, tegesna Duwi Hadidjah, poetra Radja Walad. Kadoewa Siti Aisjah, poetra Aboebakar Çidiq, anoe tjalik di nagara Madinah, anoe luwih bunghar, asalna ti nagara Mekah. Kaopat Siti Mèmoenah, poetra Radja Piroedj kapir di nagara Malak. Kalimana Siti Djènah, poetra radja kapir. Kagenep Duwi Saplak; katoedjoeh Duwi Sapsa, poetra Radja Moesrik; kadalapan Oemi Salamah, poetra Radja Oemar Paroek, poetri toeroen ti goenoeng. Ditjaritakun gerwa kamumut Kangdjeng Nabi djenengannana Duwi Marjah, poetra Radja Roem, sarirana Ienggik ramping, gulis, tangginas ngawoela, regep pantes tata-karamana. Soesoena kakara njung-sung, da poetri masih lutik; kaanggona ngawoela. Dianggo kakasih koe Kangdjeng Nabi; sadjungkal hantu munang pentjat, koedoe baè dikoekoehan burang puting. Sadaja gerwa

Nabi sengit aningali ka Duwi Marjah. Ari tjalik Nabi, koedoe digèdèngun baè.

§ 37. Ditjaritakun ari basa Siti ngaranna gerwa Nabi; ari gerwa djadjamahan Kangdjeng Nabi doewa poeloeh lobana, tegesna bobojongan ti noe kapid. Ari poetra Kangdjeng Nabi, èta dalapan lobana, isteri opat, pameget opat. Ari tjikalna Duwi Patimah Niksi; kadoewa Duwi Roekijah Eroem; kati-loe Kalsoem; kaopat Siti Djènab. Poetra pameget tjikal pameget Bagènda Kasim; kadoewa Çalib; katiloe Lahir; kaopat Toehar; èta kabèh poepoes lutik kènèh. Ari Kangdjeng Nabi tjalikna di nagara Madinah munang tiloe-likoer taoen, ditjaritakun dipaparin pangèling, mangsa rèk poepoes adjal aralna basarijah. Ari tatkalanè poepoes Kangdjeng Nabi di malem Isnèn, wajah ba'da isa, boelan Moeloed, tanggal doewa-belas, taoen wawoe. Geter pater saboewana; goenoeng roegroeg, sagara katjelok, bèntang ragrag, sarangèngè boelan pada garahanan, sirep dedet saboewana. Sadaja pada narangis saboewana kabèh, pada bingoeng kapijoehan. Para wali narangis sadaja, èjar moerangkalih, narangis moe'min moeqadammoe. Gus poegoeh isteri anjembah, sebab ditilar koe Panoetan. Ditjaritakun saengkoerna Kangdjeng Nabi Moehammad, anoe djeneng ratoe di nagara Madinah, rempag para wali kabèh èta Goesti Aboebakar Çidiq Panatagama, ija Marhoem wa'ali Panoetan Nabi waqoedratoe'lislam. Ukur mangsa Aboebakar Çidiq djadi ratoe, luwih keras parèntahna kana salat, kana sijam, djakat, adoes djoenoeb, pitrah, moenggah hadji, nikah, bab waris. Soenat sareng perloe, sadaja èta koedoe dilampahkun; maka saha-saha anoe hantu noe-roet ka parèntah radja, èta didjarah, dipaèhan,

§ 38. Ari lawasna djadi ratoe munang doewa taoen, ladjeng poepoes, digantos koe Goesti Oemar Paroek, anoe djadi ratoe di nagara Madinah. Èta rempag para wali kabèh, Goesti Oemar Paroek didjoengdjoeng djadi ratoe, Sang Nata Goesti Oemar Paroek Sènapati ingalaga, 'abdoe'llah waämi-roe'lmoemini'na, Panatagama. Mangsa djoemeneng Goesti Oemar Paroek djadi ratoe, munang bojongan sèwoe nagara.

Kalangkoeng gagahna Oemar Paroek, ambek dina pangperangan. Para radja toendoek kabèh, sararèba ka Madinah. Ngan munang dalapan taoen, ladjeng poepoes sabiloe'llah. Sasédana Oemar Paroek digantos koe Oesman, djadi ratoe di Madinah, didjenengan Sang Ratoe Sajjidina Oesman Soera Narapati ingalaga Doenoer Sèna Marhoem Sajjidina Panatagama, 'abdoe'rrahmán, amíroe'lmoeninina waqoedratoe'lislám. Lawasna djeneng ratoe munang opat taoen, ladjeng poepoes, munang bojongan doewa-belas nagara. Saoengkoerna Oesman digentos koe Goesti Ali, didjenengkun Noerpati Ali Moertadla. Gerwana Siti Patimah; ditjaritakun Siti Patimah poepoetra doewa: Bagènda Hasan, anoe sepoe, Bagènda Hoesèn, anoe anom. Bagènda Hasan gus poepoes, gantina Bagènda Hoesèn njarira. Ladjeng gerwaan dui Ali ka Duwi Koerèsin, poetra Amir Hamdjah ti nagara Azrak. Ditjaritakun Duwi Koerèsin poepoetra opat: hidji, Moehammad Hanapijah; kadoewa, Toegan Toerki; katiloe, Ibrahim Astar; opat, Oemar Bagdad. Èta kabèh Poetra ti Duwi Koerèsin pada djadi ratoe kabèh, sèwang nagara.

§ 39. Ditjaritakun Radja Jadjid Kalam, poetra Mahawijah, djadi radja Esam. Ditjaritakun kagoengan manah hajang ngalamar poetra Radja Roem, djenengannana Soeltan Irman, ajana di nagara Madinah, djenengannana Duwi Seri Banon, kalangkoeng tina èndahna, tjahjana montjorong tjara wèdadari ukur ngalajoeng. Ditjaritakun Radja Jadjid Kalam ngandika ka Aboe Hoerèrah, papatih djero (ari papatih loewar Ki Maron): Hè Aboe Hoerèrah, Maron, ajuna manèh lalumpang ka Madinah, guwat-guwat iju datangkun panglamar kami ka Seri Banon Ningsih. Sakalangkoeng nja bogoh, sorè isoek koe kami didago-dago moega-moega kapigerwa koe kami. Ladjeng patih doewa tèh amit sareng anjembah. Ditjaritakun bahula Goesti Ali kagoengan boedak sahidji isteri ngaranna Duwi Lasmaja, anak Djin Abidin Azrak, kagoengan sahidji poetra pameget, tara ageng loehoer sareng Bagènda Hoesèn, dingaranan Masiboen Kaka, angiring ka raka, ameng-amengan sareng Bagènda Hoesèn di Ioeloeroeng. Ukur wajah ba'da

asar pada nitih koeda baè papanggih djung Patih Aboe Hoerèrah. Bagènda Hoesèn mariksa: Hè bapa Aboe Hoerèrah dèk kamana manèh? Patih doewa anjembah: Noen, djsim abdi dipiwarang koe Radja Jadjid Kalam ti nagara Esam, dipiwarang ngalamar Seri Banon di nagara Madinah. Manawa kapareng sareng kersaun rèk dianggo gerwa Mangkoenagara Esam. Hantu aja dui, anoe diadjeng-adjeng koe Radja Jadjid Kalam, ngan Poetri Seri Banon, anoe katjipta dina djero manah.

§ 40. Mèsèm Goesti Hoesèn sareng ngalahir: Hè bapa Hoerèrah, kami mihapè panglamar titoekang baè, lamoen gus poegoeh wangsoelna Seri Banon. Manawi soediun ngala awak kawoela, santeri bodo toer malarat. Aboe Hoerèrah hatoer: Soemangga, ladjeng loemampah ka Seri Banon. Kasampak ukur tjalik sareng diadep-adep koe baboe-baboe. Sérab Ki Patih ningali roepa Seri Banon; sakalangkoeng adjrih Ki Patih, maksa oendjoekan sareng njjoem panangan: Djsim abdi, noen Goesti, dipiwarang koe Radja Jadjid Kalam ti nagara Esam, sedja ngalamar ka gamparan Goesti. Manawi pandoek sareng kersa Goesti. Seri Banon hantu njaoer, sirep, munang semoe emboeng, nepi ka soeroep sarangèngè. Ki Patih oendjoekan dui: Noen, djsim abdi dipiwarang koe Goesti Hoesèn ngalamar ka adjengan Goesti. Manawi pandoeka kersa ngaloemajankun ka santeri, matak karoenja, nja bodo sareng langkoeng nja malarat. Mèsèm Seri Banon, kahatoeran, waosna ngagebjar tjara kilat toer tjahja koe-woeng-koewoengan, lir inten diroepakun djalma. Ditjaritakun patih doewa amit wangsoel ka Seri Banon sareng anjembah. Ladjeng angkat, hantu ditjaritakun di djalanna. Datang ka karaton Radja Jadjid Kalam, ladjeng anjembah sareng diha-toerkun satingkah-polahna kabèh. Èta Jadjid Kalam langkoeng bendoena, dadana burum, biwirna koemedoet tiloe-hoer tihandap, tjara anoe rèk maèhan ka noe hantu boga dosa.

§ 41. Ditjaritakun Seri Banon apikir sedjeroning manahna: Pikoemahaun awak kami, lamoen lakian ka Jadjid Kalam? Enja soegih tamah doenja-barana, ngan bakal sangsara djaga

di naraka, toeloj disiksa. Lamoen aing lakian ka Hoesèn, ngan murun moekti djagana di ahèrat, toeloj ka sawarga. Èta sawarga sahidji ditandingkun djung tiloe ratoes alamdoenja, gedè kènèh sawarga. Ladjeng Seri Banon njerat, kiju oenina: Serat dateng Djoeragan Goesti Hoesèn. — Lamoen enja sampéan rèk ngersakun ka diri koering, agè-agè tjalik ka imah koering, sareng oerang ladjeng nikah baè. Manawi kaselek datang ratoe, anoe ngalamar, temahna djadi perang gedè. — Goes kitoe Goesti Hoesèn nampi serat, ladjeng ènggal-ènggal angkat sareng Masiboen. Hantu lila di djalanna, soemping ka boemi Seri Banon. Gus njampak sadèrèk-sadèrèk, kabèh gus koempoel, ladjeng mikah di poè Isnèn, woelan Moeharam, tanggal sapoeloeh, taoen dal, mangsa katiga. Saba'da nikah ladjeng papanggih Seri Banon sareng kang raka Bagènda Hoesèn, kalangkoeng sonona asihna, sinian soeka-boengah alah batan ngarangkoel anak. — Ditjaritakun Radja Jadjid Kalam ngandika ka papatih doewa: Hè patih doewa, ajuna, lah, pada lumpang ka nagara Madinah, poegoehkun perkara Seri Banon, daèkun atawa hantu. Saoepama nampik, hantu daèkun, koe kami rèk digempoer nagara oerang Islam, rèk didjiun tanuh burum. Lamoen Seri Banon daèkun, èta koedoe kabawa koe manèh, koe kami dèk dipagag, koe djalma sanagara. Patih doewa amit sareng anjembah. Lampahna gagantjangan, datang ka Madinah. Kapendak Seri Banon gus nikah ka Bagènda Hoesèn. Patih doewa wangsoel dui ka nagara Esam, hatoening salampahna ka nagara Madinah. Kaliwat bendoena Radja Jadjid Kalam, omongna hajang ngaroerogan inja baè, lamoen atjan leboer mah nagara oerang Islam, ngan munang kagok sautik, sebab Bagènda Ali masih hiroep kènèh.

Tamat.

Wallahoe a'lam bi'ççawâbi.

IJU KITAB TJARITA RADJA NAÇOEHA.

---

§ 1. Bismi'llahi'rrahmání'rrahími. — Wabihi nasta'inoe billahi 'ala iju tjarita, njaritakun Radja Naçoeha di nagara Iserin, langkoeng bungkar serta adil ka sagala sahabatna. Maka ari gus kitoe ngandika ka gerwana, kiju pokna: Hé njai, koemaha njai betah kènèh djadi radja tèh? Oepama betah kènèh, murun dititipkun koe akang ka Patih; karana akang mah gus subuh djadi radja tèh, serta gus pirang doraka ka Allah sareng ka Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alajhi wasallam, koe tina njatoean banda haram, saperti tjoeké djung sagala barang-barang anoe riba, kahakan koe akang. Maka ditjaritakun éta Njai Radja isteri ngawangsoel kiju: Noen, akang, sim koering mah paèh hiroep ogè hajang djung akang, sareng gus subuh djadi radja tèh. Ari ajuna kersa akang rèk angkat kamana? Ngadjawab Radja: Uh njai, akang sedja rèk tobat baè ka Allah sareng ka Rasoe-loe'llah. Tapi wallahoe a'lam anoe didjoegdjoeg koe akang tèh, anoe matak hantu rèk mawa njai. Ngawangsoel Njai Radja: Oelahmoen kakara moeloehan poè, nadjan rek ngaplak langit, koering sedja ngiring. Maka ari soer Radja Naçoeha: Soekoer, alhamdoe lillahi, Rabbi'l'álamín.

§ 2. Maka ari enggus kitoe Radja ngoempoelkun sagala sahabatna sareng kawoelawargana, sareng Patihna, ngaranna Radèn Patih Kalim. Maka ngandika Radja ka Radèn Patih Kalim, kiju pilahirna: Hé Radèn Patih Kalim, kawoela ajuna

rèk sèlèh karadjaan, njèlèhkun iju bintang emas. Maka Patih ngawangsoel, semoe soesah pabaoer djung atoh, kiju wangsoelna: Noen Goesti, rèk kersa kamana Goesti tèh? Djisim abdi asa jatim murun. Maka ari soer Radja: Wallahoe a'lam kamana; ngan sakaparan-paran baè, wantoe-wantoe rèk tobat. Ngan Patih baè moedoe kolotun. Djung dui, oepama datang kawoela, dipènta koe kawoela, koedoe dibikun dui ka kawoela. Maka ngawangsoel Radèn Patih, kiju wangsoelna: Noen Goesti, soemangga; djisim abdi sedja ngiringan kana pangersakun gamparau. Maka ari gus kitoe ladjeng dangdan Radja Naçoeha sareng isterina, tapi hantu tjandak anggoan ngan sasindjang djangkoeng sèwang. Maka ditjaritakun angkatna poekoel opat soeboeh, poè Kémis, tanggal doewa-belas boelan Moeharam, sareng hantu ditjaritakun di djalanna.

§ 3. Ari enggus munang toedjoeh poè, toedjoeh puting, toeloelj urun ngilikan dampal, manggih baruh, wantoe-wantoe Radja tara pisan angkat-angkatan saemoerna. Maka ari enggus kitoe toeloelj diboengkoesan koe daoen, djadi karana gus hantu bunang didampalkun. Sarengna dui hantu pisan pegat matja istigpar sareng çalawat ka Kangdjeng Nabi Moehammad, çalla'llahoe'alajhi wasallam. Sarengna dui ari enggus kitoe ladjeng angkat dui; hantu ditjaritakun di djalanna. Barang enggus munang opat boelan di djalanna, ladjeng soemping kana batoe paranti tapakoer, serta èta batoe langkoeng aloes serta poetih. Maka èta Radja ngalahir ka gerwana, kiju pilahirna: Ja njai, nja didiju oerang tobat tèh, karana didiju luwih sepi, moal aja djalma ngaliwat. Maka ari soer njaina: Soemangga, akang, didiju baè. Maka ari enggus kitoe toeloelj talapakoer Radja Naçoeha sareng gerwana Ratna Goemilang.

§ 4. Maka ari enggus lami-lami, ditjaritakun gerwana hatoeran ka Radja Naçoeha, kiju pokna: Noen, akang, simkoering koe hajang dadaharan, karana enggus hantu koewat moedji ka Allah sareng ka Rasoeloe'llah bawaning koe lapar. Maka ari soer Radja: Uh, njai, barèto ogè montong ngiloe,

tjek akang. Maka ngawangsoel Duwi Ratna Goemilang: Noen, akang, da koemaha atoe, ari sasarengan hajang djung akang, tapi hantu dipaparin koewat koe Allah Ta'ala sareng koe Rasoeloe'llah. Èta kabèh-kabèh akang langkoeng oeninga. Maka ari enggus kitoe Radja toeloj djadjaloek ka lemboer, maka munang, toeloj dibikun ka gerwana serta didahar. Ari enggus seger, toeloj moedji dui serta tasbèh istigpar sareng matja çalawat. Maka ari gus lami-lami, èta Duwi Ratna Goemilang hatoeran dui ka rakana, hojong balangdahar, sebab lapar. Maka rakana ladjeng djadjaloek dui ka oenggal lemboer; hantu ditjaritakun di djalanna. Maka saboewat angkat rakana maka poetjoenghoel aja domba boedoeg serta koeroe, maka toeloj ditjandak koe Duwi Ratna Goemilang serta ditambahan koe aruj.

§ 5. Maka ari soemping rakana Radja Naçoeha, kagèt gerwana njanjandak domba. Maka ari gus kitoe mariksa Radja Naçoeha, kiju pokna: Hè njai, domba saha dibawa koe njai? Maka ngawangsoel Njai Radja, kiju wangsoelna: Noen, akang, iju tèh, soemoehoen, domba datang koe manèh. Maka ngalahir Radja Naçoeha: Hè njai, riba temen atoe. Kapan oerang anoe matak mitjun manèh tèh, koe hajang senang tobat, kari ngaribaan dui. Lamoen hajang riba mah, barèto baè di nagara oerang. Maka ngawangsoel Duwi Ratna Woelan, kiju wangsoelna: Noen, akang, djisim koering mah itang-itang amal baè mangngingoekun. Kira-kira aja anoe ngala mah, murun dibikun, serta gus lintoeh, murun atohun anoe boga. Sarengna dui ari tobat tèja mah, simkoering tèh moal ditoenda, ngan iju mah itang-itang tatambah ibadah baè, soegan ditarima koe Goesti Allah Ta'ala. Maka ari soer Radja Naçoeha: Bener atoe, ari kitoe petana mah, ngan bisi salah i'tikad baè.

§ 6. Maka ari gus kitoe ditjaritakun èta domba buki lintoeh-lintoeh serta anakan doewa. Maka ari gus kitoe nitir baè anakannana, sapoè doewa kali, djaba ti anakna. Maka Radja Naçoeha bingoeng ngoeroeskunnana, sabab domba gus buki rosa, koe sabab anakan sapoè doewa kali, djaba ti anakna.

Maka ditjaritakun Radja Naçoeha sareng gerwana Duwi Ratna Goemilang, èta hantu soesah barangdahar. Maka koe sabab èta meresan tji soesoe domba. Maka ditjaritakun domba enggus buki rosa, langkoeng laksa. Maka gus kitoe didjoewal sawarèh serta dipakè muli boedak pikun ngangon domba. Maka ditjaritakun Radja Naçoeha oenggal poè muli djalma pikun toekang angon domba. Tapi èta domba gus buki rosa, maka didjoewal sawarèh, toeloj dibulikun kana sapi, maka sapi toeloj djengkar dui anakan serta rosa. Maka didjoewal sawarèh, toeloj pakè muli onta. Maka ari onta èta djengkar dui serta rosa.

§ 7. Maka ari enggus kitoe ditjaritakun èta Radja Naçoeha mulina djalma enggus langkoeng keti, sebab èta domba enggus hantu njaho di bilangannana, ngan Allah anoe luwih oeninga. Maka ari tidinja toeloj ngadegkun Radja serta ngadamel Patih tiloe: sahidji Patih toekang ngoeroes nagara, kadoewa Patih toekang ngabagi oewang-oewang ka pekir miskin, katiloe Patih poerah ngaladènan sèmah-sèmah Radja sareng bari ngadjaga Radja Naçoeha. Sarengna dui ngadamel masjid gedè, ditjaritakun èta Radja Naçoeha tetep tapakoer didjero masjid sareng djung isterina. Maka èta Patih toekang ngabagi oewang sohor, maka Radja Naçoeha disohorkun ti oenggal-oenggal nagara, serta pada datang ti oenggal nagara, njoehoenkun doewit, doemèh aja radja moerah. Maka anoe enggus dipaparin, toeloj ditjirian, dibèrè badjoe burum, maka anoe badjoe burum gus pirang-pirang laksa, anoe enggus dipaparin koe Radja, serta djalma pada soeka koemawoela ka èta Radja Naçoeha. Maka ditjaritakun anoe mènta sahidjian, djung anoe mènta doewa hidjian, djung anoe mènta tiloe hidjian, èta kabèh djalma tèh kabèrè, serta sohor radja moerah.

§ 8. Maka ari gus kitoe ditjaritakun kabungharannana alah manan di nagara Iserin serta adil, djung hantu aja bilangannana sipat sato, kaja domba djuug sapi, onta embè. Maka ari enggus munang opat tahoen poetjoenghoel aja djalma kasèp, datang ka Patih oewang serta ngomong kiju:

Dimana Radja Naçoeha ajuna? Maka didjawab koe Patih kiju: Hè santeri, timana sampéan bet nanjakun Radja, karana Radja enggus wakil ka koela? Rék ménta sabaraha baé oewang, murun dibère koe kawoela. Djung dui Radja mah tara pipiloeun njangharupan sémah. Maka ngadjawab dui sémah: Èh Radèn Patih, lain rék barangpénta kadiju sotéh, ngan hajang papanggih djung Radja baé sakudung. Tjing, pangngoeningakun ka Radja. Maka Patih toeloej ngaduhusan ka Radja Naçoeha. Barang soemping kapajoenan Radja, toeloej njembah serta ngomong kiju: Noen, Goesti, djisim abdi anoe mawi marek ka Gamparan, ngoeningakun aja sahidji djalma kasép, kukuh baé hajang ngaduhusan ka Gamparan, hantu bunang digentosan koe djisim abdi. Èta kabèh-kabèh njannggakun. Maka ari soer Radja: Soekoer baé nja kitoe, ari aja anoe hajangun papanggih djung aing: moedoe ditepikun ka aing. Sareng Radja toeloej dangdan, ngànggo makoeta emas sareng djung Duwi Ratna Goemilang. Èta enggus roehaj baé, anoe kasép djung anoe gulis.

§ 9. Maka ari enggus kitoe ladjeng angkat serta dipajoeangan ditjewok emas, sareng diiring koe pirang-pirang sahabat-sahabat. Maka ari enggus soemping kana pantjaniti, toeloej njampurkun èta sémah bari imoet serta oeloek salam, kiju pokna: Assalámoe'alajkoem, Radja Naçoeha. Maka didjawab koe Radja, kiju djawabna: Wa'alajkoem salám. Maka ari enggus kitoe toeloej miwarang muntjit sapi sareng domba onta badé ukur njoegoehan èta sémah. Maka ari Radja ladjeng sasaoeran djung sémah. Maka ari tjek sémah: Noen, Radja, simkoering tèh anoe matak doemuhus, sahidji hajang papanggih djung adjengan. Kadoewa perkawis, aja anoe rék ditaroskun. Maka ari soer Radja: Pirang-pirang noehoen, nahaon anoe rék ditaroskun koe sampéan ka kawoela tèh? Maka ari tjek sémah: Noen, Goesti, soegan djung soegan sampéan mendak domba kawoela; domba boedog serta belang èta domba tèh. Maka ngadjawab Radja: Doeka; oerang téjangan baé dina kandangna. Wantoe-wantoe loba, kawoela gus hentu njaho bilangannana. Mangga baé téjangan,

sareng diantur koe kawoela. Maka ari gus kitoe ladjeng éta sémah djung Radja nêjangan domba, serta oenggal kandang dipapaj, welèh; munang tiloe poè kakara kapanggih.

§ 10. Maka ari gus kitoe toeloj dibikun serta ditètélakun ka éta sémah, kiju pilahirna Radja: Hè ki sémah, lain iju domba sampéan? Maka ngawangsoel sémah, kiju wangsoelna: Noen, Goesti, leres, tapi barèto mah boedoeg, ari ajuna lintoeh serta aloes. Maka ari soer Radja: Hè ki sémah, njélèhhun éta domba. Maka tjek sémah: Noen, Radja, narima inja. Maka dipariksa dui koe Radja: Hè ki sémah, aja kènèh anoe ditaroskun koe sampéan ka kawoela? Maka tjek sémah: Noen, Radja, soemoehoen, aja: soegan aja anakna. Maka ari soer radja: Èta ogè kabèh anakna, anoe dina kandang. Mangga, éta njélèhkun. Maka ngadjawab sémah: Noen, Radja, narima inja. Maka toeloj dipariksa dui koe Radja: Hè adjengan sémah, aja dui anoe bakal ditaroskun koe sampéan ka kaoela? Maka ngadjawab sémah: Noen, Radja, soemoehoen, aja: sareng soegan aja anoe lijan tidinja. Maka ngawangsoel dui Radja: Hè adjengan sémah, éta ogè kabèh nja tidinja asalna. Maka ari tjek sémah: Noen, Radja, disoehoenkun atoe koe simkoering. Maka ari pilahir Radja: Soemangga.

§ 11. Maka ditjaritakun sagala sahabat-sahabat Radja Naçoeha pada tjurik karana koe adil tuing. Ari tjaram hantu kadoega ka Radja, ngan pada koetoe k gendeng dina hatè baè sadajana, kiju pokna: Naha Radja tèh mana pertjaja-pertjaja tuing ka djelma sorangan serta hantu poegoeh imahna. Kabèh abdi-abdi pada tjurik, narulu lampah Radja luwih bèrehan. Maka enggus kitoe Radja mariksa dui: Hè adjengan sémah, aja kènèh anoe ditaroskun koe sampéan ka kawoela? Maka ari tjek sémah: Noen, Radja, soemoehoen, aja kènèh: soegan aja noe lijan tidinja. Maka ari soer Radja: Kabèh ogè asalna tidinja: sagala karadjaan sareng makoeta-makoeta emas djung gedong sagala warna-warna. Maka ari tjek sémah: Disoehoenkun atoe koe simkoering. Maka ari soer Radja: Soemangga, da kagoengan sampéan. Maka dipariksa dui koe Radja: Hè adjengan sémah, aja kènèh anoe

ditaroskun koe sampéan ka kawoela? Maka ngawangsoel dui sémah: Noen, Radja, soemoehoen aja: soegan aja anoe lijan tidinja. Maka ari tjek Radja: Ja adjengan sémah, iju anoe dipaké koe kawoela, nja tidinja asalna. Maka ari tjek sémah: Ja Radja, disoehoenkun dui atoeh koe simkoering. „Soemangga, adjengan sémah, tapi njoehoenkun tèmpo rèk ka masdjid, rèk disalin hula koe samping boèh.” Maka Radja ladjeng ka masdjid serta pada disalin koe sindjang boèh sarengan njaina.

§ 12. Maka ditjaritakun sagala abdi-abdina pada tjurik serta bedas, sabab watir koe Radja. Maka ari gus kitoe koe Radja toeloj dibikun éta makoeta emas sareng anggoan karadjaan. Maka ari enggus kitoe ladjeng dipariksa dui koe Radja: Hè adjengan sémah, aja kènèh anoe bakal ditaroskun koe sampéan ka kawoela? Maka ari tjek sémah: Noen, Radja, soemoehoen, aja kènèh: soegan aja noe lijan djaba tidiju. Maka ari soer Radja: Nja, aja iju sotèh anoe dipaké asalna tidinja, djung anoe dihakanan koe kawoela, djung anoe disidkahun ka pekir miskin, asalna tidinja. Maka ari tjek sémah: Ja Radja, disoehoenkun atoeh koe simkoering. Maka ari soer Radja: Soemangga, tapi njoehoenkun tèmpo rèk néjang papakéan kawoela: bahula dina batoe, soegan aja kènèh, — mèmèh djadi Radja. Maka ari enggus kitoe toeloj diiringkun Radja koe abdi-abdina serta raong pada tjurik bawaning koe hawatir nulu Radja. Maka ladjeng soemping Radja kana batoe, serta aja kènèh panganggona, serta warutuh kènèh. Maka ladjeng disalin Radja serta dibikun panganggo boèh téja ka adjengan sémah. Maka ditarima koe adjengan sémah.

§ 13. Maka dipariksa dui koe Radja: Hè adjengan sémah, ngan éta anoe dihakan koe kawoela sareng anoe disidkahun ka pekir miskin, hantu bisa majar: éta mah disoehoenkun baè halalna. Maka ari tjek sémah: Ja Radja, hantu halal éta. Maka ngadjawab Radja: Hè adjengan sémah, atoeh njoehoenkun tèmpo baè rèk nitahan ka sagala kawoela nagara Iserin, pikun ngaganti kana kagoengan sampéan. Maka ari tjek

sèmah : Ja Radja, hantu katji, karana hantu halal. Maka ari soer Radja : Hè adjengan sèmah, atoe soemangga baè diri kawoela sipatna djung diri poen pamadjikan, rék dipuntjit li'llahi Ta'ala, tatapi ngan moal dibikun amal kawoela djung ibadah kawoela. Maka ditjaritakun èta sèmah imoet serta sasaoeran, kiju pokna : Hè Radja, sampéan hantu oeninga ka simkoering? Maka ngawangsoel Radja : Hè adjengan sèmah, kaloeloepoetan hantu njaho ka sampéan.

§ 14. Maka ngadjawab èta sèmah, kiju pokna : Hè Radja, kawoela téh Malaikat Djabarail. Anoe matak ngaduhus ka sampéan, dipiwarang koe Allah Ta'ala ngahatoerkun salam ta'lim, sareng dipiwarang ngadodja kasabaran sampéan. Èta enggus langkoeng-langkoeng nja sabar. Serta timbalan Allah Ta'ala, hajang ka sawarga mana baè, murun dipaparin koe Allah Ta'ala. Djung dui timbalan Allah sampéan téh dihamkun ka naraka getihna satètès ogè. Sarengna dui, ari èta perkawis domba, domba ti sawarga pikun sampéan, paparin ti Allah Ta'ala. Maka ari soer Radja : Hè Malaikat Djabarail, isin temen dipaparin salam koe Allah Ta'ala, sareng èta paparin pinten-pinten noehoen alhamdoe lillahi sarèboe kali. Sareng simkoering aja panoehoen, moegi koe Allah sareng koe Rasoeloe'llah dihampoera sagala dosa gedè sareng dosa lutik. Maka soer Malaikat Djabarail : Injsa'llahoe Ta'ala. Sareng hantu lila èta Malaikat ladjeng moelih dui. Maka ari gus kitoe èta Radja Naçoeha tetep djadi radja, serta buki adil toer salèh langkoeng ka abdi-abdina, serta abdi-abdina buki sijnun sareng luwih pertjajana.

Tamat. — Wallahoe a'lam biççaw'abi.

XI.

IJU TJARITA 'ANBIN.

---

§ 1. Iju njaritakun sahabat Kangdjeng Nabi, langkoeng hëman ka Kangdjeng Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alëhi wasalam. Ari ngaranna ëta sahabat t'ëh 'Anbin, tapi tara pisan salat. Maka ngaduhus ëta 'Anbin ka Kangdjeng Rasoel serta mawa kadaharan warna-warna. Maka ari pangandika Rasoeloe'llah: Hë 'Anbin, manëh moedoe salat, karana bisi doraka ti Allah Ta'ala. Maka ngawangsoel 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah, djisim abdi mah moal salat, karana enggus ka gamparan kapan. Maka pangandika Rasoeloe'llah: Hë 'Anbin, bener, tapi koedoe boga tarima ka Allah Ta'ala, sebab ëta anoe maparin ridjki serta anoe ngadjadikun manëh. Maka ngawangsoel 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah: kapan koe poen bapa lantaran djadi, sarengna ari ridjki mah bunang simkoering pepelakan, anoe disanggakun ka Gamparan ogè. Sareng ari samping mah bunang pamadjikan ninoen. Maka ari pangandika Rasoeloe'llah: Hë 'Anbin, ëta pepelakan didjadikun koe Allah Ta'ala mah, hantu bisa djadi sorangan. Maka ngadjawab dui 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah, lamoen pepelakan hantu bisa djadi sorangan, tangtoe koe tanuh djadina, da satijap melak hantu dina tanuh ridoeh mah, tangtoe tara djadi, serta sok përang, ari di noe kelang mah. Maka ëta hantu asoep saer kangdjeng Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alëhi wasallam.

§ 2. Maka ari gus kitoe toeloj ngadoe'a Rasoeloe'llah ;

hantu koengsi lila soemping Malaikat Djabarail. „Ja Rasoe-
 loe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, djisim koering dipiwa-
 rang koe Allah Ta'ala ngahatoerkun salam ta'lim, serta
 paneda adjengan ditarima koe Allah Ta'ala, koemaha baè
 kersa adjengan, atawa dipiwarang ditanja pepelakannana,
 atawa perboewatannana. Maka ari enggus kitoe ladjeng
 moelih Malaikat Djabarail. Maka ari enggus kitoe Rasoe-
 loe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, ngandika dui ka 'Anbin
 serta manis, kiju ngandikana: Ja 'Anbin, koemaha kahajang
 manèh tèh? Maka ngadjawab 'Anbin: Ja Rasoe-
 loe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, ari ridjki mah bunang simkoering,
 sabab èta oepama hantu dipelak mah, hantu daèkun djadi,
 djung oepama hantu koe tanuh mah, hantu daèkun montok.
 Djung ari perkawis papakèan, èta bunang poen pamadjikan.
 Maka ngandika Rasoe-
 loe'llah: Hè 'Anbin, tjoba nanja koe
 manèh èta pepelakan, bunang manèh melak. Mangka 'Anbin
 toeloej nanja ka èta pepelakan, kiju nanjana: Hè pepelakan,
 manèh djadi koe manèh atawa koe Allah Ta'ala? Maka
 ngadjawab pepelakan, kiju djawabna: Hè tjilaka doraka,
 aing tèh hantu djadi koe manèh: koe Allah Ta'ala didjadikun.
 Djung lamoen munang mawa karep mah serta bisa djadi
 sorangan, aing tèh murun enggus tepi ka langit mah. Djung
 dui nadjis dihakan koe sija, tjilaka doraka, lamoen munang
 mawa karep sorangan mah, soepaja baè aing tèh. dikersakun
 koe Allah Ta'ala pidihakanun koe djelma doraka tjilaka.
 Djung dui sija tèh ka aing, aing koe pertjaja lagi ka Kang-
 djeng Rasoe, sija hantu pertjaja, sebab sija hantu boga
 roemasa didjadikun koe Allah Ta'ala. Naha sija atoeh, ari
 bisa sorangan mah, lamoen toelak èta boeloe korong sija
 djung boeloe koemis sija, guning sija hantu bisa noelak
 kana boeloe diri sija ogè. Kahajang sija mah oelah boeloean,
 da koemaha? Eniggus pangersakun Goesti Allah Ta'ala, —
 tjek pepelakan.

§ 3. Maka èta 'Anbin toeloej ngaduhus ka Kangdjeng Nabi
 serta semoe rada era koe pepelakan. Maka ari enggus
 datang ka Kangdjeng Rasoe, toeloej dipariksa koe Kangdjeng

Rasoel, kiju mariksana: Hè 'Anbin, koemaha perkara pepelakan manèh tèh? Enggus ditanja koe manèh atawa tatjan. Maka ngadjawab 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, èta pepelakan, soemoehoen, enggus ditanja, tapi hantu ngakoe djadi sorangan, ngakoena didjadikun koe Allah Ta'ala. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè 'Anbin, koemaha ajuna manèh pertjaja atawa moal? Maka ngadjawab dui 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, djisim koering tatjan pertjaja, karena èta pepelakan hantu ngakoe djadi sorangan. Mana kitoe ogè, djadi koe tanuh. Maka lahir Rasoeloe'llah: Hè 'Anbin, tjoba èta tanuh tanja koe manèh serta béakkun karep manèh. Maka èta 'Anbin toeloej nanja kana tanuh, kiju pokna: Hè tanuh, èta pepelakan tèh koe sampéan djadi atawa koe Allah Ta'ala? Maka ngadjawab tanuh, kiju djawabna: Hè tjilaka doraka, sija ka aing, aing koe pertjaja lagi ka Rasoeloe'llah ogè, sija hantu pertjaja. Aing tèh satemen-temenna hantu bisa ngadjadikun sagala pepelakan. Aing didjadikun koe Allah Ta'ala. Djung dui aing tèh lamoen munang mawa kahajang sorangan mah, nadjis tuing dipatjoelan tonggong aing koe sija, serta dibalaan koe sija, djalma doraka tjilaka. Paraning kitoe ogè aing hantu loepoet noehoen ka Allah Ta'ala, da sabab enggus pangersakun Allah Ta'ala. Serta èta pikir koe sija, doraka tjilaka, boeloe iroeng sija koe sija didjadikun, atawa djadi sorangan sagala boeloe-boeloe diri sija? Murun kahajang sija mah oelah boeloean, da koemaha? Da pangersakun Allah Ta'ala. Sija hantu roemasa didjadikun koe Allah Ta'ala? — tjek tanuh. Èta kitoe ngomongna.

§ 4. Maka ari enggus kitoe Ki'Anbin toeloej ngaduhus ka Kangdjeng Nabi. Maka toeloej dipariksa koe Kangdjeng Nabi, kiju mariksana: Hè Ki'Anbin, koemaha enggus ditanja atawa hantu? Koemaha djawabna tanuh tèh? Maka ngadjawab Ki 'Anbin ka Kangdjeng Rasoel, kiju djawabna: Ja Kangdjeng Rasoel, soemoehoen, enggus ditanja. Maka ari djawabna èta tanuh nja tjara pepelakan tèja, koela-noen. Maka lahir Rasoeloe'llah: Hè 'Anbin, koemaha ajuna manèh noeroet

atawa hantu? Maka ngadjawab Ki 'Anbin: Noen Goesti, sedja noeroet kana piwarangan Gamparan. Ngan tapi dimana ajuna ajana Allah Ta'ala? Maka ngadjawab Rasoeloe'llah: Hè 'Anbin, Allah Ta'ala mah hantu aja oepamana, djung hantu poegoeh kalèr-kidoelna. Maka ngadjawab dui Ki 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah, palangsijang nja hantu aja tèja, ari kitoe mah. Maka ngalahir dui Rasoeloe'llah: Hè 'Anbin, lakonan baè hulaan parèntahna Allah Ta'ala, mangkè manèh laoen-laen ogè kaharti, enggus diboeka hidjab koe Allah Ta'ala. Maka ngadjawab dui 'Anbin: Ja Rasoeloe'llah, Allah Ta'ala tèh djaoeh atawa dukut? Lamoen djaoeh, simkoering rék gegeroan; lamoen dukut Allah tèh, murun haharèwosan, karana paranti simkoering neda ridjki. Maka ari pilahir Rasoeloe'llah: Hè 'Anbin, Allah Ta'ala mah hantu djaoeh, hantu dukut, karana hantu aja kur ngoepamakun. Tapi manèh mah moedoe salat baè hulaan, engkè laoen murun kaharti i'tikad ka Allah Ta'ala. Maka ari enggus kitoe 'Anbin hantu ditjaritakun kitoe-kijuna: ladjeng salat serta kaharti i'tikad ka Allah Ta'ala, sareng djadi moemin toer getol ibadahna.

Tamat. — Wallahoe a'lam biççawdabi.

XII.

IJU KITAB HIKAJAT TJARIJOS SÈTAN.

Bismi' llahi' rrahmáni' rrahími.

§ 1. Wabihi nasta'inoe billahi'ala ini hikajat tjarita Radja Sètan, noe rèk naèk ka langit toedjoeh lapis serta njoehoenkun idin ka Allah Ta'ala, kiju pokna: Ja llahi, ja Rabbi, ja Sajjidina, ja Mawlána, Gamparan anoe langkoeng oeninga djisim abdi rèk njoehoenkun idin ngagoda sahabat Rasoe-loe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam. Maka ari pangandika Allah Ta'ala: Hè Sètan torèk, hadè koe aing diidinan, tatapi manèh koedoe amit hula ka kakasih aing, mènta idin, nja èta Nabi Moehammad, çalla'llahoe'alèhi wasallam. Maka Radja Sètan ngawangsoel: Soemangga, serta toeroen ka doenja, ngaduhus ka Kangdjeng Rasoe'oe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam. Maka ari datang, toeloej soedjoed ka Kangdjeng Rasoe'oe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, serta bari ngomong, kiju pokna: Ja Rasoe'oe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, djisim abdi marek ka Gamparan. Maka pangandika Rasoe'oe'llah: Hè Radja Sètan, rèk nahaon manèh datang ka kami? Rèk aja pibédjaun ka kami? Maka Radja Sètan ngadjawab, kiju djawabna: Ja Rasoe'oe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, djisim abdi anoe mawi ngaduhus ka Gamparan, rèk njoehoenkun idin ngagoda sahabat Gamparan anoe opat, nja èta Aboe Bakar sareng Oemar, Oesman, Ali, radlija'llahoe'anhoem. Maka pangandika Rasoe'oe'llah, çalla'llahoe

'alèhi wasallam: Hè Radja Sètan, hadè, ari bunang mah, tapi manèh engkè, ari enggus ba'da ngagoda, koedoe bèhèdja dui ka aing. Maka Radja Sètan ngawangsoel: Soemangga, serta indit.

§ 2. Toeloej datang ka Aboe Bakar; serta èta Aboe Bakar ukur tapakoer. Maka toeloej digoda koe Sètan serta rosa; welèh, hantu bunang. Maka Radja Sètan, toeloej ka Oemar, serta ngagoda; welèh, hantu bunang. Maka Radja Sètan toeloej ka Oesman serta ngagoda; welèh hantu bunang. Maka èta Radja Sètan toeloej kebat ka Bagènda 'Ali, ngagoda rosa; welèh, hantu bunang. Ari enggus kitoe toeloej ngaduhus ka Kangdjeng Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, serta ngomong kiju: Ja Rasoeloe'llah, enggus djisim abdi ngagoda sahabat Gamparan. Maka ari pangandika Rasoeloe'llah, kiju pokna: Hè Radja Sètan, koemaha perkara Aboe Bakar? Bunang koe manèh digoda? Maka ngadjawab Sètan, kiju djawabna: Noen Goesti Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, èta Aboe Bakar welèh digoda, hantu bunang. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, koemaha ari perkara Oemar? Bunang koe manèh digoda? Maka ngawangsoel dui Sètan, kiju wangsoelna: Noen Goesti, ari perkara Oemar, èta luwih hèsè digodana, serta simkoering welèh. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam: Hé Sètan, koemaha ari perkara Oesman? Bunang digoda koe manèh? Maka ngawangsoel dui Radja Sètan: Ja Rasoeloe'llah, èta perkara Oesman, enggus kapok djisim abdi ngagoda serta moal dui-dui. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Radja Sètan, koemaha perkara Ali? Bunang digoda koe manèh? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, èta perkara Bagènda Ali oelah dipisaer dui koe Gamparan. Djisim abdi tèh boejoet ajuna ngagoda èta Ali. Sareng kakara manggih oemat-oemat Gamparan luwih hèsè digodana.

§ 3. Maka ngandika dui Kangdjeng Nabi: Hè Sètan, koemaha djaman oemat-oemat nabi anoe tihula? Bunang digoda koe manèh? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja, Rasoeloe'llah,

çalla'llahoe'alèhi wasallam: Èta perkawis oemat-oemat nabi anoe tihula, ti djaman Nabi Adam, èta babari digodana, sareng nabina ogè pirang-pirang, anoe sok bunang digoda koe djsim abdi. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, ti djaman Nabi Adam saha nabi anoe dipakè kaguluh koe manèh? Maka ngawangsoel dui Sètan, kiju wangsoelna, serta hantu munang njoempoetkun rahsijah, bilang terang ka Kangdjeng Nabi: Ja Rasoeloe'llah, ti djaman Nabi Adam taja dui anoe dipakè kaguluh koe djsim abdi sareng koe intjoe-intjoe djsim abdi, nja èta salira Gamparan. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam: Hè Sètan, naha manèh sok boga anak djung sok boga intjoe? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, soemoehoen, sok gadoeh pisan, karena Goesti Allah sipat moerah. Maka ari njoehoenkun anak, njokot tina pèsak katoehoe opat poeloh djung pèsak kèntja opat poeloh. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, ari manèh sok djima' tjara manoesa? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, djsim abdi nja koemaha tjara manoesa baè, tapi milihan sim-abdi mah. Maka satijap-tijap djalma djima' hantu kalawan: La ilaha illa'llahoe, Moehammad Rasoeloe'llah, èta nja èta djsim abdi aja serta ngiloe djima'.

§ 4. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, koemaha manèh ari ka djalma sok getol ngadji atawa poepoedjian, rèk hèès? Maka ngadjawab Sètan: Ja Rasoeloe'llah, èta djalma tèh kaguluh djsim abdi serta sijun. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, dikoemaha ari djalma hèès tèh koe manèh? Maka ngawangsoel dui Sètan: Èta, soemoehoen, dikukupan. Maka pangandika Rasoeloe'llah: Hè Sètan, oepama bantu bunang dikukupan, dikoemaha koe manèh? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, soemoehoen, diasoepan kadjero butungna. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, koemaha ari djalma hèès soeboeh sok luwih ngunah? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, èta, soemoehoen, dikukupan koe djsim abdi. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, koemaha lamoen djalma sok tara bunang

dikukupan serta sok maksa hoedang salat soeboeh? Maka ngawangsoel dui Sétan: Ja Rasoeloe'llah, éta djalma, soemoehoen, sok dikiihan sarta sok dipoentangan koe djisim abdi. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sétan, koemaha oepama djalma maksa beberesih mandi rèk salat soeboeh? Maka ngawangsoel dui Sétan: Ja Rasoeloe'llah, éta djisim abdi toeroen tina awakna, tapi dimana engkè enggus toeoes, dipoentangan dui awakna serta dipoentangan soekoena. Sarengna dui oepama hantu bunang harita, maka ari rèk oenggah ka masjid, ditèwak soekoena anoe katoehoe, maka toeloj ngasoepkun soekoe kèntja, éta djisim abdi rada soeka.

§ 5. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sétan, ari djalma salat dikoemaha digodana koe manèh? Maka ngawangsoel dui Sétan: Ja Rasoeloe'llah, éta djalma salat tèh, soemoehoen, dikoétan pipina, sareng oepama hantu bunang dikoèt, maka toeloj ditijoep soengoetna: Dimana huaj, éta djisim abdi asoep ka soengoet djalma anoe huaj. Maka pangandika Rasoeloe'llah: Hè Sétan, manèh koemaha nja karep didjero tèh? Maka ngawangsoel dui Sétan: Noen, Rasoeloe'llah, éta tjek djisim abdi: Hadè manèh salat, tapi koedoe tètèrèhan baè; ari tartib moedoe djung rija, — soepaja gaplah ibadahna. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sétan, oepama djalma mantas salat ti masjid, éta koemaha karep manèh? Maka ngawangsoel dui Sétan: Noen, dipegat serta digoda koe djisim abdi, soepaja diseboet djalma hadè koe sasama batoerna. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sétan, ari manèh sok njatoe atawa hantu? Maka ngawangsoel Sétan: Ja Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam: Soemoehoen, njatoe, tapi dimana aja djalma, njatoe hantu kalawan bismi'llah, éta nja éta djisim abdi ngiloe njatoe. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sétan, koemaha manèh ari di noe sidkah, sok ngiloe njatoe atawa hantu? Maka ngawangsoel dui Sétan: Ja Rasoeloe'llah, soemoehoen, hantu idin Goesti Allah. Maka dimana simkoering ngiloe njatoe, maka datang rantè ti Goesti Allah serta belenggoe lungun djisim abdi, tapi djisim abdi ngan hati

kabita baè. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, koemaha manèh ari diboelan Ramlan, sok ngiloe njatoe atawa hantu? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, djisim abdi ari boelan Poewasa mah dibarogod lungun, ngan sabisa-bisa soengoet baè ngagoda. Ari lungun mah hantu bisa peta.

§ 6. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Hè Sètan, koemaha ari anoe ngadji Koer'an manèh nja ngagoda? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, dimana aja djalma anoe matja Koer'an, èta samèmèh pok matja ta'aoed, èta dipoentangan biwirna, tapi dimana pok serta toeloelj ngadji, èta djisim koering loempat kana dasar boemi, karena liwat saking nja panas. Tapi dimana enggus urun, djisim abdi datang dui. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah: Dikoemaha djalma mana tara aja noe daèk salat? Maka ngawangsoel dui èta Sètan: Ja Rasoeloe'llah, djisim abdi nitah Sètan Hanas serta djung bapana. Maka ari Si Hanas asoep kana djero butung djalma serta ngukupan hatèna djung kiju omongna: Hè manèh, anoe rèk salat, djung salat mah anggoer dagang nahaon-nahaon kasoekaan. Ari getol salat mah matak mararat. Maka ari bapana Si Hanas toempak dina hoeloena djalma serta ngomong kitoe dui tjara anakna. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam, Hè Sètan, koemaha manèh, ari aja anoe getol ibadah ka Allah Ta'ala serta ditarima koe Allèh Ta'ala? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, èta djisim abdi luwih soesah serta idjid, ari manggih anoe kitoe petana.

§ 7. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam: Hè Sètan, manèh nahaon dui nja kaidjid? Maka ngawangsoel dui Sètan: Ja Rasoeloe'llah, pirang-pirang loba njai kaidjid sim-abdi. Sahidji perkawis djalma sok getol ngadji. Kadoewa perkawis djalma sok sabar ka indoengbapana atawa ka wang-toewana. Katiloe perkawis djalma sok getol tobat serta noeroet kana parèntah Gamparan. Kaopat perkawis djalma sok getol hadjat-hadjatan ka pekir miskin atawa ka wong alim. Kalima perkawis djalma sok

getol ngalajad anoe gering atawa anoe paèh. Kagenep perkawis djalma sok getol poewasa soenat djung sagala patapaan anoe baris manpa'at ahèrat. Katoedjoeh perkawis djalma sok getol djijarah ka alim-alim atawa ngaduhus ka salira Gamparan. Kadalapan perkawis djalma anoe sok ngamoemoelè majit atawa ngawarodonan. Kasalapan perkawis djalma sok getol moedji ka Allah sareng ka Gamparan. Sareng loba-loba pisan hantu ditjarjoskun kabèh. Maka ngandika dui Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam: Hè Sétan, nahaon manèh nja kabogoh? Maka ngawangsoel dui Sétan: Ja Rasoeloe'llah, pirang-pirang loba. Sahidji perkawis djalma tara noeroet ka Allah sareng ka Gamparan. Kadoewa perkawis djalma hantu daèk salat atawa poewasa wadjib. Katiloe perkawis djalma sok resepan kana sagala anoe haram. Koapat perkawis djalma sok resepan kana sagala bohong djung tjidra. Kalima perkawis djalma sok resepan kana sagala bid'ah pasèk. Kagenep perkawis djalma sok buki hèès. Katoedjoeh perkawis djalma sok resepan kana djinah atawa resepan kana sagala kagorèngan. Sareng pirang-pirang hantu ditjarjoskun kabèh, kawoela-noen, ja Rasoeloe'llah, çalla'llahoe'alèhi wasallam.

Tamat. — Wallahoe a'lam biççawdibi.

XIII.

IJU KITAB PARIRIMBON BASA SOENDA.

BAB KEKEDOETAN, ALAMAT NOE HADÈ, NOE GORÈNG.

Lamoen kekedoetan emboen-emboenan, alamat djeneng.

Lamoen kekedoetan kongkolak panon katoehoe noe tiloe-
hoer, alamat munang doewit.

Lamoen kekedoetan kongkolak panon kèntja tihandap,
alamat papanggih djung baraja noe djaoeh.

Lamoen kekedoetan kongkolak panon katoehoe tihandap,
alamat tjurik.

Lamoen kekedoetan biwir panon tikèntja, alamat soesah.

Lamoen kekedoetan djoeroe panon ti kèntja, alamat njung-
tjurikan baraja paèh.

Lamoen kekedoetan djoeroe panon ti katoehoe, alamat
papanggih djung anak ti noe djaoeh.

Lamoen kekedoetan iroeng ti katoehoe, alamat munang
ridjeki noe halal.

Lamoen kekedoetan iroeng ti kèntja, alamat papanggih
djung baraja sarta soeka ati.

Lamoen kekedoetan pipi ti kèntja, alamat papanggih
djung mènak.

Lamoen kekedoetan pipi ti katoehoe, alamat soesah.

Lamoen kekedoetan poehoe létah ti kéntja, alamat boga kasoelah.

Lamoen kekedoetan létah ti katoehoe, alamat boga daradjat.

Lamoen kekedoetan létah kabéh, alamat boga pagawéan sarta boga sémah ti noe djaoeh.

Lamoen kekeboetan sikoe ti katoehoe, alamat boga kasoelah.

Lamoen kekedoetan sikoe ti kéntja, alamat aja djalma ngirim ridjeki noe halal.

Lamoen kekedoetan dampal lungun ti kéntja, alamat munang doewit.

Lamoen kekedoetan dampal lungun ti katoehoe, alamat kaloewar doewit.

Lamoen kekedoetan épèk-épèk ti kéntja, alamat aja pitenah.

Lamoen kekedoetan épèk-épèk ti katoehoe, alamat munang balai.

Lamoen kekedoetan toelang tonggong, alamat munang ridjeki.

Lamoen kekedoetan parinikan, alamat boga anak.

Lamoen kekedoetan poehoe pingping ti kéntja, alamat munang rahmat ti Pangéran.

Lamoen kekedoetan poehoe pingping ti katoehoe, alamat munang doewit halal.

Lamoen kekedoetan pigulang soekoe ti katoehoe, alamat boga èwè hadè atina.

Lamoen kekedoetan pigulang soekoe ti kéntja, alamat dipaké karoenja koe baraja-baraja.

Lamoen kekedoetan pingping ti katoehoe, alamat munang rahmat ti Pangéran.

Lamoen kekedoetan indoeng lungun, alamat djadi panghoeloe.

Lamoen kekedoetan toeer ti katoehoe, alamat datang sémah.

Lamoen kekedoetan toeer ti kéntja, alamat munang doewit sarta aja baraja ti noe djaoeh.

Lamoen kekedoetan bitis ti katoehoe, alamat pasésa.

BAB SAMAGAHA, IJU ALAMATNA.

Lamoen samagaha di boelan Moeharam, alamat rèja balai noe soegih, pada roeksak, noe miskin pada soeka atina.

Lamoen samagaha di boelan Sapar, alamat gedè hoedjan sarta angin gedè.

Lamoen samagaha di boelan Rabijoe' lawal, alamat ngoe-jang, pepelakan rèja noe tu djadi, sarta hoedjan angin.

Lamoen samagaha di boelan Rabijoe'lahir, alamat noe soegih pada pindah, sarta rèja banda noe lungit.

Lamoen samagaha di boelan Djoemadi'lawal, alamat gedè hoedjan sarta djung gelap.

Lamoen samagaha di boelan Djoemadi'lahir, alamat parè aloes djadina, sarta pepelakan pada djadi.

Lamoen samagaha di boelan Radjab, alamat rèja balai sarta rèja noe gering.

Lamoen samagaha di boelan Sa'ban, alamat rèja noe pasèja djung baraja atawa djung batoer saboeroean.

Lamoen samagaha di boelan Poewasa, alamat rèja noe gering, sarta sasatoan rèja noe paraèh.

Lamoen samagaha di boelan Sawal, alamat mahal sagala boeboewahan.

Lamoen samagaha di boelan Hapit, alamat hoedjan angin sarta tatangkalan pada roentoeh.

Lamoen samagaha di boelan Rajagoeng, alamat rèja noe moenggah hadji.

BAB LINI, IJU ALAMATNA.

Lamoen lini di boelan Moeharam, alamat djalma koerang ibadah; lamoen ti puting alamat mahal parè, sarta rèja noe padoe.

Lamoen lini di boelan Sapar waktoe djanari, alamat rèja noe pindah lemboer; lamoen ti puting, alamat rèja sasatoan.

Lamoen lini di boelan Rabijoe'lawal djanari, alamat rèja noe gering; lamoen ti puting, alamat rèja hoedjan.

Lamoen lini di boelan Rabijoe'lahir djanari, alamat rèja sasatoan pada paèh; lamoen ti puting, alamat rèja noe munang ridjeki.

Lamoen lini di boelan Djoemadi'lawal djanari, alamat kadatangan moesoeh noe rèk ngadjak perang; lamoen ti puting, alamat panas banget sarta pepelakan pada roentoeh koe panas.

Lamoen lini ti boelan Djoemadi'lahir djanari, alamat sapi moending koerang tjai; lamoen ti puting, nja kitoe kènèh baè.

Lamoen lini di boelan Radjab djanari, alamat moerah boeboewahan; lamoen ti puting, alamat datang moesoeh noe rèk perang.

Lamoen lini di boelan Sa'ban djanari, alamat rèja noe paèh; lamoen ti puting, alamat moerah sagala boeboewahan.

Lamoen lini di boelan Poewasa djanari, alamat rèja noe pasèja pada batoerna, lamoen ti puting, alamat rèja noe pindah.

Lamoen lini di boelan Sawal djanari, alamat rèja noe gering; lamoen ti puting, alamat mahal parè.

Lamoen lini di boelan Hapit djanari, alamat noe djeneng pada pasèja djung sasamana djeneng; lamoen ti puting pon, nja kitoe kènèh baè.

Lamoen lini di boelan Rajagoeng djanari, alamat ngoejang sarta sasatoan rèja noe paèh; lamoen ti puting, alamat hoe-djan gedè, pepelakan pada roentoeh.

IJU BAB IMPIAN, ALAMATNA NOE HADÈ NOE GORÈNG.

Lamoen ngimpi papanggih djung Nabi, alamat munang rahmat serta rèja noe karoenja.

Lamoen ngimpi néndjo boelan atawa pananpoè, alamat munang pagawéan.

Lamoen ngimpi néndjo hoedjan, alamat manggih tjilaka.

Lamoen ngimpi néndjo langit, alamat soesah.

Lamoen ngimpi mandi dina tjai hoedjan, alamat salamet awakna.

Lamoen ngimpi nginoem tjai gedè, alamat munang doewit.

Lamoen ngimpi tulum dina tjai gedè, alamat munang rahmat.

Lamoen ngimpi nginoem tji tèh atawa kopi, alamat lamoen boga perkara, tangtoe tu djadi perkarana.

Lamoen ngimpi nginoem sagara, alamat munang doewit.

Lamoen ngimpi muntjit hajam, alamat munang rahmat.

Lamoen ngimpi njatoe laeok sapi atawa moending, alamat munang ridjeki.

Lamoen ngimpi dikoèt maoeng, alamat dipaké kangéwa koe sasamana.

Lamoen ngimpi njungut damar, alamat munang èlmoe.

Lamoen ngimpi naék goenoeng, alamat djeneng.

Lamoen ngimpi oenggah ka masigit, alamat boga èwè.

Lamoen ngimpi moerag boeok, alamat soesah.

Lamoen ngimpi hoedjan, alamat munang rahmat ti Pangéran sarta réja noe pada karoenja.

Lamoen ngimpi mandi, alamat soeka ati.

Lamoen ngimpi salat hentu tamat, alamat munang balai.

Lamoen ngimpi sidekah, alamat munang ridjeki.

Lamoen ngimpi njatoe, alamat buhngar.

Lamoen ngimpi palid, alamat lungit doewit.

Lamoen ngimpi njatoe kur poewasa, alamat munang doewit.

Lamoen ngimpi digulang-emas atawa pérak, alamat munang rahmat ti Pangéran.

Lamoen ngimpi néndjo getih, alamat sakahjangna tèrèh djadi.

Lamoen ngimpi disimboet-bodas, alamat gering.

Lamoen ngimpi disimboet-burum, alamat dipitenakun koe noe sèdjèn.

Tamat.

XIV.

IJU TJARITA KADOENG-SANGSANG.

---

§ 1. Bahula alam sagala sato-héwan bisa kénéh ngoetjap. Ari Kadoeng-sangsang tëja ajuna ngaranna Sèro. — Katjarita èta Sèro tèh boga anak hidji, kakara, oemoer tiloe puting; ari koe indoengna ditoenda di sisi tjai. Ari indoengna njaba baranghakan. Sabot uwuh indoengna èta anakna kapanggih koe sakadang Kujup; ditjapit butungna datang ka rahut sarta disusup getihna, hos baè paèh èta anak Sèro tèh. Poen Kujup tèh njoempoet kana lijang. Hentu lila datang indoengna, ari ditèndjo anakna gus paèh; ari diilikan, butungna rahut. Hoeleng indoengna mikiran, tu kaharti noe matak rahut. Gus kitoe loewak-lijuk, ngadepong kana lijang, bèh sakadang Kujup dina lijang. „Èh! bet aja sakadang Kujup èta dina lijang! Tjing kadiju, sakadang Kujup! kaেলা arèk nanja ka sampéan.” Gus kitoe njampurkun sakadang Kujup ka sakadang Sèro. Tjarèk sakadang Kujup: Èh, bet sakadang Sèro, tjalik kadiju, mas! Kur naon tjalik didinja? Ari tjèk poen Sèro: Bo mas! koela tèh katitiwasan; kaেলা noenda anak, iju di dukut boemi sampéan, kaেলা njaba balangsijar. Ari datang, anak kaেলা bet paèh sarta rahut butungna. Soegan koe sampéan katingali noe nganijaja ka anak kaেলা. Poma oelah dipindingan, kaেলা hajang njaho. Tjarèk sakadang Kujup: Aduh! bet sampoera! kaেলা hentu njaho jèn aja anak sampéan didinja. Ngan aja noe ngaliwat mah: tadi koe kaেলা katèndjo sakadang Kidang sarta loempat

tarik atjir-atjiran, tatapi ari maèhan atawa kitoe kiju mah, hentu kadulu. Ngan èta baè tadi-tadi sakadang Kidang ngaliwat sarta loempat atjir-atjiran. Ari anak sakadang Sèro paèh sarta rahut butungna: semoena mah katintjak koe sakadang Kidang, da èta tapak tjèkèr rahut tèh dina butungna.

§ 2. Tjèk Sèro: Èh sakadang Kujup, ajuna kaoela hajang nempoehkeun ka sakadang Kidang, koemaha petana? Kaoela hajang munang ganti. Atoeh, tjarèk sakadang Kujup, gampang katjida èta mah. Dawa baè ka nagara, oendjoekan ka Sang Ratoe Boehaja di Moehara. Kaoela saksina, soepaja munang boeroehan baè, kaoela tangtoe daèk. Naon nja sanggoep? — „Kaoela sanggoep mèrè saboek tjindè woe-loeng. Hajoe oerang lumpang ka nagara.” Gus kitoe toeloep pada indit lumpang ka nagara. Hentu katjarita di djalanna: katjarita gus dongkap ka pasèban baè, ngaduhus ka Sang Ratoe, doewaan sarila barina toengkoel. Dipariksa koe sakadang Koeja, Djaksa nagara. Èta ngomongna sentor serta sila toempang bari noelak tjangkèng. — Birigidig, ah, èta noe doewaan. — „Manèh tèh oerang mana? Kitoe dui saha nja ngaran? Torodjog tanpa-rarapan datang ka kami. Dèk naraon nja pikarepun manèh?” — Ah, ah, èta noe doewa ngadègdèg, hentu bisa ngawangsoel, kasima dipariksa koe Radèn Djaksa. Enggus lila kakara bisa ngawangsoel. Ari pokna: Noen, soemoehoen pariksa Goesti, ari ngaran djisim koering sakadang Sèro; ari iju noe hidji sakadang Kujup. Ari nja lemboer ti Paroeng Halang, kaoela-noen. Ari sapoerwa ngaduhus kapajoenun Goesti, noen, djisim koering soemedja pioendjoek. Awitna djisim koering gadoeh anak sahidji kakara oemoer tiloe puting; ari koe djisim koering ditoenda di sisi tjai, ari koering lumpang nèjangan hakanun. Hentu lila koering balik nèjang anak noe ditoenda tèja. Ari datang, bet enggus paèh anak koering tèh: diilikan aja tjatjadna, raheut dina butungna. Gus kitoe djisim koering bingoeng, tu kaharti; tadi-tadi hentu rahut, taja kitoe kiju, ajuna tjatjad sarta paèh. Koering tèh loewak-lijuk soegan aja tanjantanjaun; ari ngadepong kana lijang, bèh sakadang Kujup

dina djero lijang. Ditjeloekan koe koering bidjil sakadang Kujup tina lijang: pék koering nanja ka sakadang Kujup soegan manggihan atawa néndjo anoe nganijaja ka anak koering, réhing dukut ka boemina. Sakadang Kujup ngawangsoel: Aduh sampoera, kaeola mah hentu njaho jèn aja anak sampéan dinja, soemawona noe nganijaja kaeola hentu manggihan. Tatapi kaeola manggih noe ngaliwat mah tadi, sakadang Kidang, sarta loempat tarik ngaliwat ka lebah dinja. Ari anak sakadang Séro paèh sarta rahut butungna, semoe-sembona pangpaèhna tèh, tjèk sakadang Kujup, ditintjak koe sakadang Kidang. Sakadang Kujup saksina. Tah sakitoe noe matak djsim koering ngaduhus ka Goesti, soemedja njoehoenkeun hoekoeman, réhing kitoe petana, kaeola-noen.

§ 3. Gus kitoe trèt ditoeliskun tjaritaannana sakadang Séro koe sakadang Koeja Djaksa. Toeloej dioendjoekkun ka Sang Ratoe Boehaja; diaos koe Sang Ratoe, gus kahartos. Ladjeng nimbalan ka Djaksa, jen koedoe ngahatoeranan tjalik Sang Ratoe Maoeng. Pék Radèn Djaksa ka pasèban, miwarang sahidji mantri noe bisa lumpang ka darat, djeneangan sakadang Bangkong boedoeg, mawa soerat ngatoeranan tjalik Sang Ratoe. Bangkong boedoeg gus toeloej. Tu katjarita di djalanna, katjarita gus tepi ka Sang Ratoe. Toeloej soerat disanggakeun; ditampi koe Sang Ratoe sarta toeloej diaos, gus kahartos jèn dihatoeranan tjalik koe Sang Ratoe Boehaja. Gus kitoe Sang Ratoe Maoeng njaoer Djaksa Monjèt-mandah, pandakawannana sakadang Putjang Patjulang. Njaoer dui Toemenggoeng Loetoeng, Rangga Owa, Mantri Soerili, Demang Hulang: ditjandak nepoengan Sang Ratoe Roehaja ka Moehara. Tu katjarita di djalanna, katjarita gus tepi baé ka Moehara. Ladjeng koempoelan di pantjaniti Batoe datar tjadas ngampar, mihatoer prakawis pangdawana sakadang Séro; soerat diwatja koe sakadang Koeja Djaksa Moehara dipajoenun Djaksa Monjèt-mandah ti darat. Koe sang Monjèt-mandah gus kaharti. „Iju prakara banget katjida, sakadang Kidang kadawa maèhan anak sakadang Séro.” Gus kitoe Radèn Monjèt-mandah rèrèt ka pandakawan sakadang

Putjang: Èh Putjang, dèngè koe tjuli dija masing kadèngè, ajuna manèh koedoe lumpang njaoer sakadang Kidang sarta koedoe kairingkun. Lamoen baha, talian; iringkun masing kentjeng. Oelah lila: burang puting oelah kandeg, karena sakadang Kidang kasangkoet prakara, — koe sakadang Sèro kadawa maèhan anakna sakadang Sèro. Tah! kitoe noe matak koedoe kairingkun koe manèh sakadang Kidang.

§ 4. Sakadang Putjang kantjad-kintjid, tjoelang-tjilung, sesegor bari molotot. Tu katjarita di djalanna, katjarita gus tepi baè ka sakadang Kidang. Sadjongdjongan tu bisa ngomong, olohok bari molotot. Gus lila sakadang Kidang hookun. „Aja djalma datang, molotot, taja omongna.” Gus kitoe sakadang Putjang ngomong bari sentor: Èh sakadang Kidang, silaing tèh disaoer koe Djoeragan Djaksa Monjèt-mandah srwoeh koe Sang Ratoe, tapi lain ka nagara oerang, ka nagara Moehara. — Disangkoet prakara koe Ratoe Boehaja. Ari noe djadi prakara, nja silaing pisan didawa koe sakadang Sèro, saksina sakadang Kujup, jèn sakadang Kidang tèh maèhan anak sakadang. Sèro, pangpaèhna ditintjak koe sakadang Kidang. Sakitoe silaing noe matak disaoer kentjeng kabina-bina. Lamoen baha, silaing bakal ditalian, sabab tangtoe silaing digantoeng di Moehara. Gus kitoe sakadang Kidang reg ngahoeleng, krana tu pisan roemasa boga dosa. Tatapi semoena hèsè nampikna, èta prakara makè saksi kitoe. Gus kitoe sang Kidang nanja ka Patjalang sang Putjang: Koemaha petana soepaja salamet sarèrèja? Tjing, mas, koemaha rasjahna? Tjarèk poen Patjalang: lh, èta mah gampang katjida. Bah maèhan hentu pisan-pisan; ari loempat mah tarima, sarta djalan kadinja. Ari noe matak loempat tarik, sabab aja kasijun ngadèngè sakadang Merak soesoerakan. Kitoe baè. Hajoe, gura indit. Gus kaharti koe sakadang Kidang, toeloej indit, diiringkeun koe Mas Patjalang. Tu katjarita di djalanna, katjarita gus datang baè ka Moehara. Toeloej baè ngaduhus ka pantjaniti Batoe datar, djol dongko, gèk sila, tjédok njembah, roj mando, heloek toengkoel, semoe noe adjrih katjida. Gus kitoe rèrèt Radèn Djaksa

Monjèt-mandah ka sang Kidang: Èh sang Kidang, dipriksa koe Sang Ratoe; koedoe oendjoekan noe troes trang. Oelah moengkir, oelah linjok, oelah bohong. Masing trang saenjana pisan, jèn ajuna manèh didawa koe sakadang Séro, sakadang Kujup saksina, sakadang Séro anakna dipaèhan koe manèh, ditintjak butungna datang ka paèh, tatkala manèh loempat tarik atjir-atjiran. Tjik, koemaha èta manèh trima? Mangkè manèh tangtoe ditepoengkun. „Noen, soemoehoen, ari maèhan koering tu trima, ari loempat tarik mah trima. Ari noe matak loempat tarik, sabab aja kasijun ngadèngè sakadang Merak soesoerakan.”

§ 5. Gus kitoe Radèn Djaksa nimbalan dui njaoer sakadang Merak. „Ajuna, Patjalang, manèh indit dui; sakadang Merak disaoer, kasangkoet prakara maèhan anak sakadang Séro. Guwat, masing kentjeng; burung puting oelah kandeg. Baha, talijan.” Gus kitoe Patjalang toeloej njaoer sakadang Merak: Èh sakadang Merak, silaing disaoer koe Djoeragan Djaksa Monjèt-mandah. Timbalan Ratoe koedoe kairingkeun baè. Aja prakara banget katjida, kasangkoet prakara maèhan anakna sakadang Séro, saksina sakadang Kujup, pangpaèhna katintjak koe sakadang Kidang tatkala loempat tarik. Ari sakadang Kidang pangloempatna tarik koe sawab ngadèngè sakadang Merak soesoerakan. Tjèk sakadang Merak: Bo, atoe koemaha petana, Mas Patjalang, piwangsoelun ka Ratoe? „Èh, gampang katjida: Soemoehoen, kitoe noe matak soesoerakan, sabab ngadèngè sakadang Doedoet titir.” Gus kaharti; sakadang Merak toeloej indit, diiringkeun koe Patjalang. Tu lila djol datang ka pasèban, ngaduhus ka pantjaniti Batoe datar. Rèrèt Radèn Djaksa Monjèt-mandah: Èh sakadang Merak, ajuna manèh didawa maèhan anakna sakadang Séro, sakadang Kujup saksina, pangpaèhna tèh katjintak koe sang Kidang tatkala loempat tarik. Ari sang Kidang pangloempatna tarik ngadèngè sora sakadang Merak soesoerakan. Ngawangsoel sang Merak: Soemoehoen, koering soesoerakan, sabab ngadèngè sang Doedoet titir.

§ 6. Ngawangsoel sang Doedoet: Soemoehoen, koering

titir, sabab koerlug néndjo sang Koenang-koenang mawa-mawa obor, noe matak titir. Gus kitoe Djaksa rèrèt dui ka Patjalang: Ajuna manéh koedoe lumpang dui; saer sang Koenang-koenang, sarta koedoe iringkun koe manéh kentjeng, tu munang lat. Sang Putjang Patjalang indit dui njaer sang Koenang-koenang. Tu katjarita di djalanna, katjarita gus tepi baè ka sang Koenangskoenang. „Èh, sakadang Koenang-koenang, silaing disaoer koe Djoeragan Djaksa Monjèt-mandah, timbalan Ratoe kaambat prakara maèhan anakna sang Sèro, sang Kujup saksina. Ari pangpaèhna tèh katintjak koe sang Kidang, tatkala loempat tarik. Sang Kidang noe matak loempat, ngadèngè sang Merak soesoerakan; sang Merak soesoerakan, ngadèngè sang Doedoet titir; sang Doedoet titir, sabab néndjo sang Koenang-koenang mawa obor. „Bo tarima koela mawa obor. Koemaha nja piwangsoelun ka Ratoe?“ Ih, gampang éta mah: Soemoehoen, mawa obor da néndjo sakadang Papatong ngalajang baè di awang-awang. Gus kaharti; sang Koenang-koenang indit. Tu katjarita di djalanna; katjarita gus tepi baè ka pantjaniti, ngaduhus ka Radèn Djaksa Monjèt-mandah. Rèrèt: „Èh, sang Koenang-koenang, manéh didawa maèhan anakna sakadang Sèro, sakadang kujup saksina. Ari pangpaèhna katintjak koe sang Kidang, tatkala loempat tarik; ari sang Kidang loempat tarik, sabab ngadèngè sakadang Merak soesoerakan; sang Merak enja soesoerakan ngadèngè sang Doedoet titir; sang Doedoet enja titir, sabab néndjo sang Koenang-koenang mawa obor.” — „Soemoehoen koering mawa obor sawab néndjo sakadang Papatong ngalajang baè di awang-awang, noe matak mawa obor, kaoela-noen.” Rèrèt Raden Djaksa ka Patjalang: Saer dui sakadang Papatong: koedoe kairingkun masing kentjeng, oelah kandeg: kasangkoet prakara.

§ 7. Indit Patjalang kantjad-kintjid. Tu katjarita di djalanna; katjarita gus nepi baè. „Èh, sakadang Papatong, silaing ajuna disaoer ka nagara Moehara koe Djoeragan Djaksa Monjèt-mandah. Silaing kasangkoet prakara maèhan anakna sakadang Sèro, sakadang kujup saksina. Pangpaèhna tèh katintjak

koe sang Kidang, tatkala loempat tarik; sang Kidang noe matak loempat, sawab ngadèngè sang Merak soesoerakan; sang Merak noe matak soesoerakan, sawab ngadèngè sang Doedoet titir; sang Doedoet noe matak titir, sabab nèndjo sang Koenang-koenang mawa obor; sang Koenang-koenang noe matak mawa obor sabab nèndjo sakadang Papatong ngalajang baè di awang-awang," „Bo, enja kaoela ngalajang di awang-awang; koemaha piwangsoelun, mas Patjalang?" — „Gampang èta mah: Enja kaoela ngalajang di awang-awang, sabab nèndjo sakadang Kujup kahilir kagirang, mawa-mawa tjagak." Gus kaharti. „Hajoe, oerang indit." Toeloej ka nagara. Katjarita gus nepi ka pantjaniti Batoe datar tjadas ngampar. Toeloej ngaduhus ka Radèn Djaksa Monjèt-mandah. Rèrèt Radèn Djaksa: „Èh, sakadang Papatong, manèh kasangkoet prakara maèhan anakna sakadang Sèro, sakadang Kujup saksina. Pangpaèhna tèh katintjak koe sang Kidang, tatkala loempoet tarik; sang Kidang noe matak loempat tarik, sawab ngadèngè Merak soesoerakan; sang Merak noe matak soesoerakan, sawab ngadèngè sang Doedoet titir; sang Doedoet noe matak titir, sabab nèndjo sang Koenang-koenang mawa obor; sang Koenang-koenang noe matak mawa obor, sabab nèndjo sang Papatong ngalajang baè di awang-awang." „Noen, soemoehoen, ngalajang di awang-awang, sabab koering nèndjo sakadang Kujup mawa-mawa tjagak kahilir kagirang bari njapitan butung boedak, getihna disupan.

§ 8. Gus bèrès noe lima Ponggawa sarta gus kapriksa koe Radèn Djaksa Monjèt-mandah. Gus taja manah salempang dina salirana; babari dipapaj ka asalna dui. Gus kitoe Radèn Djaksa Monjèt-mandah oendjoekan ka Sang Praboe Ratoe Maoeng, jèn gus sadija baris saksi lima djalma. „Isoekan mah, soemangga, oerang lawoengkun landrat gèdè dipajoenun Sang Praboe." Ratoe-ratoe sami koempoel sareng para Ponggawa sadaja, taja noe kaliwat sahidji atjan. Kotjap isoekna dina powèan landrat di nagara Moehara di pantjaniti noe tjalik dina tempat landrat: 1. Sang Ratoe Boehaja; 2. Toemenggoeng Tjoetjoet; 3. Rangga Loebang; 4. Demang

Kantjra, 5. sakadang Koeja Hop-djaksa. Sakitannana sakadang Séro, saksina sakadang Kujup. Gus bérés, priboemi pada gus tjarialik. Soemping sémah ti darat: 1. Sang Ratoe Maoeng; 2. Toemenggoeng Loetoeng; 3. Rangga Owa; 4. Mantri Soerili; 5. Demang Hulang; 6. sakadang Monjèt-mandah Djaksa; 7. sakadang Putjang Patjalang. — Lima sakitan: 1. sakadang Kidang; 2. sakadang Merak; 3. sakadang Doedoet; 4. sakadang Koenang-koenang; 5. sakadang Papatong. Sadaja gus bérés tjarialik: Ratoe tjalikua dina korsi majoenan médja, Djaksa djung para Ponggawa tjarialik majak-majak bérés dina samak, sakitan di tepas pantjaniti. Kotjap noe mariksa sakitan Radèn Djaksa sakadang Koeja papajoen-pajoen djung Radèn Djaksa Monjèt-mandah.

§ 9. Njaoer ka sakadang Séro: Èta sakadang Séro, manèh oenggah kaloehoer. Tjat sakadang Séro oenggah, Radèn Djaksa mariksa: Èh sakadang Séro, manèh tjing gura njarita koemaha asalna. Tjèdok njembah ki Séro: Noen, soemoehoen pariksa Goesti, awitna djisim abdi gadoeh anak sahidji, kakara oemoer tiloe puting. Koe djisim koering ditoenda dina gawir sisi tjai: ari djisim koering toeloej lumpang balangsijar. Hentu lila koering balik, nèjang anak; ari ditèjang gus paèh sarta tjatjad, rahut dina butungna. Gus kitoe koering bingoeng katjida; dèk nanja, taja tanjaun. Gus kitoe koering loewak-lijuk, ngadepong kana lijang, bèh, sakadang Kujup dina lijang. Ditjeloean koe koering, sug bidjil, njampurkun ka koering. Tjarèk koering: Èh sakadang kujup, kaoela katitiwasan. Tadi koela noenda anak didiju, dukut ka boemi sampéan. Ari datang, nèjang anak, gus paèh sarta rahut butungna. Soegan koe sampéan kanjahoan noe nganijaja anak kaoela. „Aduh, koela mah tu njaho aja boedak sampéan didinja, soemawona noe nganijaja tu kapanggih. Tatapi koela néndjo noe djalan kadinja, sarta loempat tarik atjir-atjiran, sakadang Kidang. Semoe-sonoena nja èta noe nintjak kana èta butung boedak. Mowal saha, da ngan èta noe ngaliwat.” Kitoe awitna, kaoela-uoen. — Djaksa mariksa dui ka sakadang Kujup: Koemaha kanjaho

manèh? „Soemoehoen, nja kitoe pisan; raos djisim koering nja èta pisan noe nganijaja tèh.” Timbalan moendoer. „Tjing, madjoe, sakadang Kidang.” Sor sang Kidang kaloe-hoer, madjoe. Djaksa mariksa: Èh sakadang Kidang, koe-maha kadèngè èta tjaritaännana sakadang Kujup? „Noen, soemoehoen, kakoeping; tatapi ari maèhan mah tu pisan, ngan loempat tarik, soemoehoen. Noe matak koering loempat tarik, sawab ngadèngè sakadang Merak sosowak.”

§ 10. Sor dui sakadang Merak madjoe. Timbalan: Koe-maha, sang Merak, kadèngè koe manèh tjarita sang Kidang? Ngawangsoel sang Mèrak: Noen, soemoehoen, kakoeping pisan koe djisim koering, sareng trima soesoerakan, sabab ngadèngè sakadang Doedoet titir. Sor dui sakadang Doedoet. Timbalan: Tjing, koemaha èta sang Doedoet kadèngè tjarita sang Merak? Wangsoel sang Doedoet: Soemoehoen, koering titir, sabab nèndjo sakadang Koenang-koenang mawa obor. Sor sang Koenang-koenang. Timbalan: Tjing, sang Koenang-koenang, kadèngè koe manèh tjaritana sang Doedoet? Noen, soemoehoen, kakoeping pisan sareng trima koering mawa obor, sabab nèndjo sakadang Papatong ngalajang di awang-awang.” Sor Papatong. Timbalan: Tjing, Papatong, èta kadèngè koe manèh tjaritana sang Koenang-koenang? Ngawangsoel sang Papatong: Noen, soemoehoen, kakoeping pisan, sareng trima ngalajang di awang-awang, sabab nèndjo sakadang Kujup kahilir kagirang, mawa-mawa tjagak sarta bari njapitan butung boedak, getihna disusupan koe sakadang Kujup, noe matak ngedjat loempat ka awang-awang djisim koering, kaেলা-noen. Gus kitoe Djaksa malik, mariksa ka sakadang Kujup: Èh, sang Kujup, tjing manèh masing trang; oelah bohong linjok. Ajuna manèh gura manjaet. Sug baè sakadang Kujup ngaboedah soengoetna, hentu bisa ngawangsoel, paparoengkoetan hentu poegoeh. Ger para Ponggawa ti darat soerak; para Asèsor enggus moepakat sadaja jèn sakadang Kujup èlèh adoena, tetep salahna. Sang Ratoe Maoeng ngandika: Èh para Asèsor, èta koemaha pihoeoemanunnana, noe kitoe petana moepakatna djung

sadaja? Oendjoekan Asèsor nomer hidji: Hoekoemannana sakadang Kujup kisas, moedoe digantoeng; nomer doewa: Hoekoemannana sakadang Kujup kisas, moedoe digantoeng; nomer tiloe: Hoekoemannana sakadang Kujup tadjir, ganti koe oewang kisas; nomer opat nepi ka nomer sapoeloeh: Hoekoemannana sakadang Kujup kisas.

Gus dipoetoes koe sang Ratoe Boehaja sareng sang Ratoe maoeng, poetoesannana hoetang pati taoer pati. Iju sabab dihakan djadina sakadang Kujup saanak-poetoeana djadi parab sakadang Sèro salawasna.

Tamat tjarita.

IJU KITAB TJARITA AHMAD MOEHAMMAD.

Bismi'llahi'rrahmani'rrahim.

§ 1. Kaoela mimiti noelis iju kitab tjarita Radèn Ahmad Moehammad njeboet djenengan Allah, anoe luwih moerah di doenja toer anoe luwih asih di ahèrat. Ama ba'doe. Ari sanggus kitoe iju koela sedja nètèlakun tjarita Radèn Ahmad Moehammad, asalna tina tembang basa Djawa, dipindahkun kana basa Soenda, soepaja ambrih gantjang dihartikunnana koe djalma anoe hentu njaho di basa Djawa. — Mimiti noe dianggo tjarita, aja sahidji radja di nagara Sam, luwih ramè nagara, singsarwa moerah sagala dadagangan, rèja baladna, pamoekna oerang nagara Sam kabèh pada noeroet, adjrih sarta njaah ka ratoena. Hentu aja djalma, anoe dinjerikun hatèna, rehna ratoe ngangunahkun, njoekakun ka baladna kabèh, anoe matak hentu moengpang ka kersana. Gedè hampoerana ngoekoehan adil, anoe saenjana diterapkun ka abdi-abdina. Baladna, pamoekna, mantri bopati, gus poe-goe para Santana kabèh dianggo kaasih, gus poe-goe miasih ka pakir, ka miskin. Sarta ngagedèkun ibadah, luwih sijun asih ka Goesti noe Agoeng. Djung njaritakun boga sadèrèk sahidji pameget, saindoeng sabapa, di nagara Pring-gandani, ngaranna Perboe Sangara. Djung njaritakun ratoe Sam tèh boga anak doewa lalaki, ngaranna hidji Radèn Moehammad, kadoewa Radèn Ahmad; masih lalutik, makè

kopéjah kènèh, sarta maké koekoentjoeng, sarta dipaké kanjaah koe iboe-ramana.

§ 2. Djung dui ratoe Sam tèh kasoekaannana ngadji kitab, sarta datang ka kaédanan koe Alloh, sarta roemasa hiroep tèh pitoengtoengunnana paèh, sarta gus aja dina Dalil, samémèh aja boemi langit, pastina gus bahula aja dina toelis Loh Mahpoel, djadina noe hiroep tèh uwuh ang-gusna, sarta buki temen baktina ka Goesti Alloh. Tidinja toeloej lumpang tilar ti nagara, djadi radja pandita, tjitjing dina patapaan, ngan hentu aja noe njaho dina patapaan tèh. Èta radja pandita luwih tapana, ngaboewang diri, sarta hentu aja dui noe diingetkun ngan Alloh, sarta tu pegat neneda ka Goesti noe Agoeng, sarta dimakboel sakersana. — Sinigeg tjarita èta; njaritakun pamadjikannana, djadi randa kabalaksak, pindah ti lebet, njiun pakoewon diloewar, poe-trana doewannana dibawa. Gus kitoe dititah ngadji. Pjatoer poetrana: Soemangga, tapi neda dipangmulikun manoeek. Ari pilahir iboena: Hadè. Toeloej néjangan ka pasar, mawa doewit. Demi nepi ka pasar, manggih anoe dagang manoeek tèh poerkoetoet Lotjanaliman, boeloena lima roepa; toeloej dibuli lima dinar. Sanggus dibuli, toeloej moelih, njandak manoeek. Barang nepi ka boemina, diserahkun èta manoeek ka poetrana doewannana, sarta ngalahir: Hé anak, iju manoeek ngan sahidji, dipibanda koe doewaan. Papatjoean oelah-oelah pasèja djung doeloer, pèdah manoeek hentu aja dui ngan sahidji. Pihatoer poetrana: Noen, soemangga, ajuna mah sakersa iboe koering noeroet sarta koering titip iju manoeek tèh ka iboe. Toeloej poetrana noe doewa tèh ngaraos ka radja pandita, sarta koe Goesti Jang Agoeng dipaparin gampang baè ngararaos teh. Èta moerangkalih tèh gus pada bisa, nanging masih aja kènèh di pasantrèn.

§ 3. Gus kitoe njaritakun aja sahidji nangkoda, oerang Sam, soegih doenja-barana, hentu aja kakoerangannana. Ari ti puting ngimpi, ningali manoeek, warna boeloena lima roepa, ngaranna Lotjanaliman, sarta aja sowarana kadéngé dina djero impian, pokna: Singsaha anoe dahar èta manoeek

hatèna, pasti djadi ratoe sarta balad ratoe pada ratoe. Lamoen anoe dahar sirahna, djadi mantri gedè, sarta sakti kaliwat-liwat, dimoeljakun koe pada djalma, nanging malarat hula, asalna wekasannana djadi moelja. Gus kitoe tanghi ki nangkoda, sarta hentu poho, èling baè kana impian tèh. Toeloej angkat nèjangan, oedar-ider, welèh, hentu manggih. Gus kitoe ngandjang ka imah pandita, oerang Sam kènèh, toeloej tjatjarijos. Ari omongan ki pandita, nèjangan baè lila-lila ogè, murun kapanggih. Gus kitoe bral dui nèjangan. Demi pabeneran djalan, ngadèngè sowara manoeek, toeloej disampurkun, katingali ngagantoeng di tepas nji randa, èta poegoeh manoeek, noe kaimpi ti puting tèja. Gus kitoe diteda dibuli ka nji randa, pokna: Lain manoeek kaola; anoe poen anak, ajuna kur ngaradji di pasantrèn. Pokna ki nangkoda, diteda baè dibuli saratoes roepja, hentu dibikun. Kukuh dipènta, datang ka sarèboe roepja, hentu dibikun kènèh, nepi ka salaksa roepja werat, hentu dibikun kènèh. Pilahir nji randa: Ki nangkoda, oelah poendoeng koe kaola. Èta manoeek moal didjoewal, sabab lain banda kaola, anoe poen anak. Gus kitoe moelang ki nangkoda tèh ka imah ki pandita, toeloej hatoer oeninga jèn: Manoeek tèh gus kapanggih; aja di nji randa, troes pisan saimpian kaola tèja. Tatapi welèh, hentu dibikun. Tina asal rèk dibuli saratoes, nepi ka sarèboe, nepi ka salaksa, hentu kènèh baè dibikun. Èta kabèh-kabèh kaola neda piwoeroek sampéan, soepaja èta manoeek kapimilik koe kaola. Djawab ki pandita: Soemangga, murun bunang koe sampéan; moal koengsi digaluh, soepaja ngaboeroehan ka kaola doewa laksa roepja. Djawab ki nangkoda: Soemangga pisan, soepaja bunang baè èta manoeek tèh. Gus kitoe ki nangkoda dimandian, dilokat. „Bral ajuna mah; gura tèjang dui nji randa tèh, tapi koedoe hadè boedi.”

§ 4. Toeloej ki nangkoda aprok djung nji randa, kakara patèmbongan, gus kapèlèt. Toeloej dijoek di tepas, ari nji randa asoep kadjero imah, gus tu poegoeh rarsaannana barina tjurik soegrak-sagroek, gus tu tahan nahan hawa-

napsoena ka ki nangkoda. Toeloelj nitah baboena njaoer ki nangkoda, diadjak kadjero imah, sarta njerahkun diri ka ki nangkoda, nja kitoe dui ki nangkoda njerahkun dirina ka nji randa bari mēnta manoeek. Djawab nji randa: Oelahmoen manoeek, kabèh-kabèh ogè sampéan anoe kagoenggan. Toeloelj nitah ka pandakawannana, ngaran Si Bisoe: Èta manoeek koe sija puntjit. Toeloelj dipuntjit, didoedoetan, dipanggang di dapoer. Gus kitoe njaritakun Radèn Ahmad Moehammad balik ti pasantrèn. Ana datang ka imahna, njampak koeroeng gus kosong. Toeloelj ngageroan ka iboena; iboena loengsoer njampurkun, pokna: Manoeek tèh rèk paèh; koe iboe dipuntjit baè: ajuna kur dipanggang di dapoer. Ari iboena kadjero imah dui; ari Ahmad Moehammad ka dapoer, njokot panggang manoeek, gus asak, toeloelj didalahar, ari Radèn Moehammad hatèna djung dagingna, ari Radèn Ahmad hoeloena, toeloelj baralik dui ka pasantrèn. Gus kitoe njaritakun ki nangkoda, saboewat Radèn Ahmad Moehammad dalahar manoeek tèh, ki nangkoda ngintip didjero imah. Gus kitoe nitah ka pandakawannana ngaranna Si Bisoe tēja: Ajuna sija balik ka imah, ngala oerang Habsi tiloe ratoes, sina darangdan sakali, paèhan ki Ahmad Moehammad, masing kabawa hoeloena doewannana. Bral pandakawannana, balik. Njaritakun baboe moerangkalih tēja dina mangsa ki nangkoda nitah ka Ki Bisoe, kadèngè koe èta baboe tèh, lumpang ka pasantrèn, aprokan Radèn Ahmad Moehammad, pokna: Ajuna koedoe aloendoer, oelah araja didiju, krana baka diroeroeg koe titahan ki nangkoda, oerang Habsi tiloe ratoes, bakal maèhan ka sampéan, krana kang iboe tèh gorèng lampahna ka ki nangkoda tina pasal èta manoeek.

§ 5. Toeloelj lumpang Radèn Ahmad Moehammad tèh, sapandjang djalan sasaoeran djung sadèrèk: Koemaha oerang lawan baè atawa koemaha? Ngadjawab rakana: Saroepa-roepa oerang lawan baè, tapi hajang djaoeh ti nagara. Toeloelj manggih goeha sarta arasoep kadjero goeha tèh. Ari didjeronna tjaang saperti diloewar baè, anoe katodjo koe pananpoè, sarta didjeronna aja hidji pandita anoe tapa,

oemoerna gus toedjoeh ratoes taoen, ngaranna Sèh Djagoeng Aoliya, gus ditarima pangtapana koe Noe Agoeng, gus njaho di noe gaib. Toeloj ngarangkoel pandita tèh ka Radèn Ahmad Moehammad; ari Radèn Ahmad Moehammad saroe-djoed kana dampalna. Toeloj ditjandak dijoeck bari diwoeroek èlmoe doenja, sarta dipaparin keris sidji sèwang, lahirna: Mangkè ari kaloewar tidiju, bakal manggih moesoeh, tapi oelah dipakè lutik hatè, masing pertjaja baè ka Goesti noe Agoeng sarta oelah poho ka Rabboe'l'alamina, koedoe soekoer, koedoe rila ka hoekoem Alloh. Manèhna dikersakun didamel lalakon, ngalampahkun titahan Noe Agoeng. Rèja-rèja piwoeroek nalika munang saputing didjero èta goeha. Ari isoekna dititah bidjil; ari bidjil, gus njampak tiloe ratoes oerang Habsi, ngepoeng, ngahalokun ka Radèn Ahmad Moehammad, pokna: Tanwandè sija paèh. Djawab Radèn Ahmad Moehammad: Aing moal paèh, lamoen masih kènèh diraksa koe Alloh, — bari ngaraboet keris, ngamoek doe-wannana, newekna ngèntja ngatoehoe baè, ngan sakali-sakali newekna troes badjoe kerè oerang Habsi sarta paraèh. Aja ogè karina anoe hiroep, malaboer. Gus kitoe ajang-ajang-goeng djung sadèrèk tèh bari lalumpang manggih hidji kai gedè, ngaranna kai goerdah, palagi badak gadjah ngaueb, sarta kai tèh ngarandakah, lega ijoehna. Toeloj urun, darijoeck dina handapun èta kai. Ari Radèn Moehammad hajangun nginoem, nitah ka Radèn Ahmad, pokna: Adi, kakang hajang nginoem: pangnèjangankun tjai, tjatjap hajang nginoem. Toeloj Radèn Ahmad nèjangan; ari Radèn Moehammad toeloj sarè dina handapun kai tèh.

§ 6. Urun tjarita èta; njaritakun Radja Mesir paèh, boga anak tiloe. Èta tiloeannana hentu djadi ratoe, sabab pasalingsingan djung rerempagan sepoeh-sepoeh di nagara Mesir. Ari rerempagan iboena, hajangun anoe pangkolotna anoe djadi ratoe tèh. Ari tjek anakna noe panengah: Hajang kaola. Ari tjek boengsoena: Oerang tiloeukun baè nagara tèh. Sawab saroeawa anak tiloeannana, lain anak bunang moeloeng, lain anak ti parekan, rèja-rèja anoe matak karoen-

tjoean kana ngadjadikun ratoe di nagara Mesir. Gus kitoe aja pjatoer Papatih, ngaranna Datoek Bendara, doeloer ratoe anoe paèh tēja, pjatoerna: Oepama karempagan koe sadaja, aja pamanggih kaoela. Djaman bahula oepama tina soesah ngadjadikun ratoe, koedoe ngadangdanan hidji gadjah poetih, makè rarahab kaparabon anoe saè-saè. Gus kitoe dikentjar-kun, diiring-iring koe djalma rēja. Singsaha ditjokot koe éta gadjah, nja éta anoe bakal djadi ratoe tèh, hentu pilih mènak, hentu pilih koering, koemaha baè kasoekaan éta gadjah. Gus kitoe karempagan koe sadajana. Toeloj nabuh bendè, noe djaoeh, noe dukut dikoempoelkun, jèn: Kitoe pangersakun. Gus koempoel djalma rēja, toeloj ngadangdanan éta gadjah poetih koe prabot anoe saè-saè, makè emas inten, saajana kaparabon karadjaan, toeloj dikentjar-kun, diiring koe djalma rēja. Toeloj éta gadjah ka luwung, mener baè kana kai goerdah, anoe dianggo sarè koe Radèn Moehammad tēja, sarta barang nepi, toeloj disodok koe toelalèna, dioenggahkun kana tonggongna. Barang nepi kana tonggongna, lilir sarta kagèt, gus hentu roemasa hiroep, sarta inget ka doeloer, anoe dititah nējangan tjai tēja, bari ringsik-rangsak tjimatana.

§ 7. Toeloj lumpang gadjah tèh. Radèn Moehammad njokot kopjah, anoe dipakè, toeloj disosoèh, panjipta hatèna djadi tanda toetoerkunun rajina, bisina nējangan, sarta sadjalan-djalan sosoèhan kopjah tèh diragragkun toeroet djalan, sarta mantri, boepati, oerang nagara Mesir hentu urun-urun soekan-soekan, tatabuhan roepa-roepa, sagala kasoekaan. Ari Radèn Moehammad dina loehoer gadjah tèh toengkoel baè, bari njoesoetan tjimata baè. Gus kitoe aja sowara, hentu katingali, pokna: Radèn Moehammad, oelah soesah; gus djangdji, Allah, hentu munang owah gingsir. Manèhna tèh gus pasti bakal djadi ratoe gedè didjro adjal, sarta lantaran tina njatoe manoeek tēja. Andika dahar hatèna rawoeh dagingna: raji sampéan dahar hoeloena, pasti djadi pamoek gedè, ngan ngalakonan balangsak hula, tapi ahirna bakal kapanggih dui djung manèhna, sarta bakal kamoeljan

anoe luwih gedè. Montong dipakè soesah, montong nalangsa, anggoer soekoer ka Pangéran. Toeloej soedjoed ka Pangéran, moega aja hampoera, sarta èling ka doeloer nepi ka nagara Mesir.

§ 8. Sigeg tjarita éta; njaritakun Radèn Ahmad, moelang tina ngala tjai, sarta njandak tjai dina roewas. Barang nepi kana handapun kai goerdah, njampak doeloerna gus uwuh, sarta aja tapak gadjah. Golèr baè kopaèhan, lila hentu èling-èling. Barang èling, ningali aja sosoèhan kopèjah, toeloej ditoetorkun, sarta ngarasakun doeloer tèh hentu paèh. „Dènè si njirian manèh; éta kopèjah toetorkunun aing.” Toeloej angkat, noetorkun éta djalan gadjah. Barang dongkap kana tjai banggawan Enèl, lungit kopèjah, tapak gadjah lungit. Toeloej siram sarta ngaluut, lali ka sadèrèk, hentu kaèlingan. Toeloej angkat, mipir tjai, manggih aja lemboer babakan. Noe boga lemboer nji randa, boga anak awéwé sahidji parawan, ngaranna Rara Soemekar. Ki Ahmad aboes kadjero lemboer, papanggih djung nji randa. Toeloej diakoe, ditaranja; pihatoerna koemaha lalampahan tina tadi nêjangan doeloerna, semoena dibawa gadjah. Pamikir nji randa: Poe-goeh naker doeloerna, noe dibawa gadjah tèja, anoe djadi ratoe. Lamoen koe aing dibèdjakun sawaktja, na aing moal kabagèan koe iju djalma. Ari aing tèja soeka katjitjingan koe iju tatamoe. Gus kitoe toeloej diadjak tjitjing sarta didoeloer-doeleorkun djung anakna tèja Nji Rara Soemekar. Gus kitoe Ki Ahmad soekaun tjitjing di nji randa.

§ 9. Lila-lila kabèdjakun ka lemboer sèdjèn, jèn nji randa boga boedjang kasèp; rèja-rèja djalma noe laladjo, pada ngirim kahakanan saredjekina. Gus kitoe kawertakun ka Siti Bagdad, poetra Djoeragan Patih, jèn nji randa boga anak poeloeng kasèp. Toeloej miwarangan doewa baboe, ngaran Nji Palih djung Nji Padapa, ngala éta Radèn Ahmad, toeloej kairingkun. Datang kana lawang kori, Radèn Ahmad dipèntaan doewit koe noe toenggoe lawang, rèjana genep poeloeh oewang pasmat. Toeloej ngoesap kana pipi, mènta kasaktian manoe, bèh oewang tèh. Toeloej dibikun ka noe toenggoe

lawang, dibikun asoep kadjero. Bèh dui lawang; nja kitoe dui baè: mènta doewit, dibèrèan didalem hidji lawang genep poeloeh dinar. Toedjoeh lawang anoe kaasoeapan, sarta dibèrèan kabèh, kasaksian koe èta doewa baboe. Barang nepi kadjero pisan èta baboe tèh anoe doewa lapor tihula ka Siti Bagdad. Gus kitoe disaoer Radèn Ahmad, toeloelj ditjallikkun-di latar diharupan koe andjun; ari nji randa rawoeh Nji Rara Soemekar dititah moelang ka imahna, kari Radèn Ahmad baè. Toeloelj dibawa kadjero boemi, didjamoe dahar luut, sarta awèwè lalaki pada bogohan. Siti Bagdad hajang munang kasaktian hoeloe manoek, toeloelj Radèn Ahmad dibaroewang, kalenger sarta oetah hoeloe manoek, toeloelj boeludan kènèh kaloewar. Toeloelj dituruj boelud koe Siti Bagdad, sarta Radèn Ahmad ditoendoeng, toeloelj oendoer Radèn Ahmad.

§ 10. Barang nepi ka lawang nomer hidji, dipèntaan doewit koe noe ngadjaga lawang; ana ngoesap kana pipi, mènta kasaktian hoeloe manoek, doewa tiloe kali, hentu munang. Toeloelj moelang dui ka Siti Bagdad, dipènta kasaktèn hoeloe manoek. Pokna Siti Bagdad: Aing hentu njaho: sija gura oendoer baè, oelah aja didiju. Toeloelj oendoer, ditoe-doehkun koe emban sina djalan kana tjai, sarta dina soesoekan tèh, diroetjoek koe busi. Toeloelj ditatasan koe keris ti isoek nepi ka magrib, mana munang bidjil. Barang nepi kadjero soesoekan, kapanggih koe noe ngadjaga jèn aja djalma liwat dina tjai, toeloelj dihalokun uwah-uwah, sarta pasaringkaban djalma rèja pada njarungutkun obor, tjaang saperti ti burang, sarta pada ngabedil, pada noembak, moenggah poèk koe hasup bedil, bawaning sanget pangraksana Allah hentu kuna koe bedil, hentu kuna koe toembak, ngalolos sabolong-bèntar.

§ 11. Sigeg tjarita èta; njaritakun aja doewa anak djin, mawa poesaka tiloe roepa. Bapana paèh, èta barang tèja diwariskun, roepana hidji èndong, doewa kaos, tiloe panah. Ari anak djin tèja ngan doewa, ari barang aja tiloe roepa, doengdeng baè, hentu timoe ngawariskunnana, rèhna èta

barang hentu bunang dibulah. Kakana njokot èndong, adina njokot panah; na koe saha (ari kaos tèh)? Kitoe baè lalam-pahannana èta anak djin tèh. Gus kitoe ningali manoesa, aja dina handapun tangkal lontar, toeloelj disampurkun sarta ditanja: Andika saha? Djin atawa manoesa? Sagus kitoe ngadjawab: Kaoela manoesa, nja ngaran Radèn Ahmad, nja asal oerang nagara Sam. Gus kitoe malikkun nanja, djawabna: Kaoela anak djin doewannana; bapa kaoela paèh, ninggal barang poesaka tiloe roepa, iju roepana. Ari anak tèja ngan doewa. Aja koe kaoela diwariskun, hentu bener. Ajuna neda toeloeng: pangwariskun. Pokna Radèn Ahmad: Hadè, koe kaoela diwariskun, sarta gampang. Tapi kaoela hajang dibè-djaan èta poesaka kasijatna. Tjarèk anak djin tèh: Ari èta kaos tèja, oepama dipakè koe manoesa, bisa hiber tjara djin sarta nèndjo kana djisim lutik. Ari panah tèja, oepama dititah ngamoek, dipanahkun, sakoemaha lilana hentu urun, lamoen tatjan béak moesoeh, sahingga ditjoeloekan, murun asoep iju kana sarangkana. Sakitoe èta kasijatna. Ari èndong kasijatna, saniskara pépéntaan kahajang gus sadija dina èndong. Èta sakitoe kasijatna. Tjarèk Radèn Ahmad: Djadi kiju: ajuna èta poesaka tèh koe kaoela ditjekelan. Ari panah koe kaoela dipanahkun, koe andika soesoel koe doewaan. Singsaha noe panghulana njokot, nja èta anoe boga panah. Ari kaos mah djung èndong, saorngah sahidji baè. Gus kitoe toeloelj dipanahkun sarta diboeroe koe doewaan. Saboewatna moro panah, kaos èndong dipakè koe Radèn Ahmad. Toeloelj ngapoeng kaloehoer bari njoeloekan panah, anoe dipanahkun, djadi èta poesaka anoe tiloe roepa bunang koe Radèn Ahmad kabèh.

§ 12. Èta anak djin padoengdengan djung doeloerna. Hajoe oerang boeroe, tjarèk adina. Kakang: Montong, mana kitoe gè: gus dipasti koe Goesti Allah, jèn èta poesaka anoe tiloe roepa dimilikkun koe Radèn Ahmad. Anak djin doewannana bral balik ka imahna. — Radèn Ahmad moelang dui ka Siti Bagdad. Gus kitoe njaritakun Siti Bagdad sasa-oran djung baboe-baboe: Naha aing mana kanijaja tuing

ka djalma, diala moestikana, dirina ditoendoeng, didjalankun ka tjai, kapanggih koe noe ngadjaga, dikepoeng, dipaèhan. Oepama Radèn Ahmad hiroep dui, nadar murun njembah kana dampalna. Ukur misaoer kitoe, hol baè Radèn Ahmad datang. Toeloej ngalaksanakun nadar Nji Siti Bagdad, tobat ka Radèn Ahmad, bawaning tina bogoh. Tapi hoeloe manoek hajang bunang dui, toeloej mènta kasaktian kana èndong, mènta baroewang, ditjampoerkun kana serebad, dibikun ka Siti Bagdad. Toeloej diinoem koe Siti Bagdad, sarta ngolabkun hoeloe manoek, toeloej dituruj koe Radèn Ahmad, ladjeng moelih ka karangdan, di latar nja sarè nji randa. — Gus kitoe njaritakun Siti Bagdad lilir sarta bendoe, miwarang emban njaoer oerang Habsi kabèh, loerah genep-belas, sina mawa parabot perang. Gus sadija, toeloej ngaduhus ka lebet, marek ka Siti Bagdad èta loerah anoe genep-belas, ditimbangan: Koedoe mawa perdjoerit genep rèboe; paèhan Radèn Ahmad, masing datang ka paèh, krana nganijaja ka diri aing. Ajuna heñtu soeka, lamoen Radèn Ahmad hentu paèh. Pjatoerda loerah anoe genep-belas hatoer soemangga sarta bral mararidang, ngoempoelkun perdjoerit anoe genep rèboe tèja.

§ 13. Sanggusing sadija, toeloej ngepoeng lemboer nji randa sarta nangtang Radèn Ahmad, dihalokun paèh. Gus kitoe nji randa sarawoeh Nji Rara Soemekar kalangkoeng kagèt sarta narangis ting-garoak. Radèn Ahmad: Bibi, Njai Rara Soemekar, oelah dipakè soesah, krana lain awèwè anoe boga dosa. Ajuna mah montong miloe-miloe: koemaha kaola baè. Djoet toeroen Radèn Ahmad, hentu mawa èndong kaos, ngan njorèn keris baè. Toeloej ngamoek perang djung oerang Habsi nepi ka toedjoeh poè, toedjoeh puting, boga rasa hentu koewat, bawaning tina tjapè, njingkir ka sisi, njalindoeng kana tangkal kai. Gus koe oerang Habsi dihalokun, Radèn Ahmad pagah paèh. Nji Rara Soemekar kagèt ti boemina, èndong kaos dipakè, panah ditjandak ka pangperangan. Toeloej dipanahkun, ditiatah ngamoek; toeloej ngamoek èta panah, pirang-pirang anoe paraèh. Gus

kitoe Radèn Ahmad njampurkun ka Nji Rara Soemekar sarta rarangkoelan djung sadèrèk. Tina warta magah paèh ajuna kapanggih hiroep kènèh, sakalangkoeng soeka manahna. Gus kitoe toeloej ngamoek, pirang-pirang balad Habsi noe paraèh, sakarina anoe hiroep malaboer. Ari mènak-mènak anoe hiroep lapor ka Siti Bagdad jèn hentu tahan ngalawan Radèn Ahmad. Ari Siti Bagdad sakalangkoeng soesah manahna, mawandè Radèn Ahmad murun datang ngarogahala ka dirina. Toeloej pagoendeman djung para baboe, koe-maha pisolametunnana, sangkana salamet Radèn Ahmad, oelah toeloej bendoena. Pjatoer para baboe: Oepama Radèn Ahmad soemping, langkoeng saè sampéan njanggakun salira baè, njanggakun pertobat.

§ 14. Sigeg njaritakun èta; njaritakun èta Radèn Ahmad. Sanggusna bèak moesoehna, moelih ka nji randa, sarta ditangisan koe nji randa nepi ka puting. Ari gus sarè Nji Rara Soemekar, kur wantji tengah puting, Radèn Ahmad njandak kaos èndong panah, taja anoe njaho, ladjeng angkat ka Siti Bagdad. Ari dongkap ka lebet, kasampak Siti Bagdad hoedang kènèh, sarta soedjoed kana dampalna, njanggakun pertobat kaloeloepoetannana sarta njanggakun dirina. Gus kitoe, bawaning Radèn Ahmad bogoh, gus hentu tahan hawa-napsoena, toeloej diadjak djima. Pjatoer Siti Bagdad: Soemangga, da sampéan anoe kagoengan, tapi kaoela boga panoehoen, hajang oelah didjima di nagara iju. Kaoela munang bèdja, aja sahidji poelo ditengah laoet, palagi Nabi Soelaèman ameng-amengan, ngaranna Poelo Mandjeti: soemangga kaoela tjandak kadinja. Gus kitoe toeloej Siti Bagdad diasoepekun kana èndong, dibawa ngapoeng kaloehoer. Barang gus djaoeh ngawang-ngawang, hantu ditjaritakun lilana, toeroen kahandap, djol ka Poelo Mandjeti. Toeloej koekoerilingan, aja nagara, aja lebet; aboes kadjero boemi, gus sadija bunang tetebah, hoeroeng-hèrang, ditapoek koe emas, koe inten. Ari anoe kagoengan èta nagara perboe istri, Radja Duwi Sodja, poetra Nabi Soelaèman. Ari mangsa harita ukur sepi, angkat ka Madarda, ka Perboe Dèwi

Koeraèsin di nagara Adjrak. Tapi di Poelo Mandjeti kosong pisan, hentu aja noe toenggoe. Gus kitoe Siti Bagdad ngalahir ka Radèn Ahmad hajang dahar, toeloej moendoet kana kasaktian èndong, bèh soesoegoeh dahar luut.

§ 15. Sanggusing dahar luut, Siti Bagdad naros kasijatna éta poesaka anoe tiloe roepa, toeloej ditètélakun koe Radèn Ahmad. Gus kitoe diadjak sarè, Radèn Ahmad dipoendajan, datang ka sarè tibra pisan. Èta èndong sarawoeh panah kaos ditjandak koe Siti Bagdad, moelih ka nagara Mesir, Radèn Ahmad ditinggalkun ukur sarè. Barang ngapoeng Siti Bagdad, gus kaloehoer, ngawang-ngawang, aja sahidji galoedra paksi, njamber ka Siti Bagdad, toeloej dipanah koe Siti Bagdad, ragrag ka laoet. Ari Siti Bagdad ladjeng moelih ka nagara Mesir. Gus kitoe njaritakun Radèn Ahmad tanghi sarta kagèt, ningali Siti Bagdad gus tu aja sarawoeh èndong kaos panah. Tidinja diider tepoeng gulang di poelo Mandjeti, bentu baè kapanggih; kakara kagoengan rasa: Siti Bagdad jèn moelang ka nagarana, djadi kaoela tèh mawandè paèh, sabab hentu aja gusan balik. Tatapi samèmèh paèh, kaoela sedja rèk ngoeboer manèh, sebab ari gus paèh mah, moal aja anoe pingoeboerun. Toeloej ngali tanuh koe keris dina handapun kai rangrang, ngaranna kai kastoeba; toeloej asoep kana djero koeboeran, tapi lebah mastaka dipolongokun. Gus kitoe aja manoeck doewa, èwè salaki, ngaranna manoeck bajan, aruntup kana rangrang kai, sarta éta manoeck bisa ngomong basa manoesa. Pokna awèwèna: Kakang, kaoela oenggal-oenggal aja kanjeri, mangsa-mangsa untup kana kai iju, koedoe baè tjagur. Iju kai naon ngaranna? Koemaha hasijatna? Tjarèk salakina: Oelah dipiomong; bisi kadèngè koe oerang manoesa. Gus kitoe njatjarèkkun boro sanggoep njaah ka pamadjikan, kakara ditanja sakitoe baè, hentu waktja. Gus kitoe dibèdjakun koe salakina: Iju kai asal ti sawerga; pangajana didinja ditoeroenkun ka Nabi Soelaèman. Ari hasijatna, oepama koelitna dipapag, djadi rarahab koeda; oepama tangkalna dipotong, djadi koeda hédjo sambarani. Ari dahanna anoe lutik dipotong, djadi

tjambeti; ari tjambeti tēja dipaké kasijun koe djin, sarta oepama éta tjambeti dipupuhkun ka laoet, molongpong, bunang disorang koe koeda. Barang gus kitoe digebah koe Radèn Ahmad bari tjengkat. Èta manoeek doewannana haliber, ngomong sadjalan-djalan djung salakina. Tah, tjarèk, kaeola gè koemaha? Ari tjarèk èwèna: Gus pinasti éta manoesa pangnjahona éta hasijat kai tina lantaran ti oerang.

§ 16. Gus kitoe njarijoskun Radèn Ahmad ngala kaina, djadi koeda, ngala papagannana, djadi prabot rarahab koeda; dahanna noe lutik djadi tjambeti. Sanggus langkap, toeloej éta koeda ditoengangan, diider-ider sakoeriling poelo éta. Katjarijoskun anoe kagoengan nagara soemping ka karaton. Barang soemping, ningali tapak koeda sarta kaangsu aja baoe manoesa. Toeloej ngalahir ka patatihna: Ajuna koedoe ditèjangan manoesa, anoe ngambah ka poelo iju. Tidinja pasaringkaban nèjangan; barang nepi kaloewar, kapanggih Radèn Ahmad sarawoeh koedana. Gus kitoe disaoer kapa-joenan Ratoe istri sarta dipariksa koe patatih, ngaranna Patih Samboeroen. Pokna patatih: Ajuna manèhna bakal munang, sabab ngambah ka nagara batoer, gorodjog tapa rarapan toempak koeda. Pokna Radèn Ahmad: Enja kaeola aja didiju, toempak koeda, tapi hentu njaho nagara sarta hentu sangka, aja noe boga, sebab hentu aja djalma anoe toenggoe. Tidinja parèja-rèja omong; iju emboeng èlèh-èlèh, der djadi perang ramè kabina-bina. Malah-malah rèja-rèja balad djin anoe maboer, aja anoe dongkap ka nagara Adjrak, hatoer oeninga ka Perboe Duwi Koeraésin, jèn Poelo Mandjeti ajuna ukur perang djung manoesa, ngaranna Radèn Ahmad. Gus kitoe Perboe Dèwi Koeraésin angkat sabalad-baladna, ngalajad ka poelo Mandjeti.

§ 17. Sagala njaritakun éta Radèn Ahmad kur perang ramè kabina-bina sarta rèja anoe rahut, anoe paèh, djin Poelo Mandjeti, malih Ki Patih Samboeroen gus èlèh. Gus kitoe Perboe Dèwi Sodja madjoe koe andjun, prang djung Ahmad: silih-toembak, silih-kadèk, silih-tewek. Barang kur raket pisan, hol aja Oemar Maja datang, njapih anoe kur

perang, dimugusan: Ajuna oelah perang, sababna kaoela munang riwayat ti Bapa Baètaldjemoer, jèn Perboe Dèwi Sodja, poetra Kangdjeng Nabi Soelaëman pinasti kersa Jang Agoeng pidjodounnana ka Radèn Ahmad Perdjoerit poetra Radja Pandita, nagara Sam. Ari noe bakal nikahkun nja kaoela pisan. Gus kitoe galimber Perboe Dèwi Sodja ka lebet, Radèn Ahmad djung Oemar Maja ditjandak ka latar. Gus kitoe hol saroemping anoe rèk noeloengan perang téja ti Adjrak, Perboe Dèwi Koeraèsin sarawoeh iboena Duwi Asmajawati sarta papatihna, Radèn Sadaksatir srawoeh balad-baladna badè noeloengan prang, makè moenggah nga-goeroeh akub pirang-pirang djin. Gus kitoe aprok djung Oemar Maja, ditjarijosan jèn: Ajuna enggus urun prang, sabab oewa munang tjarita ti èjang sampéan Bètaldjemoer, jèn Perboe Dèwi Sodja pidjodounnana ka Radèn Ahmad. Malah oewa noe dipiwarang nikahkun. Gus kitoe ladjeng baé ditikahkun Radèn Ahmad ka Perboe Dèwi Sodja.

Sakitoe èta tjaritana.

XVI.

IJU KITAB PAKIH SOENDA.

BISM'ILLAHI'RRAHMANT'RRAHIMI.

§ 1. ALHAMDOE LILLAHI RABBI'L'ALAMINA WAÇÇALATOE WASSALAMOE 'ALA SAJJIDINA MOEHAMMADIN WAALIHI WAAÇHABIHI ADJMA'INA, tegesna: Kaoela mimiti migawè iju kitab koe njeboet djenengan Allah Ta'ala, noe luwih moerah, noe luwih asih. Ari poedji èta kagoengan Allah Ta'ala, Pangéran 'alam kabèh. Ari rahmat Allah djung kasalometan èta tetep ka Kangdjeng Nabi Moehammad, çalla 'lahoe alajhi wasalam, djung kaatas koelawergana Nabi djung sahabatna. AMMABA'DOE, ari sanggusing kitoe, maka iju sahidji kitab moehtasar, tegesna: bunang ngaringkeskun. Aja didjerona èta nètèlakun barang-barang anoe wadjib dikanjahokun koe oenggal-oenggal djalma anoe moekalap, tegesna: 'akal balèg. Ari anoe dikanjahokun tēja, nja èta sagala roekoen iman djung islam, djung hartina pisan, djung pirang-pirang MAS'ALAH HOEKOEM PAKIH, anoe perloe, djung anoe soenat, djung anoe haram, djung anoe makroeh, djung anoe wenang, djung anoe sah, djung anoe batal, anoe aja dina madzhab Imam Agoeng, nja èta Imam oerang Safi'i, rahmatoe'llah Ta'ala alajhi.

§ 2. BABOE FI MA'RIPATI ARKANI'LIMANI WA'LISLAMI, tegesna: iju bab aja didjerona nètèlakun sakabèhna roekoen iman djung islam. Ari roekoen iman èta genep perkara.

SAHIDJI AMANTOE BILLAHI, tegesna: kaoela pertjaja ka Allah Ta'ala. KADOEWA WAMALAIKATIHI, tegesna: kaoela pertjaja kana sakabèhna malaikat Allah Ta'ala. KATILOE WAKOETOE-BIHI, tegesna: kaoela pertjaja kana sakabèhna kitab Allah Ta'ala. KAOPAT WAROESOELIHI, tegesna: kaoela pertjaja kana sakabèhna nabi roesoel, tegesna: nabi anoe djadi piwarangan Allah Ta'ala ngadatangkun paréntah kana sakabèhna makloek. KALIMA WA'LJAWMI'LACHIRI, tegesna: kaoela pertjaja kana poè kijamat, tegesna poè pangahirna. KAGENEP W'AL-QADRI CHAJRIHI WASJARRIHI MIN ALLAHI TA'ALA, tegesna: kaoela pertjaja kana sakabèhna pepastèn, anoe hadè djung anoe gorèng, èta kabèh datangna ti Allah Ta'ala.

§ 3. PASAL. IJU SAHIDJI PASAL. Ari hartina pertjaja ka Allah Ta'ala, nja èta oerang koedoe pada nganjahokun sarta diimankun dina hatè, jèn satemen-temenna Allah Ta'ala èta wadjib kagoengan sipat doewa poeloeh. SAHIDJI WOEDJOED, tegesna: aja Allah Ta'ala, èta wadjib, djung sakabèhna sipatna; moehal hantu aja. KADOEWA QIDAM, tegesna: tihula, hantu aja mimitina dat sarta sakabèhna sipatna; moehal anjar. KATILOE BAQA', tegesna: langgeng Allah Ta'ala sarta sipatna djung pagawèannana; moehal saroewa djung sakabèh anoe anjar. KAOPAT MOEHALAFATOE LILHAWADITZI, tegesna: bèda-bèda Allah Ta'ala djung sakabèhna noe anjar; moehal saroewa djung anoe anjar. KALIMA QIJAMOEHOE ALLAH TA'ALA BINAFSIHI, tegesna: djoemeneng dat Allah Ta'ala koe andjun baè; moehal djoemeneng dina dat lijan. KAGENEP WAHDANIJAT, tegesna: sahidji dat Allah Ta'ala sarta sakabèh sipatna djung sakabèh pagawèannana; moehal doewa datna atawa luwih rèja, djung moehal soesoen-soesoen, djung moehal wiwilangan dina oenggal-oenggal sipatna, kaja lamoen aja ilmoe èta doewa koedratna atawa luwih rèja; nja èta moehal. Djung dui moehal aja dui noe kawasa migawè alam lijan ti Allah Ta'ala, halna ngabatoeran ka Allah Ta'ala atawa noeloengan, halna boga tapak. KATOEDJOEH QOEDRAT, tegesna: kawasa Allah Ta'ala ngajakun moemkin atawa ngauwuhkun moemkin: moehal apes. KADALAPAN IRADAT, tegesna: keresa

Allah Ta'ala; moehal hantu keresana Allah Ta'ala ngajakun moemkin atawa ngauwuhkun moemkin; anging koedoe ditangtoekun hula koe sipat keresana ti adjalna; moehal hantu aja keresana. KASALAPAN ILMOE, tegesna: oeninga Allah Ta'ala kana sakabèhna anoe wadjib, djung kana sagala anoe moehal ajana, djung kana anoe wenang ajana, sarta samèmèhna diajakun moemkin tèh, èta gus kaoeninga koe Allah Ta'ali ti adjalna, rèjana, gedèna, lutikna, pandjangna atawa pondokna, ridjekina, djung bagdjana djung tjilakana, èta gus kaoeninga koe Allah Ta'ala samèmèhna aja; moehal bodo Allah Ta'ala djung sakoer ma'na bodo, kaja sjak atawa tlan, atawa waham, atawa ilmoe noe nalari, atawa ilmoe noe laroeni, nja èta moehal. KASAPOELOEH HAJJAT, tegesna: hiroep Allah Ta'ala; moehal paèh atawa hiroep koe njawa. SAWELAS SAMA', tegesna: ngarungu Allah Ta'ala kana sakabèhna anoe modjoed kadim atawa modjoed anjar, sowarana atawa uwuh, djaoeh atawa dukut, èta kabèh karungu koe Allah Ta'ala; moehal hantu karungu koe Allah Ta'ala. DOEWA-WELAS BAÇAR, tegesna: ningali Allah Ta'ala kana sakabèhna modjoed anoe kadim atawa anoe anjar, djaoeh atawa dukut, di anoe poèk, atawa di anoe tjaang, soemawona anoe aja roepana, èta kabèh katingali koe Allah Ta'ala; moehal boeta atawa ningali koe sotja anggohota. TILOE-WELAS KALAM, tegesna: ngandika koe kalam Allah Ta'ala sakabèhna anoe wadjib ajana djung anoe moehal ajana djung sakabèhna anoe wenang ajana, uwuhna pisanpisan; kaliwat moehal bisoe atawa ngandika koe lambè anggohota atawa koe hoeroep, koe basa sowara, nja èta moehal. OPAT-BELAS KADIRAN, tegesna: anoe koewasa Allah Ta'ala; moehal anoe apes. LIMA-WELAS MOERIDAN, tegesna: noe keresana Allah Ta'ala; moehal noe hantu keresana. GENEP-WELAS 'ALIMAN, tegesna: noe oeninga Allah Ta'ala; moehal anoe bodo djung sakoer ma'na bodo, kaja sjak, atawa tlan, atawa waham, atawa ilmoe noe nalari atawa ilmoe noe laroeni, nja èta moehal. TOEDJOEH-WELAS HAJJAN, tegesna: anoe hiroep Allah Ta'ala; moehal anoe paèh. DALAPAN-

WELAS SAMI'AN, tegesna : noe ngaroengoe Allah Ta'ala ; moehal noe merem. SALAPAN-WELAS BAÇIRAN, noe ningali Allah Ta'ala ; moehal noe boeta. DOEWA-POELOEH MOETAKALIMAN, tegesna : noe ngandika Allah Ta'ala ; moehal noe bisoe. Djung dui moehal dat Allah Ta'ala éta djirim djung saka-bèhna sipatna Allah Ta'ala éta aralna, kaja poetih atawa hidung, atawa saopamana, atawa oesik tjitjing, atawa gedè, atawa lutik, atawa loehoer, atawa handap, atawa koelitna, atawa saopamana ; nja éta moehal Allah Ta'ala aja di loehoer, aja di langit, atawa di arasj, atawa dihandap, atawa di enggon, atawa aja lebahna atawa mangsana, éta moehal ; djung moehal dui Allah Ta'ala pengalapan dina migawè moemkin alam, atawa dina ngahoekoeman hambana ; djung dui moehal Allah Ta'ala aja didjero makloek, atawa aja didjero hatè makloek.

§ 4. TATAPI WADJIB oerang ngi'tikadkun dina hatè jèn satemen-temenna Allah Ta'ala sarta sakabèhna sipatna éta modjoed kadim baka sarta djoemeneng koe andjun baè, sarta sahidji datna, sahidji sipatna, sahidji pagawèannana ; djung dui wadjib oerang ngi'tikadkun dina hatè jèn satemen-temenna Allah Ta'ala éta ngajakun moemkin atawa ngauwuhkun moemkin, éta hantu wadjib, hantu moehal ; éta naon-naon baè, anoe wenang panguwuhna, kaja oerang kabèh djung naon-naon anoe gus paraèh, djung naon-naon anoe mangkè ajana. Djung dui wadjib oerang nganjahokun sarta diimankun dina hatè, jèn satemen-temenna sakabèhna anoe lijan ti Allah Ta'ala éta kabèh anjar sarta pangajana diajakun koe Allah Ta'ala sarta kamilik koe Allah Ta'ala, datna sipatna djung pagawèannana éta didjadikun koe Allah Ta'ala. Djung dui wadjib oerang alap DALIL DJOEMLI, anoe noedoehkun kana ajana Allah Ta'ala ; nja éta lamoen oerang ditanja koe sahidji djalma : Koemaha manèh jèn pertjaja jèn Allah Ta'ala éta modjoed ; maka djawabna : Kaoela pertjaja. Maka oerang ditanja dui : Naon-naon tandana jèn manèh pertjaja ka Allah Ta'ala jèn modjoed, pada hal manèh hantu pisan-pisan njuung ka Allah Ta'ala ; maka djawabna : Tan-

dana kaola pertjaja éta anoe noedoehkun kana ajana Allah Ta'ala, nja éta sakabèhna makloek, karana satemen-temenna sakabèh makloek éta hantu bisa aja sorangan, anging ajana tèh diajakun koe Allah Ta'ala. INTIHA. Ari sipat Allah Ta'ala, anoe gus diseboetkun tihula, anoe pangmimitina nja éta sipat woedjoed, ari sipat lima dingaranan sipat salbijah, ari anoe toedjoeh sanggusna wahdanijat nja éta dingaranan sipat ma'nawijah.

§ 5. PASAL. Ari moerad pertjaja kana sakabèhna malai'kat Allah Ta'ala, éta oerang moedoe nganjahokun sarta di'itikadkun dina hatè, jèn satemen-temenna Allah Ta'ala éta gus ngadjadikun mala'ikat sarta warna-warna pagawéannana; maka sawarèh mala'ikat tèh aja toekang nanggoeng arasj, djung sawarèh dui aja toekang ngoerilingan arasj, djung sarawèh dui aja poelang-anting, djadi piwarangan Allah Ta'ala, nja éta malaikat Djabrail djung mala'ikat Mikail djung mala'ikat Israfil, djung mala'ikat Izrail 'alajhimoe's-salam. Djung sawarèh mala'ikat tèh aja noe toekang ngaraksa kana sakabèhna hamba Allah Ta'ala, djung sawarèh dui aja noe toekang noeliskun sakabèh pagawéannana hamba Allah Ta'ala, nja éta mala'ikat Kiraman Katibina; dina sahidji djalma éta mala'ikat doewa. Djung dui sakabèh mala'ikat hantu doraka ka Allah Ta'ala sarta hantu lalaki, hantu awèwè, djung hantu dahar, hantu luut, hantu aja ambekna, hantu aja kahajangna, hantu boga bapa, hantu boga indoeng, hantu boga anak, hantu dianakkun, tatapi kabèh mala'ikat tèh éta ngabakti baè ka Allah Ta'ala salawasna.

§ 6. PASAL. Ari moerad pertjaja kana kitab Allah Ta'ala, nja éta oerang koedoe dii'tikadkun jèn Allah Ta'ala éta gus noeroenkun pirang-pirang kitab kana sakabèh nabi anoe djadi piwarangan Allah Ta'ala, maka nja éta djoemlahna saratoes opat kitab. Anoe sapoeloeh kitab ditoeroenkun ka Nabi Adam, 'alajhi'ssalam; anoe lima poeloeh kitab ditoeroenkun ka Nabi Sjis, 'alajhi'ssalam; anoe tiloe poeloeh kitab ditoeroenkun ka Nabi Idris, 'alajhi'ssalam; anoe sapoeloeh kitab ditoeroenkun ka Nabi Ibrahim, 'alajhi'ssalam; anoe

hidji kitab ditoeroenkun ka Nabi Moesa, 'alajhi'ssalam, nja èta Kitab Torèt ngaranna; anoe sahidji kitab ditoeroenkun ka Nabi Dawoed, 'alajhi'ssalam, nja èta Kitab Djaboer ngaranna; anoe sahidji kitab ditoeroenkun ka Nabi 'Isa, alajhi'ssalam, nja èta kitab Indjil ngaranna; anoe sahidji kitab ditoeroenkun ka nabi oerang, nja èta Kangdjeng Nabi Moehammad, çalla'llahoe'alajhi wasalam, nja èta Kitab Qoe'ran.

§ 7. PASAL. Ari moerad pertjaja kana sakabèh nabi anoe djadi roesoel, èta nja èta oerang koedoe dii'tikadkun dina hatè jèn satemen-temenna sakabèh pari nabi anoe djadi roesoel, èta kabèh wadjib aja tiloe sipat, nja èta sidik, tegesna: bener dina sakabèh tjarita, moehal bohong; kadoewa amanat, tegesna: kapertjajaan dina sakabèhna kalakoeannana, moehal palatjindra, tegesna moehal migawè anoe dilarang koe Allah Ta'ala, kaja haram atawa makroeh; djung wadjib para roesoel tèh katiloe tablèg, tegesna: ngadatangkun ka noe dipiwarang didatangkun koe Allah Ta'ala ka oematna, moehal kitman, tegesna: moehal hantu didatangkun ka sakabèh oematna. Djung dui wenang para roesoel kabèh narima aral basariah, tegesna: aral noe bangsa manoesa, tatapi anoe hantu matak djadi tjatjad kana martabatna anoe loehoer, kaja dahar luut, djung nikah, djung djima djung kaja rijut saopamana. Tatapi moehal para roesoel èta aralna anoe hina-hina, èta moehal. Ari nabi noe djadi roesoel èta kabèhna tiloe-ratoes tiloe-welas, ari roesoel anoe njangling sarèngat èta genep nabi. Ari bilangan kabèh nabi èta saketi doewa laksa opat rèboe. Ari pangmimitina nja èta Nabi Adam, 'alajhi'ssalam; ari panganggusannana, nja èta Kangdjeng Nabi Moehammad, çalla'llahoe'alajhi wasalam.

§ 8. PASAL. Ari moerad pertjaja kana poè kijamat, èta nja èta oerang koedoe nganjahokun serta diimankun dina hatè jèn satemen-temenna Allah Ta'ala èta mangké makloek tèh sakabèhna diparaèhkun kabèh, ari paèh sèk dihiroepkun dui di padang mahsar, sarta rata djung bodas saperti pèrak tanuhna. Ari gus kitoe dihisab sakabèhna amalna noe hadè djung anoe gorèng, djung hantu aja noe kararoeng pisan,

Soendana: hantu aja noe kasoempoetkun. Ari gus kitoe toe-
loej ditimbang amalna anoe hadè djung anoe gorèng;
oepama naradjang djalma bagdja mah, diaboeskun ka
sawarga, sarta hantu dipaèhkun dui, ngan ni'mat baè;
tatapi sanggus njoekang dina djambatan çirathoe'lmoestaqim,
sarta lemboet manan ramboet, sukut batan pedang sarta
dipanteng dina loehoer sunu naraka djahanam. Ari djaoehna
lalakon tiloe-rèboe tahoen èta njoekang tèh. Djung dui
maka singsaha-saha djalma ditimbang, sarta burat kana
gorèngna, èta diasoepkun (ka naraka) sarta luwih panas
perih. Tatapi ari djalma anoe moemin mah diangkatkun dui
tina djero naraka tèh, Soendana: ana gus beresih dosana
diasoepkun ka sawarga. Ari basa djalma moemin tèja djalma
ibadah ka Allah Ta'ala sarta bener pangibadahna, sarta tara
bohong, sarta ikhlas ka Allah Ta'ala pangibadahna, sarta
mangarti sarat sah tobat, diamalkun èta; moenggoeh di
anoe kitoe mah, tara kadjero naraka anging ka sawarga.
Ari anoe sok diasoepkun ka naraka tamah, djalma anoe sok
tjamperelang ibadahna; anoe matak diasoepkun ka naraka
tamah, disingna lungit hula dosana, ahirna mah ka sawarga,
ana gus beresih dosana. Tatapi anging djalma anoe kapir, èta
mah langgeng dina sunu naraka, disingna ngarasakun kasa-
kitna. Wa'llahoe a'lam.

§ 9. PASAL. Ari moerad pertjaja kana pepastèn pagawè-
annana anoe hadè djung anoe gorèng, èta kabèh datangna
ti Allah Ta'ala, nja èta oerang koedoe nganjahokun sarta
diimankun dina hatè jen satemen-temenna Allah Ta'ala èta
gus ngadjadikun sakabèhna makloek djung ngadjadikun kana
pagawèannana anoe hadè djung anoe gorèng. Tatapi Allah
Ta'ala gus maparin pitoedoehna kana kawoelana kabèh kana
djalan anoe bener, anging gus dilarangkun koe Allah Ta'ala
kabèhna pisan èta lampah anoe gorèng, Soendana: migawè
ma'sijat tèh hantu rila Allah Ta'ala tèh, hartina bebendoe
Goesti Allah. Anging rila Allah Ta'ala tèh kana migawè
Ta'at, [karana Allah kitoe ogè èta soeka moenggoeh di Allah
Ta'ala], sarta ana dipigawè munang gandjaran lampah ta'at

téh, ana ditinggal matak disiksa; ari lampah ma'sijat ana ditinggal, munang gandjaran, ana dipigawé, munang siksaan.

§ 10. PASAL. Ari roekoen islam éta lobana lima perkara. Sahidji: matja sahadat, nja iju roepana: ASJHADOE AN LA ILAHA ILLALLAHOE AN MOENAMMADAN RASOELOE'LLAH, tegesna: Kaoela nganjahokun satemen-temenna uwuh dui Pangéran anoe disembah ngan Allah Ta'ala baé, djung dui kaoela nganjahokun satemen-temenna Nabi Moehammad éta piwaringan Allah Ta'ala. Kadoewa: migawé salat lima waktoe dina sapoé saputing. Katiloe: ngaloewarkun djakat sarta pitrah. Kaopat: koedoe poewasa dina boelan Ramalan. Kalima: koedoe naék hadji ka Bétoe'llah, lamoen kawasa di djalan.

§ 10. BABOE FI BAJANI MA'RIFATI'THTHAHARATI MIN AL-HHADATZI WA'NNADJASATI. Iju sahidji pasal bab nètélakun kana nganjahokun hoekoem beberesih tina sagala hadas gedé atawa hadas lutik djung beberesih tina nadjis. PASAL. Ari sarat sah woeloe éta toedjoeh perkara. Sahidji, islam; kadoewa, pinter; katiloe, soetji tina kèl djung tina nipas; kaopat, koedoe oelah aja noe ngahalangan nepina tjai kana koelit anggohota woeloe, kaja lugut atawa naon-naon baé; kalima, koedoe nganjahokun kana perloena; kagenep, koedoe oelah njeboetkun ka anoe perloe éta diseboetkun soenat; katoedjoeh, tjai sarta anoe soetji sarta njoetjikun ka lijan.

§ 12. PASAL. Ari tjai anoe njoetjikun éta toedjoeh perkara. Sahidji tjai laoet; kadoewa tjai waloengan; katiloe tjai soemoer; kaopat tjai njoesoe; kalima tjai iboen; kagenep tjai hoedjan; katoedjoeh tjai kempel. Sarta dingaranan tjai moetlak, tegesna tjai woengkoel, hantu katjampoeran koe barang anoe sèdjèn. Djung dui hantu sah woeloe atawa mandi wadjib, atawa ngilangkun nadjis koe tjai anoe asal gus katjampoeran koe noe lijan tidinja: koe tipoeng, atawa koe tjai anggoer, atawa koe tjai dalima, atawa koe noe lijan tidinja, sarta owah rasana; anging lamoen katjampoeran koe lutak atawa koe oejah laoet, maka tjai éta sah baé dipaké woeloe, atawa dipaké mandi, atawa ngilangkun nadjis,

karana soesah diraksana. Djung dui hantu sah woeloe, atawa mandi wadjib, nja éta oeroet ngoembah anoe mimiti tēja; dingaranan éta tjai moesta'mal. Djung hantu sah woeloe, atawa mandi, atawa ngoembah nadjis koe tjai anoe gus dihoekoem nadjis, nja éta doewa perkara; sahidji tjai anoe koerang dina doewa koelah, atawa katjampoeran koe barang-barang anoe hantu dima'ap, sanadjan sautik; kadoewa tjai anoe doewa koelah, atawa luwih réja, atawa gus katjampoeran koe barang-barang anoe nadjis, lamoen owah roepana atawa rasana atawa baoena, nja éta djadi nadjis. Ari oekoerannana tjai, anoe mandjing kana doewa koelah tēja, éta koedoe aja djerona sahasta saparapat hasta, roebakna pandjangna kitoe kénéh baé, oepama dina enggon pasagi, sabab bèda djung noe boelud. Ari dina wadah boelud, oepama oerang hajang njiun koelah boelud, éta koedoe aja djerona doewa hasta satengah, ari roebakna koedoe aja sahasta.

§ 13. PASAL. Ari barang-barang anoe nadjis éta pirang-pirang roepana. Sahidji andjing; kadoewa babi, paèhna atawa hiroep andjing tèh atawa babi tèh, éta saroewa baé; katiloe tahi sakabèh hëwan atawa djalma atawa lijan, anging tahi kabèh nadjis; kaopat sakabèhna getih, sakabèh lijan tina haté djung kalilipa; kalima sakabèhna oetah-oetah; kagenep nja éta kaloewar tina dakar atawa tina pardji, ukur nanggoeng anoe burat atawa ngagèndong atawa tjikiih; katoedjoeh wadi, nja éta anoe kaloewar tina dakar atawa tina pardji ukur aja sahwat, ari roepana luhur; kadalapan nanah sakabèh hëwan; kasalapan dahdir, anoe jakin kaloewar tina djero butung anoe hëès; kasapoeloe sakabèh tjikiih; kasawelas tjai arak djung naon-naon baé anoe matak mabok; kadoewa-welas bangké sagala sadjabana tina bangké djalma; katiloe-welas tjai soesoe sagala hëwan anoe haram, sadjabana tjai soesoe djalma; kaopat-belas daging anoe gus papisah djung badanna, kaja koeda atawa moending, sadjabana tina daging djalma, sadjabana tina djoez simut atawa laeok tjai, sadjabana tina boeloe-boeloe hëwan anoe halal;

kalima-belas sakabéhna endog, anoe hantu djadi binatang; kagenep-belas endog tina djero bangkè, lamoen tatjan tuas koelitna; katoedjoeh-belas nanah atawa djapah.

§ 14. PASAL. Ari sarat ngoembah nadjis andjing djung babi éta tiloe perkara: sahidji koedoe dikoembah koe tjai moetlak toedjoeh kali; kadoewa koedoe ditjampoeran djung tanuh anoe soetji dina salah-sahidjina anoe toedjoeh kali tèh; katiloe koedoe datang ka lungit rasana atawa baena djung roepana. PASAL. Ari sarat sahna ngoembah nadjis sadjabana tina andjing djung babi éta doewa perkara: sahidji koedoe dikoembah koe tjai moetlak sakali datang ka ngotjor tjai; kadoewa lungit rasana djung baena roepana. PASAL. Ari perloe woeloe éta genep perkara. Sahidji nijjat perloe, atawa nijat ngilangkun hadas lutik, nja éta dina hatè baè, wadjib sarta dibarengkun nijat tèh djung mimiti ngoembah bungut. Kadoewa koedoe ngoembah bungut sakali masing rata; watesna roebakna tèja tina tjuli nepi kana tjuli dui; ari watesna pandjangna bungut éta tina enggon djadi ramboet sirah. Katiloe ngoembah lungun doewannana watesna sikoena nepi kana sakabéhna toengtoeng ramona sakali masing rata. Kaopat koedoe ngoesap sautik koelit sirah atawa boeokna koe tjai moetlak, tatapi éta anoe hantu kaloewar tina had sirah. Kalima koedoe ngoembah dampal soekoe nepi kana moemoentjangannana sarta koedoe rata. Kagenep tartib, tegesna: parèlè: ngahulakun anoe baris tihula; mandurikun anoe baris panduri, sadjabana nijjat.

§ 15. PASAL. Ari anoe ngabatakun kana woeloe éfa lima perkara. Sahidji sakoer anoe kaloewar tina lijang dakar atawa tina lijang tahi atawa tina lijang pardji, lamoen awèwè. Kadoewa lungit akal sabab édan atawa mabok. Katiloe hèès anoe hantu tetep dijoekna. Kaopat paatulna koelit lalaki anoe pada gedè djung awèwè sarta anoe lain moehram, tegesna moehram éta baraja-baraja anoe hantu munang ditikah. Kalima ngaragap dakar atawa pardji. Ari lijang pardji anoe matak batal ditjagap koe dirina, nja éta antara kaloewar djung kadjero; sarta hidji awèwè sèg mandi, sèg sampingna

sangsangkun dina pager atawa dina naon-naon baè, oepama sèg dihuruj koe salaki; sampingna ditjokot, sarta disoempokun, murun ana dèk handjat, loewak-lijuk nèjangan sampingna, sarta boga woeloe, èta lamoen kitoe ditoetoepkun pardji koe lungun, hantu matak batal, masih nepi ka imahna ogè ti pantjoerannana, oepamana duluh salaki atawa dungun-dungun baè; ananging koe lalaki ditjabak oelamoen pardji, awakna ogè, batal; wallahoe a'lam. PASAL. Ari anoe diharamkun atasna djalma, aja hadas lutik, opat perkara. Sahidji salat atawa soedjoed tilawat, atawa soedjoed soekoer, atawa matja koetbah. Kadoewa tawaf di bètoe'llah. Katiloe ngaragap koer'an. Kaopat nanggoeng koer'an, anging lamoen koer'an tèh dianoetkun djung barang-barang anoe sèdjèn, maka nja èta halal.

§ 16. PASAL. Ari sabab wadjib mandi lima perkara. Sahidji anoe paèh, tatapi lain paèh perang sabil. Kadoewa saat getih bolon. Katiloe saat getih nipas. Kaopat ngadjoeroe. Kalima nanggoeng hadas gedè atawa djinabat, èta hasil koe sabab kaloewar mani, atawa ngasoepkun hasjifah kana djero pardji awèwè. Ari anoe diharamkun atas anoe aja djoenob èta genep perkara. Sahidji salat, atawa soedjoed tilawat, atawa soedjoed soekoer, atawa matja koetbah djoema'at. Kadoewa tawaf di bètoe'llah. Katiloe ngaragap koer'an. Kaopat nanggoeng koer'an anoe hantu dianoetkun djung barang-barang anoe lain. Kalima matja koer'an, sarta sedja matja koer'an. Kagenep tjitjing didjero masjid atawa koekoerilingan didjero masjid. PASAL. Ari perloe mandi tèja èta doewa perkara. Sahidji nijat mandi ngilangkun hadas gedè sarta dibarengkun nijat tèh djung mimiti ngoembah badan. Kadoewa, ngadatangkun tjai anoe moetlak kana badan sakabèhna koedoe rata. PASAL. Ari perloe tajamoem èta lima perkara. Sahidji, nijat tajamoem, soepaja ngamunangkun kana salat, sarta wadjib dibarengkun nijat tèh djung mimiti mindahkun tanuh tina wadhana kana bungut. Kadoewa mindahkun tanuh kana lungun. Katiloe ngoesap bungut koe tanuh tèja. Kaopat koedoe ngoesap doewa lungun koe tanuh nepi kana sikoena

sakali, koedoe rata. Kalima koedoe tartib, tegesna: parèlè atawa rata. PASAL. Ari anoe ngabatalkun kana tajamoem, èta koemaha tjara anoe ngabatalkun kana woeloe baè, ngan genep manggih tjai saméméhna salat, lamoen tajamoem, sebab uwuh tjai. PASAL. Ari sarat sahna tajamoem èta dalapan perkara; sahidji islam; kadoewa pinter; katiloe soetji tina bolon djung tina nipas; kaopat gus jakin hula apes maké tjai; kalima koedoe gus mandjing waktoena salat; kagenep koedoe tajamoem koe tanuh anoe soetji, sarta anoe aja beloedoekna, anoe lain oeroet maké; katoedjoe nganjahokun kana sakabéhna perloena; kadalapan oelah salat doewa perloe koe sahidji tajamoem.

§ 17. PASAL. Ari sautikna bolonna èta sapoè-saputing; ari kaprahna bolon èta genep atawa toedjoe poè, ari pangrèja-rèjana èta lima-belas poè, djung hantu aja watesna sarèja-rèjana soetji antara doewa bolon. Ari kaprahna soetji antara doewa poeloeh atawa doewa-poeloeh opat poè. Ari sakoe-rang-koerangna mangsa nipas èta opat poeloeh poè, ari pangrèja-rèjana mangsa nipas èta gènep-poeloeh poè. PASAL. Ari anoe diharamkun èta dina awèwè bolon djung anoe nipas èta sapoeloeh perkara. Sahidji salat, atawa soedjoed tilawat, atawa soedjoed soekoer, atawa matja koetbah djoe-ma'at; kadoewa tawaf di bétoe'llah; katiloe ngaragap koer'an; kaopat nanggoeng koer'an sarta hantu dianoetkun kana banda-banda sèdjèn; kalima matja koer'an; kagenep tjitjing atawa koekoerilingan didjero masdjid; katoedjoe djima'; kadalapan ditalak; kasalapan poewasa; kasapeloeh beberesih ibadah mandi, atawa woeloe atawa lijan tina ihram.

§ 18. KITABOE 'Ç-ÇALATI. Iju kitab nètélakun hoekoem salat. Ari sarat wadjib salat èta lima perkara: sahidji islam; kadoewa akal; katiloe balèg; kaopat soetji tina bolon; kalima soetji tina nipas. Ari sarat sah salat èta genep perkara. Sahidji soetji tina hadas gedé djung tina hadas lutik; kadoewa soetji tina nadjis anoe hantu dima'ap; katiloe koedoe njangharup ka kiblah; kaopat koedoe noetoep orat; kalima koedoe nganjahokun kana perloena salat kabèh;

kagenep koedoe nganjahokun pandjingna waktoena. Ari orat djalma lalaki tēja éta tiloehoerna wates boedjal, tihandapna wates toeoerna. Ari orat awèwè tēja nja éta sakabèhna badan sadjabana tina bungut, djung lungun semet pigulangna katjongokun: ari orat awèwè kur didjero salat; orat awèwè diloewar salat mah, nja éta badan, sanadjan toeoerna, sanadjan boeokna ogè, lamoen didjuung koe lalaki anoe lain moehram, haram. PASAL. Ari salat anoe diperloekun dina sapoè-saputing éta lima waktoe; nja éta salat lohor opat raka'at; ari awalna lohor éta sanggus lingsir matapoè ka dji-hat koelon, ari ahirna éta barang datang kalangkang, oepama djalma nangtoeng kana saadegna sadjabana tina pandjangna kalangkang tengah poè. Kadoewa salat asar, nja éta opat raka'at; ati awalna waktoe asar éta sanggus liwat sautik tina kalangkang tengah poè, ari ahirna éta mèmèhna soeroep matapoè. Katiloe salat magrib, nja éta tiloe raka'at; ari awalna waktoe magrib éta datang ka mèmèhna soeroep mèga burum. Kaopat waktoe isa; ari awalna waktoe isa éta ka mèmèhna padjar sidik. Kalima waktoe soeboeh, nja éta doewa raka'at; ari awalna waktoe soeboeh nja éta sanggus padjar sidik, ari ahirna waktoe soeboeh éta datang ka bidjil matapoè sakabèhna boeludna.

§ 19. PASAL. Ari roekoen salat éta tiloe-welas perkara. Sahidji nijat dina hatè; kadoewa matja takbiratoe 'lihram, nja éta: Allahoe akbar; katiloe koedoe nangtoeng bener; kaopat matja patihah dina oenggal-oenggal nangtoeng, Soendana dina oenggal raka'at; kalima roekoe' sarta toemaninah; kagenep i'tidal sarta toemaninah; katoedjoeh soedjoed sarta toemaninah doewa kali saraka'atna; kadalapan dijoek antara soedjoed doewa kali sarta toemaninah; kasalapan dijoek karana matja tahijat ahir; kasapoeloeah matja tahijat ahir; kasawelas matja salawat ka nabi, çalla'llahoe alajhi wasalam dina tahijat ahir; kadoewa-welas matja'assalamoe'alajkoem sakali anoe mimiti dina ahirna salat; katiloe-welas tartib, ngahulakun anoe baris tihula, mandurikun anoe baris panduri, sadjabana tina takbiratoe'lihram mah. PASAL. Ari

sarat sah nijat salat perloe èta opat perkara. Sahidji nijat salat perloe dina hatè kana migawè salat; kadoewa koedoe dibatja kur nganjatakun njeboet waktoena dina hatè, loehoer atawa asar; (katiloe)?; kaopat koedoe dibarengkun nijat tèh sarta takbiratoe'l-ihram. PASAL. Ari sarat sah matja takbiratoe 'l-ihram èta sawelas perkara. Sahidji koedoe dibatja kur nangtoeng; kadoewa koedoe dibatja kur njangharup ka kiblat; katiloe koedoe lapal Allahoe akbar, hantu bunang koe noe sèdjèn; kaopat koedoe tartib antara doewa kalimah takbir; kalima koedoe oelah lila dina antarana doewa kalimah takbir; kagenep koedoe didèngè koe tjuli manèh baè; katoedjoech oelah dikoerangan hoeroepna anoe dalapan tèja; kadalapan oelah ditoekurkun hoeroepna kana hoeroepna sèdjèn; kasalapan oelah ditambahan, oelah dikoerangan tasdjidna; kasapoeloech oelah ditambahan koe waoe dina antara doewa kalimah takbiratoe 'l-ihram; kasawelas oelah dibatja mad dina bana djung dina hamdjah. PASAL. Ari sarat sahna matja patihah èta toedjoech perkara. Sahidji koedoe ngaraksa kana hoeroepna, tegesna: oelah dipatoekurkun djung oelah dikoerangkun hoeroepna; kadoewa oelah dikoerangan tasdjidna anoe opat-welas tèja; katiloe koedoe bener babarisanana; kaopat koedoe tartib matjana; kalima koedoe moe'alat matjana; kagenep koedoe dibatja kur nangtoeng, lamoen kawasa; katoedjoech koedoe kadèngè koe tjuli manèh baè.

§ 20. PASAL. Ari sarat sah roekoe' èta lima perkara. Sahidji koedoe tjondong awakna sakira-kira nepi tapak-lungun kana toeoerna; kadoewa koedoe toemaninah sakabèh badan; katiloe koedoe dihadja pangroekoe'na. PASAL. Ari sarat sah i'tidal tèja èta tiloe perkara. Sahidji koedoe datang ka nangtoeng bener tjengkatna tina roekoe'; kadoewa koedoe toemaninah sakabèh badan; katiloe koedoe dihadja pang'i'tidalna. PASAL. Ari sarat sah soedjoed èta toedjoech perkara. Sahidji koedoe toemaninah; kadoewa koedoe ngatulkun tarangna sautik kana pasoedjoedannana, sarta oelah kahalangan koe barang-barang anoe sèdjèn; katiloe koedoe nandun toeoerna rikah kana enggon; kaopat koedoe doewa tapak-lungun sarta

batin ramona kana enggon soedjoedna; kalima koedoe nga-loehoerkun bobokongna manan sirahna; kagenep koedoe dihadja pangsoedjoedna; katoedjoeh(?). PASAL. Ari sarat sah dijoek antara doewa soedjoed éta doewa perkara. Sahidji koedoe dijoek sarta toemaninah; kadoewa koedoe dihadja pangdijoeckna. PASAL. Ari sarat matja tahijat djung matja salawat djung awèh salam éta lima perkara. Sahidji koedoe bener hoeroepna; kadoewa koedoe oelah dikoerangan tas-djidna; katiloe koedoe bener babarisannana; kaopat koedoe kadèngè koe tjuli manèh; kalima koedoe dibatja bari dijoek, lamoen kawasa dijoekna. PASAL. Anoe ngabataalkun kana salat éta sawelas perkara. Sahidji panggawè réja-réja, kaja ngalèngkah tiloe lèngkah, halna noeli-noeli atawa mupuh-mupuh; kadoewa nambahan roekoen anoe bangsa panggawè dihadja; katiloe ngaroerangan roekoen halna dihadja; kaopat njatoe atawa nginoem, halna dihadja, sanadjan hantu réja-réja; kalima kedatangan nadjis kana badan atawa kana samping, nadjis anoe hantu dima'ap; kagenep kedatangan hadas gedè atawa hadas lutik; katoedjoeh kaboeka orat, halna hantu diguwat ditoetoepkun sapidaharita; kadalapan noekang ka kiblah dadana; kasalapan ngaloewarkun soewara doewa hoe-roep atawa sahoeroep, lamoen aja hartina, kaja ngomong atawa tjurik, atawa hoemaroeroeng, atawa ngadèhèm; kasa-poeloh owah nijat atawa ngagantoengkun megatknn salat koe barang-barang kalakoean; kasawelas moertad.

§ 21. PASAL. Ari sarat sah salat bardjama'ah éta doewawelas perkara. Sahidji oelah nangtoeng diharupna imam kunungna; kadoewa koedoe njaho kana sakabèhna takbir imamna, pindahna tina sahidji roekoen kana roekoen sèdjèn; katiloe koedoe koempoel imam djung ma'moem dina enggon sahidji; kaopat koedoe moewapakat atoerannana salat ma'moem sarta imam, maka hantu sah salat loehoer atawa asar ma'moem ka noe njalatkun majit; kalima koedoe moewapakat ma'moem sarta imamna sakabèh soenat-soenat, anoe djadi gorèng roepana, lamoen ma'moen hantu miloe, kaja tahijat atawa koenoet; kagenep koedoe nijat ki ma'moem

kana salat imam dina djero salat; katoedjoeh koedoe panduri takbiratoe'lihram imamna; kadalapan oelah ma'moem ka noe pada ma'moem; kasalapan oelah ma'moem ka noe bersalahan idjtihadna; kasapoeloeh oelah mihulaan djung oelah ninggalkun koe doewa roekoen anoe bangsa panggawè, oepama hantu oedoer; sawelas djalma anoe ahli kira, hantu sah ma'moem ka noe oemi: kadoewa-welas hantu sah ma'moem djalma lalaki ma'moen ka awèwè. PASAL. Ari sarat wadjib djoema'at èta toedjoeh perkara. Sahidji islam: kadoewa akal; katiloe balèg; kaopat merdika; kalima tjagur badanna; kagenep moekim; katoedjoeh lalaki. PASAL. Ari sarat sah salat djoema'at èta opat perkara. Sahidji koedoe salat didjero lemboer, atawa di nagara; kadoewa koedoe salat bardjama'at dina raka'at awal; anoe ahli djoema'at tèja èta opat poeloeh djalma, sarta lalaki, akal-balèg, merdika, imah-imah-tangga; katiloe koedoe salat djoema'at tèh dina waktoe loehoer; kaopat nijat djadi imam djung koedoe nijat ma'moem ki ma'moem dina djero takbiratoe 'l-ihram. PASAL. Ari perloe salat djoema'at èta sadjabana tina roekoen salat lima waktoe èta tiloe perkara. Sahidji matja koetbah anoe awal; kadoewa koetbah anoe kadoewa; katiloe koedoe dipigawè salat djoema'at tèh sanggus matja koetbah. PASAL. Ari roekoen matja koetbah èta lima perkara. Sahidji koedoe matja alhamdoe 'lillahi dina oenggal-oenggal awal koetbah doewannana; kadoewa koedoe matja salawat ka nabi, çalla'llahoe alajhi wasalam, dina oenggal koetbah doewannana; katiloe koedoe matja wasijat dina oenggal-oenggal koetbah doewannana, matja tjoekoep koe matja ITTQAWOE ALLAH; kaopat koedoe matja saajat koer'an dina salah-sahidji doewa koetbah; kalima koedoe matja do'a kana sakabèhna moe'min dina koetbah anoe ahir.

§ 22. Ari ngarawatan majit èta perloe kipajah. Ari basa perloe kipajah tèja, nja èta tjoekoep koe batoer, oepamana aja hidji djalma paèh, sèg oerang tèh diala, èta lamoen oerang njoeloerkun batoer baè, ogè tjoekoep, Soendana: munang koe batoer; nja èta opat perkara lobana. Sahidji koe-

doe dimandian koe tjai moetlak, ari perloe mandina mah tjara mandi wadjib anoe sêdjèn baè, anging bédana, ngan hantu wadjib nijat ngamandian, ngan soenat baè; kadoewa koedoe diboengkoes koe lawon bodas, sarta tjoekoep boengkoesan masing lipoet badanna salapis baè; katiloe koedoe disalatkun; kaopat koedoe dikoeboerkun sarta tjoekoep dje-rona oelah sakira-kira bunang digangsir koe binatang sato héwan boewas, ja'na binatang anoe galak, djung oelah kaambu baoena baè, sarta wadjib disangharupkun ka kiblah. PASAL. Ari perloena njalatkun majit éta toedjoeh perkara. Sahidji nijat njalatkun majit, sarta wadjib dibarengkun nijat tèh djung takbir anoe mimiti; kadoewa nangtoeng; katiloe matja takbir opat kali; kaopat matja patihah sanggus (takbir)? anoe mimiti; kalima matja salawat ka nabi, çalla 'llahoe alajhi wasalam, sanggus takbir anoe kadoewa; kagenep matja do'a kana majit sanggus takbir anoe katiloe tina tèja, iju do'ana: Allahoema aghfirlahoe; katoedjoeh matja awèh salam assalamoe 'alajkoem sanggus takbir anoe kaopat.

TAMAT. WALLAHOE A'LAM. IJU KITAB PAKIH SOENDA MAKTOEB HADJI JOESOEK PASANTRÈN WAROENG-MANGGAH SISI DJALAN.

AANTEKENING.

De Kitab Pakih Soenda is afgedrukt volgens het Handschrift. Op bladzijde 130, regel 2 van boven, moet echter gelezen worden: kadoewa, nganjatakun njeboet parloe dina hatè; katiloe, koedoe nganjatakun njeboet waktoena dina hatè. — En op bladz. 131, regel 2 van boven: kagenep koedoe mundun batin djaridji dampal soekoe kana enggon soedjoed; katoedjoeh koedoe dihadja pangsoedjoedna.

XVII.

KITAB TASAOEP.

FRAGMENT.

§ 1. Ari lètah tèja, anoe matak diajakun koe Allah Ta'ala di oerang, èta nja èta soepaja ngalobakun dikroe'llahi Ta'ala, djung soepaja dipakè getol matja Koer'an, djung soepaja noedoehkun ka sakabèh kawoela Allah Ta'ala kana djalan, anoe matak datang ka Allah Ta'ala, ka nagara akèrat. Djung dui lètah pikun ngadjak kana migawè kahadèan djung pikun njaram kana migawè kagorèngan, djung soepaja manèh munang nganjatakun koe lètah tèh ka karep, anoe aja dina hatè manèh, karep doenja atawa akèrat.

§ 2. Ari raksaunnana lètah tèh, nja èta tina dalapan perkara. Sahidji, lètah tèh koedoe diraksa, oelah dipakè bohong saenjana, atawa bohong banjol; èta pon oelah baè. Karana ari bohong huruj tèh, ana dibijasakun, matak mawa kana bohong enja. Koe sabab èta gus ngalahir Imámoe' l'Ghazzáli, rahhmatoe'llahi Ta'ala: Ari bohong tèja indoengna sakabèh dosa gedè. Kadoewa, lètah tèh oelah dipakè tjidra kana djangdji, tegesna, manèh tèh, samangsa djangdji, koedoe sampoernakun; oelah sok njalahan, anging lamoen sabab manèh laroerat atawa sabab manèh hantu kawasa. Katiloe, lètah tèh oelah dipakè ngoepat djalma. Ari hartina ngoepat tèh, nja èta oepama manèh ngomongkun djalma ditoeka-

ngunnana. Pada hal lamoen kadèngèun koe èta djalma, anoe diomongkun tèh, tangtoe murun guluhun. Saroewa baè djung anoe diomongkun koe manèh sipat kakoerangan dina baddanna atawa dina pagawèannana, atawa dina agamana, atawa doenjana, atana dina papakèannana atawa dina imahna, atawa dina sato-hèwanna, atawa dina salijanna tidinja. Èta sakabèh omongan enjana anoe gus diseboet tèh ngoepat ngaranna, sarta matak djadi lalim. Sanadjan enjana pangdiomongkun tèh, pon ngoepat baè ngaranna. Kaopat, létah tèh oelah dipakè mèra, tegesna njela kana omongan, sarta madoean, toer ngabenerkun manèh, djung oelah dipakè djidal, tegesna, papadoean dina mas'alah ilmoe sarta datang ka ngaloewarkun dalil, karana soepaja ngèra-ngèra ka batoer padoe tèja, djung oelah dipakè *moenaqasjah fi'lkalami*, tegesna madoean kana omongan batoer. Karana èta anoe tiloe matak njeri angen, djung ngagègèlo dungun, djung njela omongan dungun, sarta moedji manèh. Ari kitoe petana tèh ditjegah koe Sara' Kangdjeng Nabi. Kalima, létah tèh oelah dipakè ngabersihkun manèh, oelah dipakè moedji manèh. Kagenep, létah tèh oelah dipakè ngala'nat, tegesna, oelah ngagogorèng kana sakabèh dadamelan Allah Ta'ala, djung oelah njarèkan kana sakabèh anoe didjadikun koe Allah Ta'ala. Kitoe sotèh, lamoen ditangtoekun, saroewa baè anoe digogorèng atawa anoe ditjarèkan, manoesa, atawa sato-hèwan, atawa batoe, atawa kajoe, atawa sunu, atawa tjai, atawa sapapadana salijanna tidinja: saroewa baè djalma islam atawa kapid, anoe ditangtoekun. Bèda-bèda, lamoen oemoem: maka nja èta hantu naon-naon, saperti lahir Allah Ta'ala, anoe diseboet dina, Koer'anoel'atlim: *La'natoe'llahi 'ala'lkáfirina atawa la'natoe'llahi 'ala'lkádzibina*. Tatapi ari oetamana mah oerang tèh nja oelah baè ngala'nat kana naon-naon ogè. Katoe-djoeh, létah tèh oelah dipakè ngadoe'akun kana sahidji mahloek Allah Ta'ala kana kagorèngannana, sanadjan nganiaja ka manèh, pon oelah baè ngadoe'akun kana kagorèngan tèh: anggoer koe manèh serahkun baè èta pagawéan èta djalma ka Allah Ta'ala. Kadalapan, létah tèh oelah di-

pakè *mizahh*, tegesna banjol, djung oelah dipakè *soehhrijat*, tegesna, oelah dipakè ngomong huruj, djung oelah dipakè *istihzâ bi'nnâsi*, tegesna, ngahinakun ka pada manoesa pada hal huhurajan. Karana éta kabèh anoe tiloe perkara ditjegah koe Kangdjeng Nabi.

§ 3. Djung dui, ari butung tēja, anoe matak diajakun di manéh, koedoe diraksa, oelah dipakè njatoe anoe haram djung anoe soebhat: koedoe dipakè njatoe halal. Ari anoe halal tēja, nja éta kaja oentjal, djung sapi, djung sapapadana, anoe bunang moroan ti luwung, djung sakoer anoe bunang ngala tina kakaian di luwung, kaja sagala poepoetjoekan atawa dangdaoenan, djung sapapadana, kaja bunang ngali ti goenoeng, kaja emas atawa salijanna, djung poesaka-poesaka, djung bunang dagang, djung bunang njawah atawa ngebon, djung arta djakat, djung panjidekahan-panjidekahan, djung tina hadijah-hadijah, djung pamèrè, djung sapapadana. Ari anoe haram tēja, saperti babi, djung barang bunang maling atawa bunang ngarampas, djung barang riba, djung arak, djung ladang arak, djung salijanna tidinja sagala anoe harâm. Ari anoe soebhat tēja, nja éta barang anoe sak kana halalna djung kana haramna, tegesna, anoe hentu tètèla halalna djung hentu tètèla haramna.

BIJ ALLE BOEKHANDELAREN ZIJN TE VERKRIJGEN:

Dr. J. Bosscha Jr. , Leerboek der Natuurkunde en van hare voornaamste toepassingen. Met Houtgravuren. Drie deelen. Vierde druk...	/ 13,50.
Dr. W. F. Koppeschaar , Leerboek der Chemie en van eenige harer toepassingen. 6e druk. I: Anorganische Chemie. Metalloïden. — II: Metalen. 4e druk. — III: Organische Chemie of de Chemie der koolstofverbindingen. 4e druk.....	" 7,80.
Eerste beginselen der toegepaste scheikunde. Drie deelen. I: Metalloïden en lichte metalen. II: Metalen en metaalpreparaten. III: Plantenstoffen, verlichting, ververij. Met Houtgravuren. Drie deelen.....	" 2,75.
Dr. P. H. Schoute , Handb. d. Kosmografie. Met Houtgrav. Drie deelen. Leerboek der Kosmografie. Met Houtgravuren.....	" 2,80.
Ch. Delaunay , Allereerste gronden der Practische en Theoretische Mechanica. Naar het Fransch en vermeerderd door F. A. T. DELPRAT en P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE. Met Houtgravuren. Twee deelen. Vierde druk.....	" 6,00.
Dr. E. Van der Ven , De beginselen van de Theoretische en Toegepaste Mechanica. 2e druk. Met Houtgravuren.....	" 3,70.
Dr. P. Van Geer , Leerboek der Meetkunde, ten dienste van het middelbaar onderwijs. Met Houtgravuren. Tweede druk. Twee deelen.....	" 4,35.
Leerboek der Analytische Meetkunst, naar O. FORT en O. SCHLÖMILCH. Naar de tweede uitgave bewerkt en vermeerderd. Twee deelen.....	" 5,—.
Prof. A. J. Van Pesch , Logarithmen-tafels met vier Decimalen, benevens Physische Constanten, op linnen.....	" 0,60.
Logarithmen-tafels met vijf Decimalen, 4e druk.....	" 1,—.
Dr. C. J. E. Brutel de la Rivière , Atlas voor de Meet- en Natuurkunde, omvattende ruim 700 afbeeldingen.....	" 2,90.
Dr. D. De Loos , Atlas voor de Scheikundige Technologie, vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van Dr. F. SCHOEDLER.....	" 2,50.
Dr. D. J. Coster , Atlas voor de Plantkunde, vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van Dr. MORITZ WILKOMM.....	" 4,50.
Dr. B. H. Obst , Atlas van de ontleedkunde van den mensch, gekleurd Idem. dito zwarte platen.....	" 7,50. " 3,—.
Dr. P. P. C. Hoek , Schets van de ontleedkunde van den mensch.....	" 2,50.
Prof. L. A. J. Burgersdijk, Dr. T. C. Winkler en Dr. D. J. Coster , School-Atlas voor de beoefening der Natuurlijke Historie. Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van Dr. CARL ARENDTS. Vierde, vermeerderde en herziene uitgave.....	" 3,50.
Prof. P. J. Veth , Atlas der geheele aarde, geb. / 1,25, ingen.....	" 0,90.
Atlas van Nederland en zijne Overzeesche Bezittingen, in linnen / 0,95, ingen.....	" 0,65.
Mr. G. Mees , Historische Atlas van Noord-Nederland, van de 16de eeuw tot op de scheiding van België met beschrijving.....	" 2,15.
Dr. T. C. Winkler , Leerboek der Delfstofkunde, ten dienste van het middelbaar onderwijs. Met Houtgravuren.....	" 2,50.
Leerboek der Aardkunde, ten dienste van het middelbaar onderwijs. Met Houtgravuren.....	" 2,50.
Prof. L. De Hartog , De gronden der Staats-, Provinciale- en Gemeentelering van Nederland Zesde, herziene druk.....	" 1,50.
Dr. C. A. X. G. F. Sicherer , Blumenlese aus Deutschlands Kleinepikern. Zwei Theile. 2e Auflage.....	" 2,40.
H. Hartmann , Verzeichniss aller Deutschen Substantive mit Geschlechtsbezeichnung und Declination. Fünfte, sorgfältig verb. und verm. Auflage.....	" 1,25.
Leitfaden zum richtigen Gebrauch des Dem und Den; des Mir und Mich. u. s. w., der Deutschen Sprache.....	" 1,25.
J. H. Engelbregt , Historisch Overzicht der laatste dertig jaren, ten dienste van onderofficieren.....	" 2,60.
Dr. J. Van Leeuwen Jr. en M. B. Mendes Da Costa , Het taaleigen der Homerische Gedichten. 2e druk.....	" 1,80.
Attische Vormleer. 4e druk.....	" 2,20.
Homeri Iliadis Carmina Cum Apparatu Critico Pars Prior I—XII.....	" 1,50.
Idem Pars Posterior XIII—XXIV.....	" 1,50.
Homeri Odysea. Carm. I—XII.....	" 1,50.
J. Bos Jz. , De handelscorrespondent, in vier talen.....	" 1,25.
C. H. M. Vierhout , Geschiedenis van Nederland. 10e druk.....	" 0,50.

896 Su 2 G7682

Crashuis

896 Su 2 G7682

MAY 23 1929

